

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ
(HACİBEKTAŞ HALK KÜTÜPHANESİ NO: 49/560)
METİN ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Serdar AKTAŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN

Tarih Ana Bilim Dalı

Nevşehir

Haziran 2014

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ
(HACİBEKTAŞ HALK KÜTÜPHANESİ NO: 49/560)
METİN ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Serdar AKTAŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN

Tarih Ana Bilim Dalı

Nevşehir

Haziran 2014

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak gösterme yolu ile alıntı ve gönderme yapılabilir.

© Serdar Aktaş, 2014

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Serdar AKTAŞ

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

“Razavî Fütüvvetnâmesi (Hacıbektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560) Metin Çevirisi ve Değerlendirmesi” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Serdar AKTAŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

KABUL VE ONAY

Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN danışmanlığında Serdar AKTAŞ tarafından hazırlanan “Razavî Fütüvvetnâmesi (Hacıbektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560) Metin Çevirisi ve Değerlendirmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

23 / 06 / 2014

JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN
Üye : Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya KASSİE
Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet HAZAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 24.06.2014 tarih ve 2014.25.286 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

24 / 06 / 2014
Doc. Dr. Alper ASLAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ
(HACİBEKTAŞ HALK KÜTÜPHANESİ NO: 49/560)
METİN ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRMESİ
Serdar AKTAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2014
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN

Kelime olarak gençlik, cömertlik ve yiğitlik gibi anlamlara gelen fütüvvet, kavramsal olarak; gençleri usta-çırak ilişkisiyle eğiterek meslek edindirmeyi, onları yüksek ahlakî seciyelerle donatmayı, üretimde ve iş hayatında standardizasyonu sağlamayı, toplumun orta kesimini oluşturan esnaf ve zanaatkârları korumayı hedef alan bir anlayış ve hareketi ifade etmektedir.

Bu hareketin kökeni tarihçiler tarafından “*Câhiliyye*” denilen İslâm öncesi döneme atfedilse de, bizim anladığımız manada organize bir fütüvvet kurumu ilk olarak Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillâh (1180- 1225) tarafından tesis edilmiş, daha sonra ise Anadolu Selçukluları’na intikal ederek “*Ahîlik*” adını almıştır. Ahîlik, Anadolu Selçukluları’nda özellikle I. Alâeddin Keykubad (1121- 1237) zamanında en parlak dönemini yaşamış ve bu devletin inkıraza uğramasıyla da kuruluşunda rol aldığı Osmanlılar’da hayatını devam ettirmiştir. 15. yüzyıldan itibaren politik gücü yitiren ahîlik, artık sadece esnaf birliklerinin işlerini düzenleyen bir loncaya dönüşmüştür.

Fütüvvetnâmeler ise fütüvvet mensuplarının riâyet edecekleri ahlâkî ve meslekî kuralları düzenleyen eserler olarak bilinmektedir. Üzerinde çalıştığımız *Razavî Fütüvvetnâmesi*’nde de; öncelikle fütüvvetin ne demek olduğu, fütüvvetin önemi, fütüvvetin şartları, fütüvvet ehlinin sıfatları, fütüvvet ehline haram olan şeyler, fütüvvet adâp ve erkânlarının neler olduğu, fütüvvet adâp ve erkânlarının kimlerden ve nasıl kaldığı, fütüvvet erkânlarının batınî manaları konusunda ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Bu çerçevede; çalışmamız üç bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde; genel olarak fütüvvetin tanımı, tarihi gelişimi ve ahîlik konularında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; “*Fütüvvet-i Ehl-i Erkân*” adını taşıyan *Razavî Fütüvvetnâmesi*’nin incelemesi ve tahlili yapılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise; bu fütüvvetnâmenin çeviri metni verilmiştir. Bütün bu çalışmaların neticesinde elimizdeki fütüvvetnâme nüshasında muhtelif fütüvvetnâme nüshalarından farklı ve yeni bilgiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahî, Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Razavî, Hz. Ali, âdab, Gülbank.

ABSTRACT

FÜTÜVVETNÂME OF RAZAVÎ
(HACIBEKTAŞ PUBLİC LIBRARY NO: 49/560)
TURKISH TRANSLATION AND EVALUATION
Serdar AKTAŞ

Nevsehir Hacı Bektaş Veli University Social Sciences Institute
Department of History, M.A., June 2014
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Ali KOZAN

Fütüvvet as a word has the meanings: youth, generosity and bravery, conceptually, refers to the idea and action which is intended to be employed by training youth with master- apprentice relationship, to equip them with high moral character, to provide standardisation in production and business life, to protect tradesmen and artisans who form the middle part of the society.

However, the origin of this movement was attributed to the pre-Islamic period called “*Câhiliyye*” by the historians, as we understand the term an organised fütüvvet institution first was established by Abbasid Caliph Nâsır Lidînillâh (1180- 1225), than was referred to Anatolian Seljuks and was named “*Ahîlik*”. Ahîlik lived its most brilliant period especially at the time of Alâeddin Keykubad I (1121- 1237) in Anatolian Seljuks and also with the collapse of this state, continued to live in the state of Ottoman in which Ahîlik was involved in its establishment. From 15th century Ahîlik which lost its political power is now now only regulate the affairs of trades unions has turned into a guild.

On the other hand, fütüvvetname is known as a work regulating ethical and professional rules that the members of fütüvvet will respect. In *Fütüvvetnâme of Razavî*, on which we are working, give detailed information about the subjects: first the meaning of fütüvvetname, the importance of fütüvvet, the conditions of fütüvvet, the adjectives of fütüvvet’s people, the forbidden things to the fütüvvet people, what are fütüvvet decency and propriety, from whom and how fütüvvet’s propriety and decency remain, the hidden meanings of fütüvvet’s decency.

In this respect, our work is handled in three parts. In the first part, in general fütüvvet’s definition, historical development and ahilik. In the second part, *Fütüvvet-i Ehl-i Erkân* with the name of *Fütüvvetnâme of Razavî*, is examined and analyzed. Finally, in the third part; the translated text of fütüvvetname is given. As a result of all these efforts, it is identified that different from other various copies of fütüvvetnâme there are different and new informations in our fütüvvetname.

Keywords: Ahî, Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Razavî, Hz. Ali, propriety, Gülbank.

ÖNSÖZ

Yiğit, genç, cömert, mert gibi anlamlara gelen “*Fetâ*” kavramıyla; yiğitlik, gençlik, cömertlik, mertlik manasına gelen “*Fütüvvet*” kavramı; yine kardeşlik manasına gelen “*Ahîlik*” kavramı İslâm tarihinde ve özellikle Abbasiler ile Anadolu Selçuklu dönemlerinde önemli dinî, sosyal, ekonomik ve politik roller oynamış bir hareketin zamanla değişen adlarıdır. Bu hareket yüzyıllar boyunca inişli- çıkışlı bir süreç yaşayarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Özellikle Abbasi Halifesi Nâsır Lidînillâh (1180- 1225) tarafından teşkilâtlandırılarak güçlenen, ardından Anadolu Selçukluları devrinde “*Ahîlik*” adını alarak altın çağını yaşan fütüvvet anlayışı, bu dönemde İbn-i Batuta’nın (ö.1369) deyişine göre Anadolu’nun her şehrinde mevcuttur. Ahîler Anadolu’ya gelen her yolcuyu misafir etmek için yarışmaları, ticaret adâbına riayetdeki hassasiyetleri ve sanat sahibi olmaya çok özen göstermeleri gibi nedenlerle “*Bolluk, bereket Şam’da; şefkat ise Rum’dadır.*” sözünü kendileri hakkında söyletmişlerdir. İşte konumuzun esasını teşkil eden fütüvvetnâmeler, fütüvvet anlayışının bu kurallarını belirleyen eserlerin ortak adıdır.

Bu bağlamda çalışmamızda Hacıbektaş Halk Kütüphanesi'nde bulunan ve Razavî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bir fütüvvetnâme nüshasını ele almaya çalıştık. Ahîlik kültürünün gittikçe önem kazanmaya başladığı günümüzde, yaptığımız bu çalışmanın, fütüvvet ve dolayısıyla Ahîlik çalışmalarına kaynaklık edeceğinin bilincindeyiz. Bu amaçla başladığımız çalışmamız Giriş, I. Bölüm, II. Bölüm ve Sonuç bölümlerinden teşekkül etmiştir.

Giriş bölümünde; öncelikle fetâ, fityân, fütüvvet, Ahîlik ve fütüvvetnâme gibi fütüvvetçiliğin temel kavramları üzerinde durularak, fütüvvetin mahiyetinin daha iyi kavranması amaçlanmıştır. Yine bu bölümde fütüvvetçiliğin tarihi seyri meselesi; Câhiliyye döneminde, İslâm'ın ilk asırlarında, Tasavvufi Dönemde ve Ahîlik dönemlerinde ayrı ayrı ele alınarak fütüvvetçiliğin nasıl ortaya çıktığı ve hangi aşamalardan geçerek, sonunda nasıl bir mahiyet kazandığı anlatılmak istenilmiştir.

İkinci bölüm olan *Razavî Fütüvvetnâmesi ve Metin Değerlendirmesi* bölümünde; öncelikle Razavî ve fütüvvetnâmesi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra fütüvvetnâmede yer alan itikâdi unsurlar, fütüvvetnâmede yer alan ibâdete dair unsurlar, fütüvvetnâmede yer alan fütüvvet ahlâkına dair unsurlar, fütüvvet eğitimi ve meslek edindirmenin önemi, fütüvvet kabul erkânı, sofraya kurma erkânı, helva yapma, lokma sunma ve nasip gönderme erkânı, fütüvvet ehlinin kıyafetleri ve kullandığı malzemeler, fütüvvetnâmede yer alan dua, tercüman ve gülbanklar, eserde geçen şahıs isimleri, eserde geçen yer isimleri, on yedi miyân-beste ve pîri oldukları meslekler, elli beş miyân-beste ve pîri oldukları meslekler ve son olarak eserin Razavî'ye ait diğer fütüvvetnâme nüshalarıyla karşılaştırılması ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan orijinal diline müdahale edilmeksizin çevirisi yapılmıştır. Çeviri esnasında rastlanan Arapça ayet, hadis ve duâların da Türkçe anlamları verilmiştir. Bununla birlikte âyetlerin Kur'an'daki sûre ve âyet numaraları, hadislerin de ilgili hadis kitaplarındaki yerleri belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; tezimizin, bu alanda şu ana kadar yapılan çalışmalara sağladığı yeni bilgilerle; fütüvvetin kökeni, fütüvvet teşkilâtının ve Ahîliğin mâhiyeti, fütüvvet erkânlarının anlamı, fütüvvetin önemi, fütüvvet anlayışının toplumun iktisâdî, sosyal ve kültürel yaşamına sunduğu katkılar, sorunlara yaklaşımları ve çözüm önerileri, günümüz toplumsal hayatına model olabilecek uygulamaları hususlarında Ahîlik kültürü ve fütüvvetnâmelerle ilgili bilimsel çalışmalara kaynaklık edeceğine inancımız dile getirilmiştir.

Çalışmamın hazırlık ve yazım aşamasında, konun seçimi, sınırlandırılması, çeviri ve muhtevayla ilgili yapıcı eleştirilerinden dolayı danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN'a, kaynak temini esnasında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE'ye, Arapça metinlerin tercümesinde yardımlarını gördüğüm Mahmut BUCAK'a ve çalışmalarım da her zaman bana destek olan eşim Zeynep'e teşekkürü bir borç bilirim.

Serdar AKTAŞ, 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Fütüvvetle İlgili Temel Kavramlar	2
1.1.1. Fetâ/ Fityân	2
1.1.2. Fütüvvet	3
1.1.3. Ahî	5
1.1.4. Fütüvvetnâme	7
1.2. Fütüvvetçiliğin Tarihi Seyri	8
1.2.1. Cahiliye Döneminde Fütüvvet	8
1.2.2. İslâm'ın İlk Asırlarında Fütüvvet	10
1.2.3. Tasavvufta Fütüvvet Dönemi	12
1.2.4. Anadolu Fütüvveti Dönemi Ahîlik	14
2. RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ VE	
METİN DEĞERLENDİRMESİ	18
2.1. Razavî ve Fütüvvetnâmesi Hakkında	18
2.1.1. Razavî Hakkında	18

2.1.2.	Razavî Fütüvvetnâmesi Hakkında.....	20
2.2.	Fütüvvetnâmenin Tahlili.....	25
2.2.1.	Fütüvvetnâme’de Yer Alan İtikâdi Unsurlar.....	25
2.2.1.1.	Allah’a İman.....	25
2.2.1.2.	Peygamberlere İman.....	25
2.2.1.3.	Kutsal Kitaplara İman.....	26
2.2.1.4.	Meleklerle İman.....	27
2.2.1.5.	Kadere İman.....	28
2.2.1.6.	Âhîret Gününe İman.....	29
2.2.2.	Fütüvvetnâme’de Yer Alan İbâdete Dair Unsurlar.....	29
2.2.2.1.	Kelime-i Şehâdet Getirmek.....	30
2.2.2.2.	Namaz Kılmak.....	30
2.2.2.3.	Zekat Vermek.....	31
2.2.2.4.	Oruç Tutmak.....	31
2.2.2.5.	Hacca Gitmek.....	31
2.2.3.	Fütüvvetnâme’de Yer Alan Fütüvvet Ahlâkına Dair Unsurlar.....	33
2.2.3.1.	Tâlibin, Ahi ve Şeyhine Karşı Edebi.....	34
2.2.3.2.	Kendisine Fütüvvet Erkânının Haram Olacağı Kimseler... 34	
2.2.3.3.	Fütüvvedârın Yapması Gerekenler.....	35
2.2.3.4.	Fütüvvedârın Sıfatları.....	36
2.2.3.5.	Yeme- İçme Âdâbı.....	37
2.2.3.6.	Giyim-Kuşam Âdâbı.....	39
2.2.4.	Fütüvvet Erkânı.....	40
2.2.4.1.	Fütüvvet Eğitimi ve Meslek Edindirmenin Önemi.....	40

2.2.4.2. Fütüvvete Kabul Erkânı.....	42
2.2.4.2.1. Mahfil Kurulması.....	44
2.2.4.2.1.1. Yol Atası ve Yol Kardeşi Tayini.....	46
2.2.4.2.1.2. Meydân Etme Erkânı.....	48
2.2.4.3. Tekbirler.....	51
2.2.4.3.1. Tekbîr-i Rızâ.....	51
2.2.4.3.2. Tekbîr-i Fenâ.....	51
2.2.4.3.3. Tekbîr-i Safâ.....	52
2.2.4.3.4. Tekbîr-i Vefâ.....	52
2.2.4.4. Sofra Kurma Erkânı.....	53
2.2.4.5. Helva Yapma ve Lokma Sunma Erkânı.....	54
2.2.4.6. Fütüvvet Ehlinin Kıyafetleri ve Kullandığı Malzemeler....	56
2.2.4.6.1. Bâz-mühre.....	56
2.2.4.6.2. Hulle/ Hırka/ Ridâ/ Etek- Eteklik.....	57
2.2.4.6.3. Meftûl.....	59
2.2.4.6.4. Pabuç.....	60
2.2.4.6.4.1. Şâtırlar.....	61
2.2.4.6.5. Post.....	62
2.2.4.6.6. Şedd/ Kuşak/ Elifi Nemed/ Turra.....	63
2.2.4.6.7. Tâc.....	64
2.2.4.6.8. Tel.....	65
2.2.4.6.9. Sancak ve Tuğ.....	66
2.2.4.6.10. Zeytin.....	67
2.2.4.6.11. Diğer Kıyafet ve Malzemeler.....	67
2.2.5. Fütüvvetnâme'de Yer Alan Dua, Tercüman ve Gülbanklar.....	68

2.2.5.1. Dualar.....	68
2.2.5.2. Tercümanlar.....	72
2.2.5.3. Gülbanklar.....	75
2.2.6. Fütüvvetnâme’de Geçen Şahıs İsimleri.....	75
2.2.7. Fütüvvetnâme’de Geçen Yer İsimleri.....	78
2.2.8. On Yedi Miyân-Beste ve Pîri Oldukları Meslekler.....	80
2.2.9. Elli Beş Miyân-Beste ve Pîri Oldukları Meslekler.....	81
2.2.10. Fütüvvetnâme’nin Diğer Razavî Fütüvvetnâmesi Nüshalarıyla Karşılaştırılması.....	85
3. METİN ÇEVİRİSİ	89
3.1. Metin Çevirisinde Takip Edilen Çeviri Yöntemi.....	89
3.2. Metin Çevirisinde Takip Edilen İmlâ Yöntemi.....	89
3.3. Fütüvvet-i Ehl-i Erkân.....	91
4. SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA.....	183
EKLER.....	190
ÖZ GEÇMİŞ.....	193

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C.	Cilt
CÜİFD.	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
DİA.	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
İÜİFM	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İTO	İstanbul Ticaret Odası
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÜTAE	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TAD	Tarih Araştırmaları Dergisi

TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TKHBVAD	Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi
TKHBVAM	Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi
TTK	Türk Tarih Kurumu
S.	Sayı
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
SDÜİFD	Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergi
SÜİFD	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜTAD	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
vr.	Varak
Yay.	Yayınları

1. GİRİŞ

Bir ülkenin gücü devletin gücüne bağlı olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarının ve insanların sosyo-kültürel gelişmişliğine de bağlıdır. Bu bakımdan bir sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilebilecek olan Ahîlik üstlenmiş olduğu dinî, askerî ve iktisadî misyonla en güçlü olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin ve nispeten azalarak Osmanlı Devleti'nin yetişmiş insan gücüne büyük katkılarda bulunmuştur. Öyle ki Anadolu Selçuklularının dağılmaya yüz tuttuğu bir zamanda; örneğin Kayseri'yi Moğol istilacılarına karşı savunanlar kadınlı-erkekli ahîlerdi. Yine Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ahîlerin büyük rol oynadıkları bilinmektedir.

Çalışmamızda da görüleceği üzere; İslâm coğrafyasında kâmil manada Abbasiler devrinde fütüvvet adıyla ortaya çıkan ve zamanla tüm İslâm coğrafyasına yayılan, fakat en şaşılağılı olarak Anadolu Selçuklularında ve özellikle I. Alâeddin Keykûbad'ın ticarî ve sosyal bir atılım gerçekleştirdiğı devirde ahîlik adıyla tezahür eden bu olgu; adâb, erkân ve prensipleriyle örneklerinden çok farklı bir düşünce sistematiğı meydana getirmiştir. Bu nedendir ki fütüvvetçilik, multi-disipliner olarak incelenmeli ve sadece basit bir dernek gibi olmadığı, aksine bilinçli ve toplumsal bir hareket birlikteliğı meydana getirildiğı ortaya konulmalıdır.

Bu nedenle fütüvvet ehlinin yani ahîlerin el kitabı olarak bilinen fütüvvetnâmeler, ahîlerin mahiyetinin anlaşılmasında büyük bir önemi haizdir.

Çalışmamıza konu olan *Razavî Fütüvvetnâmesi* ise, bilinen fütüvvetnâmeler içinde en geniş muhtevaya sahip olanıdır. Ayrıca muahhar bir fütüvvetnâme olması nedeniyle de fütüvvet düşüncesinin ve fütüvvetnâmelerin geçirmiş olduğu değişimler hakkında ipuçları sunmaktadır. Bu cümleden olarak fütüvvet ve Ahîlik teşkilâtının fütüvvetnâmeler özelinde Türk-İslâm tarihinde oynadıkları rolü daha iyi anlamak için bu kavramların kısaca tanımlanmasını uygun bulduk.

1.1. Fütüvvetle İlgili Temel Kavramlar

Fütüvvet anlayışının Türkiye Selçukluları uyarlaması olarak tanımlayabileceğimiz Ahîliği, modern yaşamda anlamlandırabilmek ve İslâm Ortaçağı'nın sosyal ve politik yaşamına damgasını vuran bu teşekkülü kavrayabilmek, fütüvvet kavramının ortaya konulması ve bu teşkilatın el kitabı hükmünde olan fütüvvetnâmelerin incelenmesiyle mümkündür. Bunun için evvela fütüvvetle ilgili temel kavramları açıklamamız gerekiyor. Bu kavramları şöyle sıralayabiliriz:

1.2. Fetâ/ Fityân

“*Fetâ*” kelimesine sözlüklerde yiğit, cesur, delikanlı, mert, cömert, eli açık gibi mânâlar verilmektedir. Arapça asıllı olan bu kelimenin çoğul biçiminin de “*Fityân*” olduğu belirtilmektedir.¹ Arapça’da fütüvvet ehline “*fetâ, fityân*” ve bunların şeyhlerine “*abu-l-fityân, seyyid-al-futuvva*” ve gittikleri bu yola “*al-futuva*”

---

¹ İsmail Parlatur, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yay., Ankara 2009, s. 458.

denildiği; Farsça'da ise fütüvvet ehline “*fütüvvet-dâr, cüvân-merd, fetâ*” ve gittikleri yola da “*fütüvvet*” denildiği belirtilmiştir.²

“*Fetâ*” kelimesinin, *Kur'an-ı Kerim'in* Enbiya sûresi 60. ayet, Kehf sûresi 10., 13., 60. ve 62. ayetler, Yusuf sûresi 30., 36. ve 62. ayetler ile Nur sûresi 33. ayetinde yer aldığı görülür. Bu ayetlerde Nemrut'a boyun eğmeyip putları kıran Hz. İbrahim, putperestliği kabul etmeyip Allah'a iman eden Ashâb-ı Kehf, Musa'nın yol arkadaşlığı eden genç ve kendini iffetini muhafaza eden Hz. Yusuf “*fetâ*” namıyla zikredilerek, bu mertlik ve kahramanlıklarından dolayı fütüvvet ehli olan gençlere model gösterilirler.³

2.1.2. Fütüvvet

“*Fütüvvet*” kelimesi “*fetâ*” ile aynı kökten olup, sözlükteki karşılığı gençlik, kahramanlık, cesaret ve cömertlik manalarına gelmektedir. Geniş manada ise fütüvvet; dostların kusuruna bakmamayı, kendi nefsinin başkalarına tercih etmeyi, elde edemedikleri için şükretmeyi, düşman kazanmamayı ve herkesle dost olmayı, sofrasında mümin olsun kâfir olsun herkese yer açmayı, fakirlere bolca ikram ve ihsanda bulunmayı, sözünde durmak, kibirli olmamak, için ve dışın bir olması şeklinde tarif edilmiştir.⁴

“*Fütüvvet*” aslında, hem her toplumda görülen yiğitlik ülküsünün Arap toplumundaki tezahürüdür. Bu mânevî şahsiyet, Arap toplumuna örneklik teşkil eden

² Abdülbâki Gölpinarlı, **İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı**, İTO yay., İstanbul 2011, s. 17.

³ Ali Torun, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1998, s. 3-4.

⁴ Emine Yeniterzi, “*Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-nâmeler*”, **Konya Postası**, 2001, S. 173, s. 321

bir ülkünün adıdır. Fetâ, Arap için insan-ı kâmil mertebesini temsil ve işaret eder. İslâmiyet'ten önce fetâlığı şahsında temsil eden Hatem-i Tâi, misafirlerini iyi ağırlaması, onlara at, deve v.s. hediye etmesiyle nam yaptığı gibi İslâmiyet'in zuhûruyla birlikte ise Ali b. Ebî Talib, yiğitliği ve savaşçılığıyla fetâ tipinin toplumdaki temsilcisi olmuştur.⁵

Fütüvvetten bahseden ilk müstakil eserin sahibi olan Sülemî fütüvveti şöyle tanımlar: *“Allah sana rızasını ikram etsin, fütüvvetten sordun, öyle ise bil ki fütüvvet: (Allah'ın) emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zâhiren ve bâtinen, gizli ve açık ahlâkın en güzeline sarılmadır. Her hal ve her vakit senden bir çeşit fütüvvet ister. Fütüvvetsiz hiçbir hal yoktur: Rabbına karşı kullanacağın fütüvvet var, Peygamber'in (s.a.v.)e karşı kullanacağın fütüvvet var, ashâba karşı kullanacağın fütüvvet var, sâlih geçmişlere karşı kullanacağın fütüvvet var, şeyhlerine karşı kullanacağın fütüvvet var, ihvânına (dostlarına) karşı kullanacağın fütüvvet var ve yazanların en kerimi meleşine karşı kullanacağın fütüvvet var.”*⁶

Fütüvvet mesleğinin ana kaynaklarından sayılan *Kuşeyrî Risalesi*'nde ise fütüvvetin aslının, bir kulun sürekli (Allah için) başkasının işinde koşması olduğu vurgulanmaktadır.⁷ Bu tanım bize, sahabeler arasında kardeşliğin temelini oluşturan ve başkasını, kendi nefesine tercih etmek demek olan diğerkâmlık düsturunu hatırlatmaktadır. Bu düstur, toplum içinde kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlanmış bir cemaatin ibtidâi bir görüntüsü şeklinde olup, adına fütüvvet denilmiştir.

---

⁵ Gürsoy Akça, *“Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı”*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Güz 2004, S. 14, s. 212.

⁶ Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn Sülemî, **Tasavvufta Fütüvvet**, (Çev.Süleyman Ateş), AÜİF yay., Ankara 1977, s. 24.

⁷ Abdülkerim Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risalesi (Sûfilerin İnanç ve Ahlâkları)**, Semerkand Yay., İstanbul 2004, s. 440.

Fütüvvet teşkilâtı üyeleri amaçlarının farklılığı yönünden üç gruba ayrılmaktaydı. Bu gruplardan birincisi Kavî fütüvvet grubu olup, bu grup sanatkârlardan meydana gelmekteydi. İkinci grup Seyfi olup, bu grup ise askerlerden müteşekkil idi. Üçüncü grup olan Şurbîler ise ilk iki grup dışında kalan zümrelerden oluşmaktaydı.⁸

2.1.3. Ahî

Arapların “feta” yani yiğit dediği ideal insan tipine, İranlıların “cevan-merd” ve bunların mesleğine de “civan-merdî” denildiği, büyük ihtimalle 9. yüzyılın sonlarından itibaren İslâm kültürü dairesine giren Türklerin, Arapların “feta” ve İranlıların “cevan-merd” dedikleri bu ideal insan tipine “Akı”, mesleğine de “Akılık” dedikleri ve bunun da zamanla “Ahîlik” şekline dönüştüğü iddia edilmektedir.⁹

Ancak “ahî” kelimesi, Arapça’da “kardeşim” demektir. 1065 yılında ölen Şeyh Ferec Zincanî ile 1336’da ölen Alâü’-d- Devle halifesi Aliyy-i Mısırî’nin “Ahî” lakabıyla anıldıkları ve bu kelimenin eski fütüvvetnâmelerde zikredildiği, bu nedenle fütüvvet ehlinin birbirlerini kardeş saydıkları ve Melâmîlerde “flan şeyhin müridi” yerine “flanın ihvanından” sözünün kullanılmasının, bu sözün Arapça’dan geldiği hakkındaki iddiayı kuvvetlendirmektedir.¹⁰

“Ahî” kelimesinin kökeni konusunda; “fütüvve” kelimesinin aslı olan fetânın Cahiliye döneminde Arap toplumunda hem cömert, misafirperver, yardımsever hem

⁸ Yusuf EKİNCİ, **Ahîlik ve Meslek Eğitimi**, MEB yay., İstanbul 1990, s. 19.

⁹ Yakup Karasoy, “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”, **TAD**, Güz 2004, S. 14, s. 13.

¹⁰ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 17.

de asalet ve şecâat sahibi yiğit kişiyi tavsif etmekte kullanıldığı, bu anlayışın İslâmî dönemde de kabul gördüğü, daha sonra bu anlayışın Orta Asya, İran Horasan, Kirman, Kırım bölgelerinde ve Irak gibi sahalara yayıldıkça değişik kültürlerle karşılaştığı, buraların halkı tarafından da kabul gördüğü ve zenginleştirildiği, özellikle 10. ve 11. yüzyıllarda bölgedeki tasavvuf telakkisi çerçevesinde savaşıcılığın yanı sıra dürüstlük, sehâvet, yardımseverlik, hoşgörü sahibi olma, affedicilik gibi erdemleri deruhte eden ve adına "*fetâ*" denilen proto-tipin karşısına "*ahî*" denilen ideal bir kahraman tipinin ortaya çıktığı düşünülmektedir.¹¹

14. yüzyılın ünlü gezgini İbn-i Batuta, bu döneme ait Anadolu ile ilgili hatıralarında ahîlik konusuna da temas ederek; "*Müfredi-ahî*", "*Ahî- Kardeş*" sözünün müfred birinci şahıs şeklinde söylenmesinden meydana geldiğini, ahîlerin Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulduklarını, memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamanın mümkün olmadığına, "*ahî*" evlenmemiş, sanat sahibi gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirip içlerinden seçtikleri bir kimseye denildiğini, bu topluluğa da "*Fütüvvet- gençlik*" adı verildiğini belirtmektedir.¹²

---

¹¹ M.Ali Hacıgökmen, "*Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)*", **TAD**, Güz 2012, S. 32, s. 268.

¹² İbn-i Batuta, **İbn Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1981, s. 5.

2.1.4. Fütüvvetnâme

Fütüvvetnâmeler; fütüvvet ehlinin ve ahîlerin günlük yaşamlarıyla ilgili bilgiler ile teşkilat içinde geçerli olan ahlakî, dinî, meslekî kuralları açıklayan ve fütüvvete bağlı olan esnafın iç tüzükleri mahiyetinde bulunan eserlerdir. Fütüvvetnâmeler, ahî zaviyelerinde okunan ve ahîlerin eğitiminde başlıca kaynaklardı.¹³

Fütüvvetnâmeler, âlim ve faziletli kişilerin toplum düzenini ve güvenini sağlamak için verdikleri öğütlerin formüle edilmiş şeklidir. Böylece asırların tecrübe birikimi olan fütüvvetnâmeler, 13. yüzyıldan başlayarak örgütlenmiş başka topluluklarca yönetmelik veya tüzük olarak kullanılmaya başlanmışlardır. Fütüvvetnâmelerin amacı; topluma iyi yurttaş ve ahlâklı kişi yetiştirmek olduğundan; aynı amaca hizmet eden kurumların da, fütüvvetnâmelerin ana ilkelerini örnek alıp, kendilerine âit kuralları ekleyerek yeni şekillerde tüzük ve yönetmelikler meydana getirmişlerdir.¹⁴

Bir görüşe göre ise fütüvvetnâme yazılmasının amacı; bir yandan geçim zorlukları nedeniyle yaşanan esnaflar arasındaki kavgaları yatıştırmak için çözümler üretmek ve diğer yandan tabanı oluşturan esnafı itaatkâr bir hale getirmektir. Bu amaca ulaşmak için ise dinî-mistik bir temelden yararlanmaktır.¹⁵ Bu durum ise fütüvvetin, ilk günden beri tarîkatlarla birlikte olmadığını, belki amacına ulaşmak için sonradan tarîkatlara yaklaştığını göstermektedir.

¹³ Mehmet Şeker, **Ahîlik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri**, Ötüken Yay., İstanbul 2011, s. 346.

¹⁴ Cemal Anadol, **Türk- İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991, s. 14-15.

¹⁵ Sabri F. Ülgener, **Zihniyet ve Din- İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı**, Der Yay., İstanbul 1981, s. 92.

2.2. Fütüvvetçiliğin Tarihi Seyri

Fütüvvet konusunda bu genel tanımlamalardan sonra fütüvvetçiliğin doğuşundan ve tarihsel gelişim sürecinden kısaca bahsetmek ileride yapılacak olan analizlerin daha iyi anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda fütüvvet kavramının tarihsel gelişimini şu başlıklar altında sınıflandırabiliriz:

- Câhiliyye Döneminde Fütüvvet,
- İslâm'ın İlk Asırlarında Fütüvvet,
- Tasavvufta Fütüvvet Dönemi,
- Abbasî Halîfesi Nasır Lidinillah Döneminde Fütüvvet,
- Anadolu Fütüvveti Dönemi, Ahîlik¹⁶.

1.2.1. Cahiliye Döneminde Fütüvvet

Başta Mezopotamya olmak üzere özellikle İran kültürünün hâkim olduğu bölgelerde Fütüvvet geleneğinin İslâm öncesi temellerine rastlanıldığı düşünülmektedir. Şöyle ki; fütüvvetin atası olarak nitelenebilecek Ariler zamanında ki Mairya olarak tanınan bu gençlik teşkilatı Mitra kültürüne bağlı olup, üzerinde ejdarha motifi olan siyah bayraklar kullanmakta ve toplumsal gücü haiz bulunan Mairyaların İran'daki siyasî ve sosyal buhran dönemlerinde önemli rol oynadıkları ve kimi zaman tedhiş faaliyetlerine karıştıkları nakledilmektedir.¹⁷

---

¹⁶ Sezai Küçük, “*Abdullah Ensari El-Herevi'nin Tasavvufî Fütüvvet Risalesi: Kitâbu'l-Fütüvvet*”, **SÜİFD**, Sakarya 2000, S. 2, s. 137-166.

¹⁷ Namık Sinan Turan, “*Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci*”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Kocaeli 2007, s. 155.

Arap yarımadasında fütüvvetin de esasını teşkil eden cömertlik, yiğitlik, yardımseverlik gibi erdemlerin bir fazilet olarak toplumda genel kabul görmesi, İslâmiyet'in zuhûruyla birlikte Müslüman toplulukların çarçabuk fütüvveti benimsemelerinde ve geliştirerek İslâmiyet'e mâl etmelerinde etkili olmuştur. İslâm dininin toplumsal hayata ve kişi ahlakına bir yansıması olarak değerlendirilebilecek olan fütüvvet anlayışı, gerçekten de İslâm medeniyetiyle kâmil manasını bulmuş, böylelikle Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok devletin meslekî teşkilatlanmasında, esnaf ve sanatkâr yapılanmasında, piyasa oluşumunda ve hatta güvenlik faaliyetlerinde söz sahibi olmuştur.

Bu anlamda fütüvvet, İslâmiyet'in tesirinde aşiret hayatından yerleşik hayata doğru evrilen Arap toplumunda göçebe aşiret dönemlerine ait Arap kültürünün - asil insan- idealinin karakterleri olan konukseverlik, cömertlik ve yiğitlik gibi değerlerin yeni yapıdaki yansımaları olarak mütalaa edilebilecek olan bir toplum ideolojisi olarak ele alınmalıdır. Bu yönüyle fütüvvet İran'daki civanmertlik, eski Türklerdeki akıllık- alplik ve Batı'daki şövalyelikte olduğu gibi her toplumda karşılaşılabilen bir yiğitlik ülküsünün Arap toplumundaki tezahürü görünümündedir.¹⁸ Bu iddiaya Cahiliye Arapları tarafından yapılan Hılfü'l-Fudûl anlaşmasını örnek gösterebiliriz. “*Faziletli sözleşme*” manasına gelen Hılfü'l-Fudûl, cahiliye döneminde bile olsa Arapların çok önem atfettikleri mezkûr erdemlerin somut bir göstergesiydi.

Bu anlaşma sayesinde Mekke'ye gelen insanların can ve mal güvenliği sağlanıyordu. Öyle ki Hz. Muhammed bile yirmili yaşlarında bu ittifaka intisap etmiş, peygamberliğin ilanından sonra da Hılfü'l-Fudûl'dan sitâyişle bahsederek

---

¹⁸ Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, “*Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları*”, **TAD**, Güz 2004, S. 15, s. 356.

“Abdullah b. Cud‘ân’ın evindeki ahd ve yeminleşmede ben de bulunmuştum. Şimdi bile birisi 'Ey Hılfü'l-Fudûllu'lar!' diye yardım istese, elbette onun yardımına koşarım. Çünkü İslamiyet de hakkı ayakta tutmak ve mazluma yardım etmek için gelmiştir.” buyurarak bu teşkilatın faziletini tasdik etmiştir.¹⁹

Hılfü'l-Fudûl üyeleri nasıl Mekke'ye gelen insanların can ve mal güvenliğini sağlamak amacını güdüyorlarsa, Ahîler de ticaret yolları kenarında bulunan kervansaraylarında gelip giden yolcuların can ve mal güvenliğini sağlamak görevini deruhte etmeleriyle adeta ahiliğin proto-tipini teşkil ediyorlardı. Hılfü'l-Fudûl ile fütüvvet-ahî teşkilatlarının benzer yanları bununla da sınırlı değildir. Mesela; Hılfü'l-Fudûl mensuplarının yaptıkları ahitleşmenin ardından Hacerü'l-Esved'i yıkadıkları mukaddes suyu içmeleri²⁰, ahiliğin erkânından olan şerbet içmeyi anımsatmaktadır. Bu örnekler belki de çoğaltılabilir, ancak bu mesele müstakil bir inceleme konusu olacağından burada kesiyoruz.

1.2.2. İslâm'ın İlk Asırlarında Fütüvvet

Sülemî; fütüvvet davetine koşanların, mürüvvet ahlak ve şerefini koruyan kişilerin, ilki Hz. Âdem olmakla birlikte Hz. Muhammed dâhil toplam yirmi beş peygamber olduklarını söyler. Daha sonra ise Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin ise fütüvvet emîni olarak görevlendirildiklerini belirtir.²¹ Ancak *Razavî*

¹⁹ Mithat Eser, “Hz.Peygamber’in Zulmü Engelleme Amaçlı Hılfü'l-Fudul'a Katılması”, **CÜİFD**, Sivas 2009, S. 13/2, s. 311-329.

²⁰ Muhammed Hamidullah, “Hılfü'l-Fudûl”, **DİA**, TDV yay., İstanbul 1998, C. 18, s. 32.

²¹ Sülemî, **a.g.e.**, s. 22-23.

Fütüvvetnâmesi'nde, Hz. Muhammed'in Gadîr-i Hum denilen yerde fütüvvet erkânı üzere sadece Hz. Ali'yi tayin ettiğinden bahsedilir.²²

Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi; Kur'an-ı Kerim'de "*fetâ*" kelimesinin yer aldığı ayetler ile haramlardan sakınarak helallerle yaşamayı emreden ayetler, fütüvvet anlayışının temelini oluşturduğu gibi, güzel ahlaka dair pek çok hadîs-i şerîf ile "*âdab*" tabir edilen örf, adet ve muamelât işlerinde Hz. Peygamber'in hareketlerine uygun şekilde davranmak hususu da ilk dönem fetâ anlayışının temelini oluşturmaktaydı.

İslâm'ın inkişâfiyla birlikte Araplar arasında ki fütüvvet, 13. asır başlarında "*şecaat, cömertlik, yardım severlik*" gibi anlamlarının yanında "*sıdk, vefa, haya*" gibi üstün ahlakî vasıfları tanımlamak için de kullanılmaya başlanmıştı. İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Ali'nin şahsı üzerine bina edilen fetâ anlayışı, Emevîler dönemine kadar İslâmî bir görünümde özelliklerini sürdürmüş, 9. asrın başlarından itibaren fetâ kavramının kullanımında heterodoks anlamlar taşıyan birçok değişikliklerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Mesela Fetâ ünvanı; yüksek ahlakî özellikleri taşıyan kimselere sıfat olmakla beraber Kûfe, Musul, Rey, Hims gibi şehirlerde daha çok içki kullanan, mûsikî eşliğinde eğlenen ve aralarında belirli bir nizam olan ve "*fityân*" diye isimlendirilen gruplara da ad olarak verilmekteydi.²³

Bu noktada ahîliğin temellerini İslam'ın ilk yıllarından örneklendirirken dikkat çeken bir husus ta şudur; Hz. Muhammed, ensâr ile muhâcirleri hak ve eşitlik esasına göre birbirleriyle kardeş ilan etmiş ve bu kardeşlik bir takım maddî esaslar

²² Razavî, **Fütüvvet-i Ehl-i Erkân**, Hacıbektaş Halk Kütüphanesi, No: 49(560), vr. 12a.

²³ Küçük, "*a.g.m.*", s. 137-166.

üzerine kurulmuştu. Birbirlerine mirasçı olmaları hükmü bu maddî esasların bir yönüydü ki bu kardeşlik sözleşmeleri, Bedir Savaşı'nda akrabalık hukuku gelinceye kadar devam etmişti. Akrabalık hukuku gelmezden evvel Müslümanların İslâm kardeşliği ile birbirlerine mirasçı olmaları hükmünün koyulmasındaki hikmet; Müslümanların zihninde, hissedilir bir halde, hakikî olarak İslâm kardeşliğinin tecellî etmesiydi. Müslümanlar arasındaki kardeşlik ve karşılıklı sevginin, yalın söz ve sembolden ibaret olmadığını, onun içtimaî adalet sisteminin en önemli ilkelerinden olan, somut içtimaî neticeleri bulunan bir düstur olduğunu vurgulamaktı.²⁴

Ahî kelimesinin kardeş mânâsına geldiği düşünülürse Ortaçağ Anadolu'sunda Ahîlik şekline bürünen fütüvvet yapılanmasının ensâr ve muhâcir arasında akdedilen mezkûr kardeşlik sözleşmelerinin bir uzantısı ve farklı bir versiyonu olduğunu akla getirmektedir.

1.2.3. Tasavvufta Fütüvvet Dönemi

Özellikle Abbasilerle birlikte tasavvufî bir mahiyet kazanan Fütüvvet, önceleri sadece toplumsal bir ideal olarak anlaşılırken, zamanla bu ideal manevi bir derinlik de kazanmıştır. Zira tasavvuf tarihi bize, sofilerle fütüvvet erbabının aynı kökenden türediklerini, şecerelerinde ortaklık olup fütüvvet mensuplarının çoğunun tasavvuf erbabı kişiler olduğunu göstermektedir.²⁵ Fütüvvet ve tasavvufun aynı yolda birleşmesi aslında son derece mantıklı ve doğal bir olgudur. Çünkü fütüvvet, tasavvufun kalbine muhtaç olduğu gibi, tasavvuf da fütüvvetin eline ihtiyaç

---

²⁴ M.Said Ramazan El-Butî, *Fıkhu's Siyre (Peygamberimiz (S.A.V)'in Uygulamasıyla İslâm)*, Gonca Yay., İstanbul 1992, s. 209- 212.

²⁵ Mehmet Demirci, "*Ahîlikte Tasavvufî Boyut: Fütüvvet*", *DEÜİFD*, İzmir 1992, S. 7, s. 84.

duyuyordu. Biri olmadan diğeri eksik kalacaktı. Bu bakımdan her iki yapı birbirinin mütemmim bir cüzü olarak görülmelidir.

O dönemde bu sūfi çevreler fütüvveti, insanın nefesine hâkim olmasıyla birlikte, başkalarına kötülük yapmaması, iyiliksever ve cömert olması gibi yüksek ahlaki meziyetleri tanımlamak için kullanıyorlardı. Sūfiler, 9. yüzyılla birlikte İslâm'ın daha yeni oturmaya başladığı başta Nişabur olmak üzere Şam ve Horasan gibi kentlerde fityân toplulukları oluşturmaya başlamışlardı.²⁶

Bu dönemlerde Irak, İran, Horasan ve Maveraünnehir havalisinde, tasavvuf erbabının vasıf ve hareketlerini takdir ettiği Şuttar ve Ayyarlardan başka pek çok grubun Mübeyyizeler, Hurremîler, Cavidanîler gibi adlar altında teşkilatlanmış heterodoks birlikler şeklinde, çeşitli sahalarda ve çeşitli reisler idaresinde faaliyette buldukları bilinmektedir. Tasavvuf ehlinin İslâm'ın şartlarıyla âmil ve zâhidâne bir hayat sürmelerine nazaran, Fütüvvet erbabının dünyevî işler ile daha çok meşgul, daha az dindar ama cömert ve savaşçı bir yapıda olmaları gibi ufak tefek farkları nazara almazsak tasavvuf-fütüvvet birlikteliğini rahatlıkla söyleyebiliriz.²⁷

Fütüvvetin, Şîilikle ilgisi bulunup bulunmadığı meselesi de tartışmalıdır. Ancak Emeviler ve Abbasiler dönemindeki Şîî unsurların mevcut olduğu mezkûr yerlerde, fütüvvet mensubu olan Şîîlerin olması tarihî bir gerçekliktir. Fütüvvet intisap etmiş çeşitli isimlerle anılan gruplar arasında mezhep birliği bulunmuyordu. Bundan dolayı bu grupların arasına zamanla Şîî, İsmailî gibi mezheplere sahip kişilerin girdiğinin işaretleri görülmüştür. Fütüvvet hareketi içerisinde Sünniliğe ve

---

²⁶ Turan, "a.g.m.", s. 153.

²⁷ Neşet Çağatay, "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi ", **AÜİFD**, İstanbul 1952, S. 1, s. 63.

Şiîliğe mensup kimselerin bulunması, fütüvvetin mezhepler üstü bir hareket olma özelliğini ortaya koymaktadır.²⁸

1.2.4. Anadolu Fütüvveti Dönemi Ahîlik

Ahîliğin Müslüman Türklere geçişi, ilk Müslüman Türk Devleti olan Karahanlı'larla 10. asırda meydana gelmiştir. Bununla birlikte bu teşkilatın Anadolu'ya gelebilmesi için henüz üç asır daha beklenilmesi gerekecekti.²⁹ Türklerin seciye ve ahlakına çok uyumlu olan fütüvvet anlayışının Anadolu'ya yayılışı bilinçli olarak gerçekleşmiştir.

Abbasi Halifesi Nâsır Lidinillah, fütüvveteye yeni bir nizam vererek ülkesi içindeki karışıklığı gidermek gayesi ile 1183 yılında fütüvvetçilerin pîri ve şeyhi bulunan Abdülcebbar isimli şahıstan fütüvvet şalvarını giyerek fütüvveteye intisap etmişti. Daha sonra ise Ebu Hafs Ömer Es-Sühreverdî'ye bir fütüvvetnâme tanzim ettirmişti. Halife Nâsır'ın ikinci amacı ise o zamanlarda çok nazik bir durumda olan Abbasi sınırlarını muhafaza etmektir. Nitekim Halife, fütüvvetnâmeyi tanzim ettirdikten sonra komşu Müslüman devletlerin hükümdarlarına fütüvvet libasını giymeleri için fermanlar yazmıştı.³⁰

İşte Anadolu Selçukluları Sultanı I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), bu fermana uyarak 1214 yılında Halife Nasır'dan fütüvvet libasını almıştır. Bu sultanın halefi olan I. Alâeddin Keykubad da Halife Nâsır'ın din işlerinde rehberi, büyük

²⁸ Yusuf Benli, "Âhîlikte Şiîlik Etkisi ve Âhîliğin Anadolu'da Aleviliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler", **Hikmet Yurdu**, Ocak-Haziran 2009, S. 3, s. 152.

²⁹ Ziya Kazıcı, **İslâm Kültür ve Medeniyeti**, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 123.

³⁰ Neşet Çağatay, "Fütüvvet- Ahî Müessesesinin Menşei Meselesi", **AÜİFD**, İstanbul 1952, S. 2, s. 61- 75.

şeyh, Ebu Hafs Ömer Es-Sühreverdî'yi Konya'da elçi olarak karşılamış ve gerekli tören yapıldıktan sonra fütüvveti kabul etmiştir.³¹

1204 yılında Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı I. Gıyasüddin Keyhüsrev (1192-1196 ve 1205-1211) ikinci defa tahta çıktığında, cülus haberini Halifesi Nâsır Lidinillah'a iletmek üzere hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı elçi olarak Bağdat'a göndermiştir. Bağdat'tan dönen Şeyh Mecdüddin İshak beraberinde Muhyiddin İbnü'l Arabî, Ebu Cafer Muhammed el-Berzaî, Evhâduddin-i Kirmânî gibi pek çok meşâyih ve bilgini de Anadolu'ya getirmiş olup, Ahî Evran'ın da bu gelen kabile içinde olduğu düşünülmektedir.³² Daha sonra ise Ahî Evran, Şeyh Evhâduddin-i Kirmânî'nin kızı olan Fatma Bacı ile evlenerek şeyhine damat olmuştur.³³

Ahî Evran'ın, hayatı ve eserleri konusunda bilgiler oldukça sınırlıdır. Ancak onun, Ahmed adlı birinin oğlu olarak Hoy şehrinde doğduğu (1171?-1261?), gençlik yıllarında Anadolu'ya gelerek Denizli, Konya ve Kayseri şehirlerinde bulunduğu, son olarak Kırşehir'e yerleşerek burada vefat ettiği, Anadolu'da Ahîliğin kurucusu, debbağların ve otuz iki esnaf zümresinin pîri olarak anıldığı bilinmektedir.³⁴ Hatta son dönemlere kadar; pîrleri Ahî Evran olması nedeniyle debbağ esnafı, yani dericilik işiyle uğraşanlar diğer esnaf grupları üzerinde imtiyazlı bir grup olarak kabul edilmişlerdir.³⁵

---

³¹ İsmet Kayaoğlu, “*Halife En-Nasır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu*”, **AÜİFD**, İstanbul 1982, Milli Eğitim Basımevi, C. 25, S. 1, s. 222.

³² Mikâil Bayram, **Sosyal ve Siyasî Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi**, Nüve Kültür Merkezi Yay., Konya 2012, s. 52.

³³ Mikâil Bayram, **Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm**, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2008, s. 31.

³⁴ M.Fatih Köksal, “*Ahi Evran'ın Menkabevi Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Ahi Cihân-ı Nasreddin Ahi Evran*”, **TKHBVAD**, Ankara 2012 S.62, s. 84.

³⁵ İsmet Uçma, **Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahîlik**, İşaret Yay., İstanbul 2011, s. 129.

Ahî Evran'ın sadece Evhâduddin-i Kirmânî ile değil, o dönemin meşhur bazı mutasavvıflarıyla da ilişkide olduğu bilinmektedir. Nitekim *Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde*; Ahî Evran'ın, Hacı Bektaş-ı Veli ile görüştükleri ve birbirlerine büyük sevgilerinin olduğu, hatta Ahî Evran'ın “*Her kim ki bizi şeyh kabul edinirse, önce Hünkâr Hacı Bektaş'a gitsin*” dediği³⁶, yine Sadreddin-i Konevî'nin Ahî Evran'ın beline kuşak bağladığı ve icâzet verdiği³⁷ rivâyet edilmektedir.

Mevlânâ'nın babası Bahâ Veled'in Konya'ya geldiğinde I. Alaeddin Keykubat'ın onu misafir etmek için sarayında bir hol hazırladığı, ancak Bahâ Veled'in: “*İmamlara medrese, şeyhlere hankâh, emirlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zâviyeler, gariplere kervansaraylar uygundur!*” deyip, Altunpâ Medresesi'ne gittiği nakledilmektedir.³⁸ Yine I. Alaeddin Keykubat'ın isteğiyle Konya'ya gelen Ahî Evran'ın burada Hanîkah-ı Ziya ve Hanîkah-ı Lâlâ'nın müderrisi olduğu ifade edilmektedir.³⁹ Bu ise Selçuklular'ın ilim ve tarîkat erbabını nasıl himaye ettiklerini yani ahîliğin Anadolu'da kolayca kök salmasının nedenini gözler önüne sermektedir.

Ahîliğin güçlü olduğu yerlerden birisi de Kayseri'ydi. Moğollar ele geçirmek için şehir önüne gelmişler, ancak burada yaşayan halk buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine Moğollar şehrin surlarını mancınıklarla yıkarak şehre girmişler, şehri yağmalayarak bütün binaları yakmışlardır. Şehrin ileri gelenlerine işkenceler yaparak, on binlerce insanı katletmişlerdir. Ayrıca Ebû'l-Ferec, yazmış olduğu

---

³⁶ **Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi**, (Haz. Hamiye Duran/ Dursun Gümüšoğlu) TKHBVAM yay., Ankara 2010, s. 471.

³⁷ **Velâyetnâme**, s. 483.

³⁸ Ahmet Eflakî, **Ariflerin Menkıbeleri**, (Çev. Tahsin YAZICI), Kabalcı Yay., İstanbul 2011, s. 83.

³⁹ Bayram, **a.g.e.**, s. 54.

tarihinde Moğolların genç erkek ve genç kadınları esir ederek götürdüklerini bildirmektedir ki bu gençler şehri savunan fetâlar yani ahîlerdir.⁴⁰

Moğol işgali nedeniyle Anadolu'nun 13. asırdaki siyasi ve sosyal bir istikrarsızlığa sürüklenmesine rağmen Ahîlik teşkilâtı asırlarca varlığını sürdürmüştür. Nitekim Ahîlerin Osmanlı Beyliği'nin kuruluş ve gelişme dönemlerinde önemli bir misyon üstlendiği bilinmektedir. Ahîlerin şehir savunmalarında rol almaları nedeniyle esnafîklarının yanısıra askeri bir özelliklerinin olduğu da bilinmektedir. Ancak Ahîlerin, bu özelliklerini yitirerek 1450'li yıllardan sonra tamamen esnaf loncaları haline dönüştükleri görülmüştür.⁴¹

---

⁴⁰ Gregory Abû'l-Farac, **Gregory Abu'l-Farac Tarihi**, TTK yay., Ankara 1999, C. 2, s. 542.

⁴¹ Mehmet Saffet Sarıkaya, "*Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahîlik Açısından Bir Bakış Denemesi*", **SDÜİFD**, Isparta 1999, S. 6, s. 49- 50- 51.

2. RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ VE METİN DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Razavî ve Fütüvvetnâmesi Hakkında

Bu bölümde hayat hikâyesi ve şahsiyeti konusunda pek fazla bir bilgiye sahip olmadığımız fütüvvetnâmemizin müellifi Razavî hakkında, kaynaklarda yer alan sınırlı bilgileri ve daha sonra ise *Razavî Fütüvvetnâmesi* hakkındaki genel olarak bilinenleri paylaşmak istiyoruz.

2.1.1. Razavî Hakkında

Müellifin ismi fütüvvetnâmenin bir yerinde “*Seyyid Allâmeddinü'l Hanefî er-Razavî*”⁴² olarak zikredilirken, başka bir yerinde “*Seyyid Muhammed bin Seyyid Alâeddin el-Hüseyni er-Razavî*”⁴³ olarak geçmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız bu zâtın, doğum ve ölüm tarihi ile yeri konusunda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Ancak hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız bu zâtın 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında Bursa’da kadılık vazifesinde bulunduğu ve Şâfi mezhebinden olduğu, *Fütüvvetnâme-i Kebir* veya *Miftâhü'd-dekâyık fi beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık* isimli bu fütüvvetnâmesini 1524 yılında tamamladığı, mezkûr

---

⁴² Razavî, a.g.e., vr. 38b.

⁴³ Razavî, a.g.e., vr. 86a.

fütüvvetnâmesinden başka İrşâd-ı Tâlibin, Risâle-i Bayrak, Risâle-i Habbazân gibi muhtelif risalelerinin de mevcut olduğu, ayrıca Arapça ve Farsça'ya vukûfiyetinin aşikâr olduğu belirtilmektedir.⁴⁴

Fakat biz, müellifin Arapça ve Farsça'ya vukûfiyetinin açık olduğu yönünde ki bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü fütüvvetnâmede yer alan Arapça duâ ve hadislerin tercümesini yaptığımız esnada, bu ifadelerde çok fazla sayıda Arapça dil bilgisi kurallarına aykırılık bulunduğunu müşahade ettik. Ancak bu eserin asıl *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nden istinsah edildiği göz önüne alındığında, bu dil bilgisi hatalarının müelliften mi, yoksa müstensihthen mi kaynaklandığı bilinmemektedir.

Müellifin künyesinde yer alan *Seyyid* ifadesini ele alacak olursak; Türklerin din ve maneviyat tarihinde ehl-i beyt soyundan gelenlerin insanlar tarafından hüsnü kabul gördükleri ve etrafına geniş kalabalıkların toplandığı bilinen bir gerçektir.⁴⁵ Bu çerçevede; müşterek kullanılan isimlerden *Seyyid* kelimesi, bilindiği gibi Hz. Hüseyin vasıtasıyla Hz. Muhammed'in soyundan gelen kimseler tarafından kullanılan bir sıfattır. Bu sıfatın kullanılması, müellifin soyunun gerçekten Hz. Muhammed'e ulaştığının bir göstergesi olabileceği gibi, gerçekte bir seyyid olunmadığı halde neseben Ehl-i Beyte intisaba büyük önem atfedilen Alevi- Bektaşî düşüncesinin bir yansıması veya toplumun seyyid ve şerîflere teveccühünden faydalanma niyeti de olabilir.

Nitekim Münîr-i Belgradî'nin yazmış olduğu *Nisâbu'l- İntisâb* isimli eserin doğrudan fütüvvetnameleri eleştirmek için hazırlandığı ve Seyyid Muhammed b.

---

⁴⁴ Torun, **a.g.e.**, s. 53.

⁴⁵ Osman Eğri, "*Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi*", **Ehl-i Beyt Sevgisi** (Der: Ömer Menekşe), DİB yay., Ankara 2006, s. 41

Seyyid Alâuddin el-Hüseyn er-Razavî'ye ait fütüvvetnâme'yi hedef aldığı bilinmektedir. Çünkü Belgradî'nin, 27 yerde Seyyid Muhammed'i ismen zikrederek ondan alıntılar yaptığı, onu eleştirdiği ve hafife aldığını göstermek için ona *müteseyyid* ifadesini kullandığı, böylece Seyyid Muhammed'in seyyidliğini kabul etmediği anlaşılmaktadır.⁴⁶

Abdülbaki Gölpınarlı ise bir *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshasının ketebesinde yer alan “*Faraga min tesvîdihî müellifihî'l-abd-al-muftakır ilâ'l-ganiyy-al-kaviyy al-seyyid Muhammen ibn al-seyyid Alâ-al-dîn al-Huseyniyy al-Razavî al-Kaaziyyal-Şâfiyy bi-Burusat al-mahrûsati fî evâili şehri Safer hateme bi'l-hayrı va'l-zafer min-al-şuhûri seneti ihdâ ve selâsîne ve tis'a miet*” ifadesine dayanarak; Razavî'nin Şîi olduğunu, ancak takiyye yaparak kendisini Şafi olarak tanıttığının iddia etmektedir.⁴⁷ Ancak yukarıda belirtildiği gibi bizdeki Razavî nüshasında müellif adı *Seyyid Allâmeddinü'l Hanefî er-Razavî* şeklinde zikredilmekte olduğundan, isim içerisinde *Hanefî* tabiri geçmesi Razavî'nin Hanefî mezhebinden olabileceğini ve dolayısıyla Razavî'nin Şîi olduğu halde takiye yaparak kendisini Şafilikle gizlediği iddiasını zayıflatmaktadır.

2.1.2. Razavî Fütüvvetnâmesi Hakkında

Razavî Fütüvvetnâmesi'ne ait pek çok nüsha bulunmaktadır. Bu nüshalardan her biri üslûp, anlatım, pîrlerin isimleri ve rivâyetler açısından bazı farklılıklar

---

⁴⁶ Mehmet Saffet Sarıkaya, “*Esnaf Teşkilâtı ve Fütüvvetnâmelere Yönelik Eleştiriler (Nisâbu'l-İntisâb Örneğinde)*”, *Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir 15-17 Ekim 2008, s. 3.

⁴⁷ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 30.

gösterir. Bu nüshaların hangi kütüphanelerde buldukları da tespit edilmiştir.⁴⁸ *Miftâhü'd-dekâyık fi beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık* olarak bilinen fütüvvetnâmenin bir nüshasının kaynağını *Seyyid Muhammed Fütüvvetnâmesi*'nden aldığı belirtildiği gibi⁴⁹, yine başka bir Razavî nüshasının yazılmasında Sühreverdî'nin eserinden yararlandığı yönünde bir ibarenin bulunduğu belirtilmektedir.⁵⁰

Çalışmamıza konu olan *Razavî Fütüvvetnâme*'si nüshası ise Hacıbektaş İlçe Kütüphanesi No: 49(560)'da kayıtlı olan nüshadır. Çalışmamızda *fütüvvetnâme* veya *eser* şeklinde yer alan ifadelerle bu *Razavî Fütüvvetnâmesi* kastedilmektedir. Fütüvvetnâmeyi incelemeye başladığımızda iki parçadan meydana geldiğini tespit ettik. Birinci kısmın adı: "*Fütüvvet-i Ehl-i Erkân*"⁵¹olarak zikredilmekte iken ikinci kısım: "*Kitâb-ı Fütüvvetnâme*"⁵² adını taşımaktaydı. Bu durum üzerinde çalıştığımız nüshanın iki ayrı *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nden oluştuğunu göstermektedir.

İlk kısımda: Mi'rac'da Hz. Muhammed'e fütüvvetin erişmesi; Gadîr-i Hum olayında Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi varisi olarak seçmesi ve on yedi miyân-beste ile elli beş miyân-bestenin bellerinin bağlanması; sâlik-ahî ve şeyhin yapması ve yapmaması gerekenler; fütüvvet ehlinin kullandığı bazı malzemelerin kökeni ve bunların anlamı; çeşitli sanat erbabının okuyacakları dualar ve son olarak da sâlikin fütüvvete ilk defa kabul usûlü anlatılmaktadır.

---

⁴⁸ Bu nüshaların buldukları kütüphaneler, bölümler, katalog numaralar ve istinsah tarihleri tablo olarak hazırlanmıştır. Osman Aydın, **Fütüvvetnâme-i Tarîkat** (Abdulganî Muhammed b. Alâuddîn el-Huseynî er-Radavî), TDV yay., Ankara 2011, s. 23-24.

⁴⁹ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 30.

⁵⁰ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, TTK yay., Ankara 1997, s. 184.

⁵¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 1b.

⁵² Razavî, **a.g.e.**, vr. 85b.

İkinci kısımda ise: Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssalarıyla fütüvvetin bu peygamberlere nasıl eriştiği; Selmân-ı Fârisî'nin fütüvveti yaymak üzere Yemen, Mısır, Rum'a adam göndermesi; son olarak da katırcılar, tüfekçiler ve aşçılar ile bu mesleklerin pîrleri; bazı fütüvvet erkânları ve bunların anlamları; bazı gülbanklar; peygamberlere ne kadar suhuf indiği zikredilerek dua ve tarih düşülerek risâle sonlandırılmaktadır.

İlk kısımda: “...rivâyet sahîh birle takrîr eyledük, kitâb-ı mu'teberden çıkarduk. Bundan sahîh fütüvvetnâme yokdur. Zira halkın elindeki eğer Farsî ve eğer Türkî ekser rivâyetleri yanlışdur, sahîh değildir.”⁵³ diyerek en doğru bilgileri hâvi fütüvvetnâmenin kendi fütüvvetnâmesi olduğunu, diğer fütüvvetnâmelerin çoğu rivâyetlerinin yanlış olduğunu iddia etmektedir. Muahhâr bir fütüvvetnâme olan *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde bu şekilde bir bilginin yer alması, fütüvvet teşkilatının yozlaşmış, bozulduğunun bir göstergesidir. Zira müellif, fütüvvet konusunda doğru bilinen yanlışları ortaya koymayı ve fütüvvet ehli olanları yanlış bilgi ve uygulamalardan kurtarmayı gaye edinmiştir.

İkinci kısımda: “...fütüvvet talebelerinden ve tarîkat sâliklerinden birkaç azîz karındaşlar hedâhumullâhü ilâ tarîki's-sâlikîn ve usilehüm ilâ menazili'l-vasılîn bu zaîf ve nahîfden iltimas idüb, fütüvvetdârân arasında söylenen ve işlenen erkânların ehemmini kaleme getürem...” denilmektedir.⁵⁴ Buradan anlaşılıyor ki müellif, önemli bazı fütüvvet erkânlarını yazması konusunda ehl-i fütüvvet ve ehl-i tarîk olan bazı dostlarının ricasıyla bu eserin telifine başlamıştır.

---

⁵³ Razavî, a.g.e., vr. 38b.

⁵⁴ Razavî, a.g.e., vr. 86a-86b.

Bu bağlamda; her iki fütüvvetnâmenin aynı konuları tekrar etmemeleri, iki defa ayrı yerlerde eserin yazılma amacının açıklanması, yine ilk fütüvvetnâmede müellif ismi: “*Seyyid Allâmeddinü'l Hanefî er-Razavî*”⁵⁵ olarak zikredilirken, ikincisinde ise: “*Seyyid Muhammed bin Seyyid Alâeddin el-Hüseyni er-Razavî*”⁵⁶ olarak belirtilmesi gibi özellikleri dikkate alındığında bu eserin, bir müstensih tarafından seçilen iki ayrı *Razavî Fütüvvetnâme*'si nüshasının istinsah edilerek tek kitap içinde birleştirilmesiyle oluşturulduğunu göstermektedir.

Abbülbaki Gölpınarlı, her ne kadar *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nin gizlenemeyecek kadar açık Şîî-bâtınî esaslar üzerine kurulu olduğunu iddia etse de⁵⁷ fütüvvetnâmemizde baştan sona kadar tüm anlatımların ayet, hadis, muteber ilmî eserlerden yapılan alıntılar ve menkıbelerle desteklendiği görülmektedir. Nitekim Gadîr-i Hum vakasında zikredilen Şîî kaynaklı bir kaç hadîsi saymazsak, eserde zikredilen diğer tüm hadîs-i şerifler ehl-i sünnetçe muteber olan hadis imamlarının kitaplarında yer almaktadır.

Yine fütüvvet erkânına delil olarak anlatılan menkıbelerin, meşhur olan bir kaç dışındakiler inandırıcılıktan uzaktır. Ancak bu durumu Razavî'nin takıyye yaptığına hamletmetin hata olacağı düşüncesindeyiz. Nitekim bu ehl-i tarîk ve ehl-i fütüvvetin, mesleklerini hak ve makbul göstermek için sıklıkla menkıbe anlatma yolunu tercih ettiklerinin güzel bir örneğidir. Nitekim birçok tarîkat pîrleri hakkında, vefatlarından sonra müritleri tarafından oluşturulan menakıbnâmeler bu amaca hizmet etmektedir.

---

⁵⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 38b.

⁵⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 86a.

⁵⁷ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 79-80.

Eserin konu anlatımında soru-cevap yolu tercih edilmiştir. Bu nedenle müellif, eserin genelinde önce bir soru sormakta, ardından bu soruya kısa veya uzun cevaplar vererek konuyu izah etmeye çalışmaktadır. Yine eserde konu başlarında hat kenarına matlaplar düşülerek hangi konunun anlatılacağı ile ilgili malumat verilmektedir. Ancak eserin genelinde konu anlatılırken fütüvvete dair erkânların, sıfatların, ilke ve prensiplerin birbirinin içine girdiği, konudan konuya atlanıldığı, bazı erkânların çok kısa olarak zikredildiği halde diğer bazısının uzatıldığı görülmüştür. Bu durum ise konu bütünlüğünü bozduğundan okuyucuların meseleyi anlamasını güçleştirmektedir. Fütüvvetnâmenin varak sayısı toplam 122 olup, her varakta 9 satır bulunmaktadır. Eser nesih hattında yazılmıştır.

Razavî Fütüvvetnâmesi nüshalarından üzerinde çalışılanlar ilki Orhan Arsal tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 1616 numarada kayıtlı “*Kitâb-ı Fütüvvet*”⁵⁸, ikincisi Rahşan Gürel tarafından doktora tezi olarak üzerinde çalışılmış olan beş Razavî nüshasını hâvî “*Razavî’nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i kebir veya Miiftâhü’d-dekâyık fi beyâni’l-fütüvveti ve’l-hakâyık)*”⁵⁹ ve son olarak da Osman Özdamar tarafından muhafaza edilen ve Prof. Dr. Osman Aydınli tarafından yayına hazırlanan “*Fütüvvetnâme-i Tarîkat*”⁶⁰ adlı eserlerdir.

---

⁵⁸ Orhan Arsal, **Kitâb-ı Fütüvvet**, Yüksek Lisans Tezi, MÜTAE, İstanbul 2010.

⁵⁹ Rahşan Gürel’in ait incelediği Razavî nüshasında meslek Peykler olarak geçmektedir. Gürel, **Razavî’nin Fütüvvet-nâmesi**, Basılmamış Doktora Tezi, MÜSBE, İstanbul 1992.

⁶⁰ Aydınli, **a.g.e.**, s. 15.

2.2. Fütüvvetnâmenin Tahlili

Eserin konu yönünden muhtevâsını daha iyi anlamamız için fütüvvetnâmede geçen itikâda, ibâdete, adâb ve erkâna, ahlak kurallarına dair hususları birbirinden ayrı olarak ele almamız uygun olacaktır.

2.2.1. Fütüvvetnâmede Yer Alan İtikâdi Unsurlar

2.2.1.1. Allah'a İman

Fütüvvetnâme'de yer alan *Gülbang-ı Muhammedî* isimli duâda “*Allah birdir, Celîl, Cebbâr...*”⁶¹ denilerek iman esaslarının ilki ve en önemlisi olan Allah'ın vahdâniyeti dile getirilmekte ve kelime-i tevhid cümleleri zikredilmektedir.⁶² Ayrıca “*...ârif ol kişidir ki asla yalan söylemeye, zira gerçek söylemek Allah sıfatıdır.*”⁶³ denilerek Allah'ın Hakk ismine, “*...emanete hâin olmaya, hıyânet kılmak yavuz işdür, emînlük Allah sıfatıdır.*”⁶⁴ denilerek Allah'ın Mü'min ismine ve “*...ehl-i sütre ola, kimsenün ayıbın yüzüne urmaya, zira sütre eylemek Allah sıfatıdır.*”⁶⁵ denilerek Allah'ın Settâr ismine işaret edilmektedir.

2.2.1.2. Peygamberlere İman

Peygamberlere iman rûknünü eserde zikredilen İsra ve Mi'rac hadiselerinde görmekteyiz. Şöyle ki; Hz. Muhammed'in Mekke'den Burak'a bindirilerek Kudüs'e

---

⁶¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 119b.

⁶² Razavî, **a.g.e.**, vr. 15b-76a-105a.

⁶³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 41b.

⁶⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 42a.

⁶⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 42a.

getirildiği ve burada bulunan Mescid-i Aksâ'ya girdiğinde sağda ve solda iki saf nûrânî zatlar gördüğü, bunların kim olduğunu Cebrâil'e sorduğunda, Cebrâil'in bu kişilerin kendisinden önce gelen Peygamberler olduğunu söylediği, bu Peygamberlerin Hz. Muhammed'in ümmetinden olma ve arkasında namaz kılma arzusuyla dünyadan göçtükleri, ancak Mi'rac gecesinde Allah'ın tüm Peygamberlerin mezkûr arzusunu yerine getirdiği, bu münasebetle Hz. Muhammed'in imam olarak tüm Peygamberlere iki rekât namaz kıldırıldığı anlatılmaktadır.⁶⁶ Bu hâdise, gelmiş geçmiş tüm Peygamberlerin hak olduğuna ve Hz. Muhammed'in Peygamberler içindeki faziletine bir delildir.

2.2.1.3. Kutsal Kitaplara İman

Kutsal Kitaplara İman esası eserde şöyle anlatılmaktadır: “*Evvel bilinsin ki Peygamberlere Allahû Teâlâ'dan vahiy inmiştir. Peygamberlere câzûlukdan şeytân vesvesesi değildir. Gökden inen kitablar yüz dört suhufdur; on suhufu Âdem'e, elli suhufu Şit'e, otuz suhufu İdris'e, on suhufu İbrâhîm'e, Zebur Davud'a indi, Tevrat Musa'ya indi, bin ayetdir, her ayeti bir süpâredür, her süpâre bir yılda okunur, amma Tevrat'ın tamamı yetmiş deve yüküdür, İncil İsa'ya indi, Furkân Muhammed'e indi.*”⁶⁷. Bu ifadelerden vahiylerden ibaret olan suhuf ve kutsal kitapların Allah'tan Peygamberlere indiği, bunların şeytan vesvesesi olmadığı vurgulanmaktadır.

⁶⁶ Razavî, a.g.e., vr. 4a-4b-5a-5b-6a.

⁶⁷ Razavî, a.g.e., vr. 120a-120b-121a.

2.2.1.4. Meleklerle İman

Eserde yer alan bazı ifadelerden meleklerin vasıf ve görevleri hakkında bazı özelliklere rastlamaktayız:

Meleklerin, Allah'ın vahyini Peygamberlere ilettiği hususunda; “... *Hazreti Cebrâil-i Emîn bi-izni Rabbi'l-Alemîn bu ayeti getürdi: ...*”⁶⁸ ifadesi Cebrâil isimli meleğin Peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu anlatmaktadır. Yine Hz. Muhammed'in üzerine fütüvvet elbisesi giydirdiği Hz. Ali'ye hitâben: “*Yâ Ali Mi'rac gecesi karındaşım Cebrâil bana nice yetiştürdü ise ben dahı sana öyle yetiştüreyim*”⁶⁹ diyerek kendisinin nefsinden konuşmadığını, sadece Cebrâil'in Allah'tan ne getirdiyse onu söylediğini ve yaptığını göstermektedir.

Allah'ın emrini sorgusuz-suâlsiz yerine getiren mufî kullar oldukları hakkında ve bazı melâikenin sürekli ibadetle meşgul oldukları hakkında; “... *melekler dördüncü kat göğe çıkardılar, Allah emriyle Nuh Tufanı'nda,...*”⁷⁰ ifadesiyle meleklerin Allah'ın emriyle hareket ettiklerine işaret vardır. Ayrıca “... *arşımı melâikeler tavâf iderler*”⁷¹ ve “... *arşımda melekler ibâdet iderler.*”⁷² ifadeleri ise bazı meleklerin sürekli olarak ibadetle iştigâl ettiklerini göstermektedir.

Zor durumda olan Peygamberlerin imdadına yetişen bir yoldaş oldukları hakkında; “*Andan yâ Cebrâil sen rikabdâr ol, Mikâil gaşiyedâr, bâkî ferîştahlar*

---

⁶⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 9a.

⁶⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 22b.

⁷⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 92b.

⁷¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 92a.

⁷² Razavî, **a.g.e.**, vr. 92b.

cilavdâr olsunlar. Zîrâ Habîbim kâfirler elinden gayet melûldür.”⁷³ ifadesi ile Mekke’li müşriklerin tazyikâtının en fazla olduğu bir dönemde Allah’ın Hz.Muhammed’i melekleriyle desteklediği tasrih edilmektedir. Yine “... *Hakk Sübhanehû ve Teâlâ, Âdem’e bir melek gönderdi tâ kim kulağuzluk ide.*”⁷⁴ ifadesiyle Allah’ın Cebrâil vasıtasıyla Hz. Âdem’e yol gösterdiği anlatılmaktadır.

Ayrıca melekler hakkında kullanılan “ *Andan Hazreti Cebrâil ve Hazreti Mikâil ve Hazreti İsrâfîl ve Sarsâil ve Mehtâil yetmiş bin ferîşteh ile geldiler.*”⁷⁵ ifadesinde yer alan “*yetmiş bin*” rakamı ise kesretten kinaye olup, meleklerin sayısının ne kadar çok ve her yerde bulunabileceklerine ve dolayısıyla Allah’ın yenilmez ordulara sahip olduğuna bir işaret olarak zikredilmektedir.

2.2.1.5. Kadere İman

Cebrâil’in Hz. Âdem’in beline şedd-i vefâ’yı bağlarken sarfettiği: “*Hakkın kazâ ve kaderine sabır idesin*”⁷⁶ sözü kazâ ve kadere imanın bir göstergesidir. Yine Hz. İsmail’in, babası Hz. İbrâhim’in kendisini kurban etmek istemesine karşı gelmediği yani Allah’ın kazâ ve kaderine sabırla tahammül ettiği⁷⁷, bunun şükrânesi olarak ise Allah’ın onlara bir koç gönderdiği anlatılmaktadır. Böylelikle kadere teslimiyet hâlinin Allah’ın razı olduğu, makbul bir davranış olduğu ifade edilmektedir.

---

⁷³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 3a-3b.

⁷⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 93a.

⁷⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 95a.

⁷⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 99b.

⁷⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 105b.

2.2.1.6. Âhiret Gününe İman

Mi'rac gecesinde Mescid-i Aksâ'da tüm Peygamberlere namaz kıldırdıktan sonra Sahratullah Kayası üzerine çıkan Hz. Muhammed'in bu kayanın üstünde kurulu bir sofraya gördüğü, kendisine burada süt, bal ve şarap seçenekleri sunulduğu, ancak sütü tercih ederek Allah'ın rızasına uygun bir iş yapan Hz. Muhammed'e Cebrâil Aleyhisselâm'ın: “*Eğer balı alaydın ümmetin dünya sevici olalardı, Ahireti unudalardı.*”⁷⁸ demesiyle ahiretin imanî bir realite olduğu, dünya işleriyle fazla iştiğal edenlerin ise gaflet neticesi ahireti unutma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarına işaret etmektedir.

2.2.2. Fütüvvetnâmede Yer Alan İbâdete Dair Unsurlar

Eserde Allah'ın Hz. Âdem'in tevbesini kabul ederek ondan razı olduğu anlatıldıktan sonra, Hz. Âdem'e hitâben: “*Yâ Âdem sen dahı zürriyetinle ahd eylenkim, beni birleyüb bana ibâdet idesin ve emrime mutî olub, muhâlefet itmeyesin.*” diye emrettiği, bunun üzerine *Elest Bezmi* olarak bilinen olayın yaşandığı ve Allah'ın Hz. Âdem'in Kıyamete kadar olan neslinden kendisini Rabb tanıyacaklarına dair ahid aldığı anlatılmaktadır.⁷⁹ Yani Allah'a itaatkâr olup, ibâdet etmenin ve Şeytân'a uymamanın, insanların henüz dünyaya gelmeden verdikleri bir söz olduğu ifade edilmekte, dolayısıyla ibâdet etmek Allah'a tâbi olmakla eş tutulmaktadır.

⁷⁸ Razavî, a.g.e., vr. 6b-7a.

⁷⁹ Razavî, a.g.e., vr. 96a-96b-97a-97b-98a-98b-99a.

İbâdete taalluk eden İslâm'ın şartları fütüvvetnâmede şöyle tespit edilmektedir: “İslam'ın şartı beş nesnedür: Hakkun birliğine inanmakdur, Resûl Aleyhisselamun Peygamberliğine şehâdet itmekdür, ikinci beş vakit namaz kılmakdur, üçüncü zekât virmekdür, dördüncü Ramazan ayında oruç tutmakdur, [beşinci] Beyt-i Şerîf'e varub Hac eylemekdür.”⁸⁰

2.2.2.1. Kelime-i Şehâdet Getirmek

Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in kulu ve elçisi olduğuna inanmak demek olan Kelime-i Şahâdet rüknü “Fütüvvetnâmede Yer Alan İtikâdi Unsurlar” bölümünde zikredildiğinden bu bölümde tekrar zikredilmemiştir.

2.2.2.2. Namaz Kılmak

Eserde; “... ehl-i fütüvvet gerekdir ki namazın asla kazâyâ komaya, vaktinde kıla.”⁸¹ denilerek fütüvvet ehli kişiler, namazını zamanında kılmaları ve asla kazaya bırakmamaları konusunda uyarılmaktadır. Yine halk içinde namaz kılıp, yalnız kalındığında namaz kılmamanın münâfıklık alâmeti olduğu vurgulanmaktadır.⁸² Namazın anlamı ve gayesinin ise Allah'ın kullarına verdiği in'am ve ihsanâta karşı bir şükür göstergesi olduğu ifade edilmektedir.⁸³

---

⁸⁰ Razavî, a.g.e., vr. 48a.

⁸¹ Razavî, a.g.e., vr. 47b.

⁸² Razavî, a.g.e., vr. 48a.

⁸³ Razavî, a.g.e., vr. 4b.

2.2.2.3. Zekat Vermek

Yukarıda zikredildiği üzere fütüvvetnâmede İslâm'ın beş şartının olduğu belirtilmekte ve üçüncü olarak zekât vermek sayılmaktadır.⁸⁴ Ancak zekâtın nasıl verileceği, mânâsı ve ehemmiyeti konusunda herhangi bir tasrihât yapılmamaktadır.

2.2.2.4. Oruç Tutmak

Bilindiği üzere Ramazan ayında her mü'mine farz olan oruç ibâdeti, imsak vaktinden güneş batıncaya kadar olan sürede yeme, içme ve cima'yı terk etmektir. Fütüvvetnâmede ise; imanın yemişinin ne olduğu sorusuna, oruç tutmak şeklinde cevap verilmektedir.⁸⁵ Böylelikle emr-i ilâhi ile yemeyen ve içmeyen bir mü'minin, adeta manevi bir meyve yemiş gibi olacağına atıf yapılmaktadır.

Yine eserde; "*Hazreti İsa, akvâmına otuz gün oruç buyurdu.*"⁸⁶ ifadesinden sadece Hz. Muhammed'in değil, geçmiş tüm Peygamberlerin ümmetlerine oruç tutmayı emrettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da diğer dinlerde olduğu gibi İslâm dininde de oruç ibâdetinin ne kadar önemli olduğu konusunda ipucu vermektedir.

2.2.2.5. Hacca Gitmek

Kaynaklarda Allah'ın Hz. Âdem'i topraktan yaratıp, onun cesedine ruh verdiği ve meleklere Hz. Âdem'e secde etmelerini emrettiği, meleklerin hepsinin secde ettiği, ancak İblîs'in büyüklük taslaması ve kıskançlığından dolayı secde

---

⁸⁴ Razavî, a.g.e., vr. 48a.

⁸⁵ Razavî, a.g.e., vr. 119a.

⁸⁶ Razavî, a.g.e., vr. 56a.

etmediği, bu nedenle de huzur-u ilâhiden kovularak lanetlendiği, onun da Hz. Âdem'e düşman olduğu, daha sonra Allah'ın Havvâ'yı yaratarak Hz. Âdem'e eş ettiği, her ikisini de Cennet'e koyarak: *“Yiyiniz, içiniz fakat şu ağaca yaklaşmayınız”* diye emrettiği, ancak Şeytân'ın bir yolunu bularak Cennet'e girdiği ve Hz. Âdem ile Havvâ'yı kuruntu vererek aldattığı, her ikisinin de o ağacın yemişinden yedikleri, bunun üzerine Allah'ın her ikisini de Cennet'ten çıkararak yeryüzüne indirdiği anlatılmaktadır.⁸⁷ *Fütüvvetnâme*'de ise Şeytân'ın, Hz. Âdem ile Havvâ'yı aldatarak buğday yedirdiği anlatılmaktadır.⁸⁸

İşte *Fütüvvetnâme*'de hacc farızası ilk olarak, bu olayın ardından yaşanan hâdiselere dayandırılmaktadır. Hz. Âdem, Cennet'ten çıkarılıp dünyaya gönderildikten sonra Allah'tan affedilmeyi talep ettiğinde Allah Teâlâ'nın: *“Yâ Âdem, haremim vardır, var anı tavâf eyle, nitekim arşımı melâikeler tavâf iderler. Var anda bana ibâdet eyle, nitekim arşımda melekler ibâdet iderler. Andan tevbeni kabul kılam ve hâcetlerini revâ ideyim ve dahı nâme-i âmâline çok çok hasenâtlar yazam”*.⁸⁹ diye emrettiği belirtilmektedir. Bu ifadelerden hacc ibâdetinin tevbenin kabul kılınmasına, ihtiyaçların verilmesine ve amel defterine çok sevâplar yazılmasına vesile olacağı anlatılmak istenmektedir.

Bu olay üzerine; Hindistan'da bulunan Hz. Âdem'in Hacc etmek niyetiyle yola koyulduğu, bu sırada Hz. Havvâ'nın da Cidde'ye Hz. Âdem'i bulmak için geldiği, Hz. Âdem'in Hz.Havvâ'yı görerek ardından seslendiği, Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'i sesinden tanıyarak yanına geldiği, onun için o buluşma gününe *“Arefe”* ve o

---

⁸⁷ Ahmet Cevdet Paşa, **Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, (Sad. Metîn Muhsin BOZKURT) Çile Yay., İstanbul 1981, C. (1. ve 2. cild birarada), s. 7.

⁸⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 88b.

⁸⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 92a-92b.

buluştukları dağa “*Arafât*” dedikleri nakledilmektedir. Daha sonra ayrıntılı olarak zikredilen olayların ardından Hz. Âdem’in tevbesinin kabul olduğu, bunun alâmeti olarak ise Cebrâil’in Cennet’den bir taş ve bir ustura ve bir makas getirerek, Hz. Âdem’in başını tıraş ettiği ve makas ile saçını kısalttığı, onun için şimdi o makama uğrayan hacıların tıraş olma ve saçlarını kısaltma adetlerinin o günden kaldığı anlatılmaktadır.⁹⁰

Bilahare zikredilen olaylardan sarf-ı nazar ederek hacc ibadetiyle ilgili olan kısımlara gelirse; Hz. Âdem’in, Hz. Havvâ ile buluşarak vedâ‘ tavâfını yaptıkları ve tekrar Hindistan’a döndükleri, bundan sonra Hz. Âdem’in her sene Mekke’ye gelip, bir defa hacc farîzasını yerine getirdiği ve yine Hindistan’a döndüğü anlatılarak “*Menâsik-ı Hacc*” denilen haccın şartlarının Hz. Âdem’den kaldığı belirtilmektedir.⁹¹

2.2.3. Fütüvvetnâme’de Yer Alan Fütüvvet Ahlâkına Dair Unsurlar

Bu bölümde ele aldığımız genel ahlâk prensipleri aynı zamanda fütüvvet ehlinin temel adâb ölçüleridir. Bu ahlâki prensiplere riayet etmeden bir tâlip veya şakirdin, sair adâb ve erkâna uyması mümkün değildir. Haddizatında bu genel ahlâk prensipleri, bir mü’minde olması gereken vasıflardandır. Dolayısıyla bunlar bir binanın temeli mesâbesindedir. Bu nedenle talibin öncelikle bu temeli atması ve sonra binasını onun üzerine inşâ etmesi gerekmektedir ki fütüvvet tarikine sülûk edebilsin. Zira bir tâlip, mü’min olmaz ise ondan daha hassas ve ince olan fütüvvet mesleğini yapamaz.

⁹⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 93a-93b-94a-94b.

⁹¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 100b.

2.2.3.1. Tâlibin, Ahi ve Şeyhine Karşı Edebi

Tâlibin Ahîsine ve Şeyhine canı gönülden bağlanması, Ahînin ve Şeyhin her sözüne itiraz etmemesi ve izinsiz bir iş yapmaması, Ahî ve Şeyhin karşısında gülmemesi, tükürmemesi ve sümükürmemesi, Şeyhin küfrünü İslâm yerine tutması, Ahîsine ve Şeyhine yakın olması⁹², Ahîsinden ve Şeyhinden korkması, Ahîsinden ve Şeyhinden utanması, Ahîsine ve Şeyhine hizmet etmesi, Ahîsini ve Şeyhini sevmesi⁹³, Ahîsi ve Şeyhi kızıp kendisini dövseler bile onlardan yüz çevirmemesi, talibin müntesip olduğu tarikattan başka bir tarikata dönerek mürtet olmaması⁹⁴, tüm Ahî ve Şeyhleri sevmesi ama kendi Ahî ve Şeyhini daha çok sevmesi⁹⁵ gerektiği hususları zikredilmektedir.

2.2.3.2. Kendisine Fütüvvet Erkânının Haram Olacağı Kimseler

Eserde bir tâlibe tüm erkânların hangi durumda haram olacağı ise şöyle anlatılmaktadır; “...evvel zamanda bir Peygamber ardınca bir Peygamber dahı gelse ehl-i fütüvvet ana uymak revâdur. Amma kaçan ki Peygamberlik Hazreti Muhammed Mustafa Aleyhisselama oldu, bundan dönmek yokdur. Pes fütüvvet dahı Hazreti Resûl’de tamam oldu. İmdi cümle tarîkat birdür, illâ birinden birine dönmek yokdur. Eğer birinden birine dönerse cümle erkân ana haramdur.”⁹⁶ Müellif bu ifadeyle peygamberlik ve fütüvvetin Hz. Muhammed’te son bulması nedeniyle bütün tarikatların bir olduğunu, değişmeyeceğini, dolayısıyla fütüvvet ehli bir talibin

---

⁹² Razavî, **a.g.e.**, vr. 51b.

⁹³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 52a.

⁹⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 52b.

⁹⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 53a.

⁹⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 52b-53a.

müntesibi olduğu tarikatta sebat etmesi ve başka tarikatlardan uzak durması gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır.

2.2.3.3. Fütüvvedârın Yapması Gerekenler

Razavî, güzel ahlakın gereklerini *yedi kapı* şeklinde formüle etmiştir ki fütüvvet ehlince hangi kapıların açılması ve hangi kapıların kapatılması gerektiğini *Fütüvvetnâme*'sinde şöyle izah eder: "... *fütüvvedâra lazımdır ki yedi kapuyu bağlaya ve yedi kapuyu aç. Evvel; buhl kapusun bağlaya, sehâvet kapusun aç. İkinci; kahr kapusun bağlaya ve lütf kapusun aç. Üçüncü; hırs ve hevâ kapusun bağlaya, rızâ kapusun aç. Dördüncü; tokluk kapusun bağlaya, riyâzet ve açlık kapusun aç. Beşinci halkdan ümid kapusun bağlaya ve Hakk'dan yana recâ kapusun aç. Altıncı; her ne gıybet kapusun bağlaya, zikir ve tilâvet kapusun aç. Yedinci ef'âl-i şeytanî kapusun bağlaya ve ef'âl-i rahmet kapusun aç.*"⁹⁷

Burada *yedi kapı* olarak isimlendirilen hasletler zıddeyn olan, yani bir tarafı zemm edilen ve bir tarafı övülen yedi hasleti ifade etmektedir ki bu hasletlerin olumsuz olan kapıları kapatılmadıkça, olumlu olan hasletleri veya davranışları kazanmak mümkün değildir. Bu ifadelerden ayrıca fütüvvette cârî olan kuralların öğrenilmesinde kolaylaştırılması için formülasyon yönteminin kullandığı açıkça görülmektedir.

---

⁹⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 39a-39b.

2.2.3.4. Fütüvvedârın Sıfatları

Fütüvvetnâme'de fütüvvedârın özellikleri şu şekilde belirtilmiştir: Doğru söze inanması, gerçek ve yalan her söze yemin etmemesi, halk içinde insafli olması, kendine ne sanırsa başkasına dahi onu sanması, büyüklere izzet ve hürmet etmesi, küçüklere şefkat ve merhamet göstermesi, kötülük gördüğü kimseye iyilik etmesi⁹⁸, âlimlere ve Hz. Peygamber soyundan gelenlere tevazu ve hürmet etmesi, ahdine vefa göstermesi, gittiği yol sebat etmesi, kibirli olmaması, fakirlere cömert olması, kimseye haset- buğz ve kin etmemesi⁹⁹, emin olması- hain olmaması, haksız yere cana kıymaması, tatlı dilli ve güleç yüzlü olması¹⁰⁰, ana ve babasına karşı gelmemesi, üstadını ve pirini incitmemesi ve onlara izzet ve hürmet göstermesi, sabır ehli ve mütevekkil olması, kimseye yük olmaması, günahkârlardan ve kötülerden uzak durması, kimsenin malına ve namusuna açgözlülük etmemesi, daima halka iyilik etmesi, sözünden dönmemesi¹⁰¹, yalan söylememesi, hain olmaması¹⁰², emanette emin olması, hiçbir şeye kötü niyetle bakmaması, gizli günah işleyenin suçunu yüzüne vurmaması¹⁰³, soyluluk taslamaması ve halk içine karışması, gıybet etmemesi¹⁰⁴, kimseye iftira atmaması¹⁰⁵, hırsızlık yapmaması¹⁰⁶, haramdan sakınıp helal kazanmaya çalışması, kibirli olmamasıdır.¹⁰⁷ Müellif, buraya kadar sıralanan sıfatlara aykırı hareket eden ahîlerin fütüvvetten düşeceğini¹⁰⁸ belirtmektedir.

---

⁹⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 39b.

⁹⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 40a.

¹⁰⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 40b.

¹⁰¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 41a.

¹⁰² Razavî, **a.g.e.**, vr. 41b.

¹⁰³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 42a.

¹⁰⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 43a.

¹⁰⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 43b.

¹⁰⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 44a.

¹⁰⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 44b.

¹⁰⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 45a.

Bundan sonra ise yine sıfatlar sayılmaya devam edilmektedir: Yiğit- Ahî ve Şeyhe fütüvvet ilmini bilmenin farz olduğunu ve bu ilmi bilmeden amel edilmemesini¹⁰⁹, sıdk- sakâ- emanet saklamak- sır saklamak- mürüvvet- iy(?)- hayâdan meydana gelen yedi haslete sahip olunması¹¹⁰, Ahî ve Şeyhin iki cihanda cömert olması¹¹¹, namazını vaktinde kılması ve asla kaza etmemesi¹¹², İslâm'ın beş şartına riayet etmek¹¹³, edepli ve hayâlî olması, dünyayı terk etmesi, yüksek makamlara gözünü dikmemesi, dünya heveslerini terk etmesi¹¹⁴, helâl kazanması, bir sanat sahibi olması¹¹⁵, on sekiz dirhemden fazla gümüş sahibi olunmaması¹¹⁶, fakirlere yedirmesi, ilim talep etmesi ve âlimleri sevmesi¹¹⁷, bey kapısına varmaması¹¹⁸, Ahîler ve Şeyhlerin birlik olması gerektiği zikredilmiş olup, sıralanan tüm bu ahlâkî prensiplerin Ahî ve Şeyhin sıfatları olduğu¹¹⁹ vurgulanmıştır.

2.2.3.5. Yeme- İçme Âdâbı

Ahînin ve Şeyhin sofrasında yiyeceklerin nasıl olacağı ise; sofrada soğan ve sarımsak olmaması¹²⁰, Ahînin ve Şeyhin daima şükür içinde olmaları, taâmlarında ahî(?) nesne olmaması, taâmlarında zeytin ve mercimek olması, “mazur tutun” dememeleri¹²¹, “size layık değildir” dememeleri, Ahînin ve Şeyhin misafirlere hizmetkâr olması, Ahînin ve Şeyhin pazarda yemek yememeleri ve su içmemeleri,

---

¹⁰⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 45a-45b.

¹¹⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 45b-46a.

¹¹¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 47a.

¹¹² Razavî, **a.g.e.**, vr. 47b.

¹¹³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 48a.

¹¹⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 48b.

¹¹⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 49a.

¹¹⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 49b.

¹¹⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 50a.

¹¹⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 50b.

¹¹⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 51a.

¹²⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 56a.

¹²¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 59a.

Ahînin sofrasında ekmeğin bol olması¹²², sofraya saygı ve izzet gösterilmede katı olunması¹²³ gerektiği söylenmektedir.

Daha sonra yemek yemede yirmi erkân olduğu; bunun dördü farz, dördü sünnet ve dördü de âdab olduğu, bazılarının bu erkâna on iki dedikleri ancak bunun doğru olmadığı anlatılmaktadır. Dört farzın; helalinden yemek, temizlik, yemeye kendi önünden başlamak, şükretmek olduğu belirtilir. Dört sünnetin; yemeden önce elleri yıkamak, yemeden evvel Besmele getirmek, yemeğin ortasından değil kenarından yemek, yemekten sonra “*Elhamdülillâh*” demek olduğu zikredilir. Dört âdâbın ise; yemek yerken zaruret olmadıkça su içmemek, yemek yerken sümkürmeme ve sümkürülürse ağzını eliyle değil mendil ile kapatması, yemek yerken gördüğü birisi için ayağa kalkmaması, ayakta dururken yemek yenilmemesi ve su içilmemesi olduğu söylenir.¹²⁴

Bu erkânlar yapılırken ahî ve şeyhin insanlara devamlı yemek yedirmesi ama minnet etmemesi, yemek yedirme konusunda kendisini sebep kıldığı için Allah’a şükretmesi, cömert olması, gönlü açık olması, sıkıntısı olan bir kimse geldiğinde mutlu olması ve ona güler yüzlü davranması, misafirine gülerek söylemesi, kimsenin kalbini kırmaması, sofrasının herkese açık olması ve içeri her kim gelirse önüne sofranın gelmesi gerektiği belirtilir.¹²⁵

---

¹²² Razavî, **a.g.e.**, vr. 59b.

¹²³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 60a.

¹²⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 60a-60b-61a.

¹²⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 61a-61b-62a.

2.2.3.6. Giyim-Kuşam Âdâbı

Ahî ve şeyhin giyeceği elbisesinin, tarîkat ehlinin giydikleri elbisesi olduğu¹²⁶ belirtildikten sonra Hulefâ-i Raşidîn'in elbise renkleri referans alınarak fütüvvet ehli olan meslek gruplarının elbise renkleri tespit edilmektedir. Bu bağlamda; Hz. Ebubekir, gül rengi elbise giydiği için Şeyhlerin gül rengi elbise giymeleri; Hz. Ömer, yeşil elbise giydiği için müderris, kadı ve halîfelerin yeşil renk elbise giyinmeleri; Hz. Osmân, beyaz renk elbise giydiği için hâfızlar, hatipler ve kalem ehlinin beyaz renk elbise giymeleri; Hz. Ali, siyah elbise giydiği için yiğitler, ahîler ve şeyhlerin siyah renkli elbise giymeleri gerektiği zikredilmektedir.¹²⁷

Yine başka bir yerde insanlara beş türlü renkte elbise indiği belirtilmekte ve bu elbiseler dört peygamber ile Hz. Ali'ye dayandırılmaktadır. Buna göre, önce Hz. Âdem'e beyaz renk elbise indiği, Hz. Musa'ya sarı renk elbise indiği, Hz. İsa'ya mavi renk elbise indiği, Hz. Nuh'a yeşil renk elbise indiği ve son olarak da Hz. Ali'ye siyah renk elbise indiği belirtilmektedir.¹²⁸

Kılık, kıyâfet hususunda yasaklamalar da şöyledir: Ahî ve Şeyhin Kıyâmet Gününde utanmamaları için fâsik ve fellâh kıyâfeti giymemeleri¹²⁹; kızıl, sarı ve alaca renkli giyinmemeleri, tek renk giyinmeleri, çünkü kızıl yada sarı renk elbise giyen bir fütüvvet ehlinin fütüvvetten düşeceği¹³⁰; ipek elbise ve kısa elbise giymemeleri; altın yüzük takmamaları, ahînin tülbindinin yedi veya dokuz arşın

¹²⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 62a-62b.

¹²⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 63a.

¹²⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 119b.

¹²⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 62b.

¹³⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 62b-63a-63b.

olması¹³¹ ve yaşmağının dahi bu ölçülerde olması¹³² ve kıyâfetin temiz tutulması¹³³ gerektiği belirtilmektedir.

2.2.4. Fütüvvet Erkânı

2.2.4.1. Fütüvvet Eğitimi ve Meslek Edindirmenin Önemi

Fütüvvetnâmede; “*Perverişle (eğitimle) bir taş, lâl olur ve dahi bir ağaç yaprağı atlas olur.*”¹³⁴ denilerek bir kişinin eğitilmesi ve meslek sahibi yapılmasının önemi anlatılmakta, ardından bir Ahînin terbiyesinin nasıl verildiği ve ona nasıl tecrübe kazandırıldığı anlatılmaktadır. Buna göre; erkândan muradın terbiye hâsıl kılmak olduğu¹³⁵, terbiye için gerekirse bir yiğidin dövülebileceği, yiğitlerin eğitim ile terbiyesinden ahînin sorumlu olduğu¹³⁶, eğitilmiş insan ile eğitimsiz insanın bir olmayacağı¹³⁷, eğitimin illa bir kişiyi üstat tutarak yapılabileceği¹³⁸, talibin üstat edindiği kişinin babası olmaması gerektiği¹³⁹, Ahînin daima şakirdin eğitimiyle meşgul olması, şakirdin dahi malını ve canını Yiğit, Ahî ve Şeyhi yoluna sebil eylemesi gerektiği¹⁴⁰ belirtilmektedir.

Eserde; sorulan pîrini mi sevdiği, yoksa Allah’ı mı sevdiği sorusuna cevâben müellifin Allah’ı sevdiğini söylemesi tasavvuf ıstılahında ki fenâfi’ş-şeyh mertebesinden fenâfillah’a kadar giden sülûka işaret olabilir. Zira tâlibin önce

---

¹³¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 63b.

¹³² Razavî, **a.g.e.**, vr. 64a.

¹³³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 64a.

¹³⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 53b-54a.

¹³⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 53a.

¹³⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 53b.

¹³⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 53b-54a.

¹³⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 55a.

¹³⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 55a-55b.

¹⁴⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 55b-56a.

şeyhini sevmesi ve onda yok olması, tâlibi Allah'ta yok olmaya götüren bir vasıtaadır. Bu mertebeye nasıl erişildiği sorusuna ise müellif; pınar başında, çerağ dibinde, sofranın yanında, seyyid- sadât nazarında eriştiğini, bu yolda sağında Hz. Cebrâil'in ve solunda Hz. Mikâil'in kendisine yoldaşlık ettiğini belirtmektedir.¹⁴¹ Bu ifadeden; fütüvvete adım atan tâlibin, eğitimcileri gözetiminde sürekli hizmet ederek eğitilebileceği anlatılmak istenilmektedir.

Bir meslek eğitiminin ancak bir üstad edinerek yapılabileceği hususu sadece incelediğimiz *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde değil, tüm fütüvvet geleneğinde temas edilen bir konudur. Örneğin konuyla ilgili anlatılan bir hikâyede: Malatya'da bulunduğu yıllarda bir muhibbinin Evhadüddin Kirmânî'yi bahçesine davet ettiği, ev sahibinin bahçede bulunan kendi kazdığı kuyuyu Şeyhe gösterdiği, kuyuyu beğenen Evhadüddin Kirmânî'nin şahsa bu kuyu kazmasını kimden öğrendiğini sorduğu, bahçe sahibinin kimseden öğrenmediğini, kendi becerisiyle bunu yaptığını söylediğini, bunu duyan Şeyh Evhadüddin'in kuyuyu kapattırdığı rivâyet edilmektedir. Bu olayla üretim ortamında belli bir standart sağlanması, böylece hiç kimsenin münferit ve standart dışı üretim yapmaması gerektiği anlatılmak istenilmektedir.¹⁴²

Ayrıca eserde eğitim metodolojisi konusunda da bazı ipuçları verilmektedir: Örneğin eserde meşhur bir kıssa şöyle anlatılır: “*Bir zamanda bir şeyh var idi. Bunun bir kaç dervişleri var idi. Bir taze civân yiğit var idi. Şeyh, o taze yiğide ziyâde izzet iderdi. Sair dervişleri melûl oldular. Şeyhe bunların hali mâlum oldukda, tiz bunları*

---

¹⁴¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 78a.

¹⁴² Mustafa Demirci, “*Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik*”, **Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine**, Mehmet Altan KÖYMEN Armağanı, SÜTAD, Konya 2011, S. 5, s. 134.

çağırub her birinin eline bir kuş virüb ve eyitti: 'Varınız her biriniz bir تنها yire, boğazlan getirün' didi, 'Amma kimse görmesün' didi. Pes bunların her biri bir تنها yirde boğazladılar, Şeyh'e getürdüler. Amma ol taze yiğit, kuşu diri yine getürdü. Şeyh eyitti: 'Yiğit, kuşu niçün diri getürdün?'. Yiğit eyitti: 'Siz didiniz ki bir تنها yirde boğazla. Yokladım gördüm ki bir hâli mekân yokdur. Cümlesinde Hakk Teâlâ Hazretleri hâzır ve nâzır idi. Anınçün yine diri getürdüm' didi. Şeyh eyitti: 'Gördünüz mü, bunda kabiliyet gördüm. Anınçün buna artık izzet kılurdum'." ¹⁴³

2.2.4.2. Fütüvvete Kabul Erkânı

Fütüvvet eğitimine yeni başlayacak olan bir tâlip, bu eğitime başlamazdan evvel bazı merâsim erkânına tâbi tutulmaktaydı. *Fütüvvetnâme*'den anlaşıldığına göre; tâlibin fütüvvete kabul merasimini teşkil eden bu erkânlar Gadîr-i Hum¹⁴⁴ olayına dayandırılmaktadır. Yani Gadîr-i Hum olayında yaşandığı iddia edilen hadiseler sembolik olarak tekrarlanarak adeta hem bu önemli olay yâd edilmekte ve hem de bu erkânların Hz. Muhammed ile Hz. Ali'den geldiği mesajı verilmektedir.

Gadîr-i Hum denilen yerde sahâbelerin deve palanından bir minber yapıp, Hz. Muhammed'in o minbere çıkararak yanında Hz. Ali olduğu halde beliğ bir hutbe irâd etmesi, Hz. Ali'yi kendisine vasî ve vâris tayin etmesi, ashâbın orada hazır bulunarak bu hutbeyi dinlemesi ve kabul etmesi, Hz. Muhammed'in minberden inmesi¹⁴⁵ mahfil erkânına işaret etmektedir.

---

¹⁴³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 54a-54b-55a.

¹⁴⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 9a.

¹⁴⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 9a-9b-10a-10b-11a-11b-12a-12b-13a.

Yine Hz. Muhammed'in minberden indikten sonra birlikte öğle namazını seferî olarak kılmaları, ardından Hz. Muhammed'in seccâde üzerinde durduğu halde omzundan ridâsını çıkarıp, seccâde üzerine elif şeklinde koyması ve dua etmesi ve Mir'ac gecesinde Cebrâil'in onunla belini kuşattığını söylediği ridâsını Hz. Ali'nin beline bağlaması, sonra seccâdesine oturması ve tüm sahâbelerin de oturmaları¹⁴⁶ şedd bağlama erkânına işarettir.

Daha sonra Hz. Muhammed'in sahâbeleri birbirleriyle ikişer olarak kardeşleştirmesi ve kendisine de Hz. Ali'yi kardeş olarak seçmesi yol kardeşi tayin etme¹⁴⁷ erkânına, Hz. Muhammed ile kardeş olan Hz. Ali'nin sevincinden şiir okuması ve Hz. Muhammed'in okunan şiiri tasdik etmesi¹⁴⁸ mahfilde okunan tercümanlara; Hz. Muhammed'in dua ederek Hz. Ali'nin başına "*Zi's-sehâb*" denilen tac üstüne sarılmış iki taylasanı bulunan bir imâme giydirmesi¹⁴⁹ tac erkânına; sonra Hz. Ali'ye libas giydirmesi¹⁵⁰ giyilen fütüvvet libaslarına işarettir.

Hz. Ali'nin on yedi miyân-bestenin ve Selmân-ı Farisî'nin elli beş miyân-bestenin belini bağlamasının ardından bağlanılan şeddlerin ve kardeşleşmelerin şükürü için helva yapılarak miyân-bestelere verilmesi, Hz. Ali'nin çadırda oturarak tebrik için gelenlere o helvadan lokma sunulması¹⁵¹ helva yapma ve lokma sunma erkânına; kalan helvanın ise bir kutuya konularak Selmân-ı Farisî tarafından Mekke ve

---

¹⁴⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 13a-13b-14a-14b-15a-15b-16a.

¹⁴⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 16a-16b-17a-17b-18a-18b-19a-19b-20a-20b.

¹⁴⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 21b.

¹⁴⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 22a.

¹⁵⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 22b.

¹⁵¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 36b-37a.

Medine'ye götürülmesi¹⁵² ise bir şehirden bir şehire, ehl-i erkâna nasib gönderme erkânına işarettir.

Fütüvvetnâme'de bir müridin fütüvvete kabulünde uygulanan sıralama şöyle anlatılmaktadır: “İmdi ashâb-ı tarîk dahı bu tertîbe riâyet iderler: Evvel müridin başını tıraş iderler ve yahud mikrâs ile kasr iderler, ba'de tevbe ve telkîn virirler ve dahı Ahdullâh âyetin okurlar ve tercüman söyler ve eğer müstehâk olduysa tâc ve hırka giydirirler. Ba'de yol ata ve yol karındaşı virirler. Ba'de şed kuşadırlar ve tûğ ve alem virürler, seccâdeye geçirürler ve helvâ pişirürler ve birbirlerine lokma sunarlar ve bir şehirden bir şehire ehl-i erkâna gönderirler.”¹⁵³

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre Gadîr-i Hum olayında Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'ye fütüvveti erîştirmesi esnasında yapılan uygulamalar fütüvvet erkânının delili ve başlangıcı olmuştur.

2.2.4.2.1. Mahfil Kurulması

Öncelikle şeyh, nâkib ve diğêr ashâbın hazır bulunduğu bir mahfil tertip edilir. Nâkib düz durup, arka arkaya yerine vardıktan sonra şöyle söyler: “*Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri'at ve yâ ashâb-ı tarîkat, Esselâmu Aleyküm yâ ehle's-şeddi ve'l-ahdi ve'l-vefa, Esselâmu Aleyküm yâ ehle'l-mürüvvet ve's-sehâ. Gelmekliğimiz Allah için, durmaklığımız Allah için, söylemekliğimiz Allah için, işbu mü'min karındaşımız siz ihtiyârlarun ayağı toprağına yüzün sürüb, gelmekden muradı oldur ki; siz uluların silsilesine bağlanub, katarında çekilüb, erkânına girüb,*

¹⁵² Razavî, a.g.e., vr. 37a-37b-38a.

¹⁵³ Razavî, a.g.e., vr. 101a-101b-102a.

sâhib-i tarîk olub, Şâh-ı Merdân kapusuna bel bağlayub, kul ola ve ol Şah-ı Hândânın âşıklarına hizmetkâr ola. Dahı bu karındaşın hakkında ne buyurursuz.”¹⁵⁴

Bunun üzerine mahfilden şu şekilde cevap verilir: “*Ehlen ve sehlen merhabâ, maslahatdır, mübârek olsun.*”. Sonra o kişiye bir yol atası ve bir yol kardeşi tayin edilir. Kişi, Üstâdı hakkında bir şükrâne verir ve yol atasının önüne gelip, dizlerinin üstünde oturur. Bu yol kardeşlerinden birisi yol atasının sağında, birisi de solunda bulunmalıdır. Yol Atası ile oğlu sağ ellerini ileri doğru sürüp, başparmaklarını birbirine mukabil koyar ve el ele tutuşup tarîkat akdi yaparlar. Sonra bir tarîkat sahibi bir kâmil kişi veya yol atası yol kardeşine tevbe ve telkin verir. Sonra şöyle söyler: “*Estağfirullâhi min külli zenbin eznebtü amden, ev hatâen ev sırren, ev alâ niyeten, etub ileyhi minezzenbi'l-lezî a'lemû mine'z-zenbi'l-lezî lâ-a'leme inneke ente allâmu'l-guyûb, keşşafû'l-kurûb.*”. Devamında bi'atla ilgili ayet ve dualar zikredilir: “*Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. İnnellezîne yübâyiûneke innemâ yübâyiûnellâh yedüllâhi fevka eydîhim femen nekese fe innemâ yenküsü alâ nefsih ve men evfâ bimâ âhede aleyhüllâhe feseyü'tîhi ecran azîmâ*”. “*Li-emri'llahi ve's-şefakatü alâ halkı'llâhi'd-dünyâ bi müsâmahatî ve'l ahireti bi-şefâati hasbeten lillâhi ve taleben li-marzeti'llâhi*”, “*Yevme lâ yenfeu mâliün ve lâ benûn İllâ men etellâhe bi kalbin selîm*”.¹⁵⁵

Kişi sonra kalkar, el sıkıştır ve yerine geri döner. Üstâdlarından duâ alır ve şu tercümânı okur:

“İnnellahe me'as-sâbirîn

Ey cemâlün kible-i ehl-i nazar

¹⁵⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 81b-82a-82b.

¹⁵⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 82b-83a-83b. (Bu bölümde yer alan ayet ve hadislerin meâlleri, metin çevirisi kısmında dipnotlarda verilmiştir).

Ey kemâlin ma'deni dürr ü güher

Çün bugün âlemde mislün yokdur

Lutf ile bu bendene eyle nazar

Ey vücûdun bahr-i cûdun kânıdır

Hem sözün hâkdur, Hâkk'ın fermânıdır

Her nazar kim kılasın ey nûr-ı ayn

Kîmyâdır, derdimin dermânıdır

Tâ vücûdum ola sâfî hem-çü zer

Eşiğinde komuşum ben canım.

Eşiğinde hâcetim budur benim;

Kim kılasın ben kuluna bir nazar

Dört fütüvvetin selâmı budur ki;

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri'at,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı hakikat,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı tarikat,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı ma'rifet.¹⁵⁶

2.2.4.2.1.1. Yol Atası ve Yol Kardeşi Tayini

Fütüvvetnâme'de yer alan: "Yol yolsuzu yola getürmek bir adamı balçıkdan çıkarmak gibidir."¹⁵⁷ sözü, fütüvvet mesleğinden bîhaber olan bir kimseyi, fütüvvet

¹⁵⁶ Razavî, a.g.e., vr. 84a-84b-85a.

¹⁵⁷ Razavî, a.g.e., vr. 111a.

yoluna vâsıl eylemenin bir adamı balçıktan çıkarmakla eş değer olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Yani fütüvvet yoluna intisap etmeyen bir kişinin, bataklık hükmünde olan dünyanın pislikleriyle kirlenmeye her zaman mahkûm olacağı iddia edilmektedir. Peki, fütüvvet mesleğine giren bir mürîd kiminle arkadaşlık edecek ve yoluna kiminle devam edecektir?

Bu sorunun cevabı da yine *Fütüvvetnâme*'de verilmektedir: “*Bülbül ile yoldaş olanın gıdâsı sükkerdür, karga ile yoldaş olanın gıdâsı murdardur. Anınçün nâcins kişünin dahı sohbeti ma‘rifet ehlinün itikâdına ziyandur.*”¹⁵⁸ denilmesi, fütüvvet ehli olanların eğitimi için önemli bir ölçüyü ifade etmektedir. Yani tâlip, eğitim süreci boyunca ancak ehl-i fütüvvetle yoldaşlık edebilir, fütüvvet ehli olmayanlarla teşrik-i mesâî edemez. Zira tâlip ancak bir fütüvvet erbâbı vasıtasıyla ahî ve şeyhlik mertebesine yükselir. İşte fütüvvet erkânı içinde bunun formüle edilmiş şekli “*Yol Atası*” ve “*Yol Kardeşi*” tayin etmektir.

Bu bağlamda eserde değişik vesilelerle yol atası ve yol kardeşi erkânına vurgu ve imalar bulunmaktadır. Örneğin; Mir‘ac olayında: “...yâ Cebrâil sen rikabdâr ol, Mikâil gâşiyedâr, bâkî ferîştahlar cilavdâr olsunlar.”¹⁵⁹, Gadîr-i Hum olayında: “...‘Yâ Resûlullah cümle sahâbeyi birbiriyle kardaş eyledün [beni] kimse ile kardaş eylemedin’ dedi. Andan Hazreti Resûl eyitti: ‘Yâ Ali sen benim karındaşımın dünyada ve ahirette’ dedi”¹⁶⁰, Hz. Âdem’in tövbesinin kabulünde: “Hazreti Âdem, Cebrâil ta‘limi ile Hazreti Mikâil’i ahiret ata ve Hazreti İsrâfil’i ahiret karındaşı idindi.”¹⁶¹, Hz. Nuh tufanında: “... Hazreti Cebrâil, Hazreti

---

¹⁵⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 66a.

¹⁵⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 3a-3b.

¹⁶⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 20b.

¹⁶¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 96a.

Mikâil'i yol ata ve Hazreti İsrâfil'i yol karındaşı idindi."¹⁶², Hz. İbrâhim Ka'be'yi bina ederken: "*Hazreti Mikâil yol ata ve Hazreti [Cebrâil] yol karındaşı oldu.*"¹⁶³ gibi ifadeler mürîde yol atası ve yol kardeşi verme erkânına gerekçe gösterilmektedir.

2.2.4.2.1.2. Meydân Etme Erkânı

Eserde meydân erkânının Baba Amr ile Sad bin Ebî Vakkâs arasında yaşanan bir olaydan geldiği dile getirilmektedir. Buna göre; bir gazâyâ giderlerken Sad bin Ebî Vakkâs'ın bir söz veya fiili neticesi Baba Amr'ın gönlünün kırılması sonucu gelişen olaylarda Hz. Ali'nin ne yapacaklarını Hz. Muhammed'den sorduğu, bunun üzerine Hz. Peygamber'in: "*Yâ Ali meydân eyle*" diye emrettiği nakledilmektedir.¹⁶⁴

Ardından; "*Selmân kapuya geçdi, zîra çavuş kapuya geçmeyince kimse geçmez. Andan Baba Amr dahı Selmân'ın yanında kapuya geçdi. Andan ahvâlini Hazreti Resûl'e arz eyledi. Hazreti Resûl Aleyhisselam, Sad Vakkâs'a: "Ne dirsın?" didi. Sad Vakkâs asla cevâb virmedi, çünkü cevâb virmiyicek. Cemî' ashâbların icâzetiyle edeb ve erkân üzerine dükkânın istihâl buyurdu. Sad Vakkâs meydân-ı tâ'zire geldi. Üçlerin ve yedilerin dükkânının bir yere cem' idüb 'üçler ve yediler ve kırklar icâzetiyle' deyüb, Hazreti Resul Aleyhisselam kendü mübarek eliyle yedi dükkânın istihâl gördüler.*"¹⁶⁵ denilerek meydân etmenin usûlünden bahsedilmektedir ki, bu ifadelerden; meydân etmenin bir kişinin dükkan açması için gerekli ehliyeti haiz bulunduğu dair icâzet verme merasimi olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶² Razavî, a.g.e., vr. 103a.

¹⁶³ Razavî, a.g.e., vr. 104a.

¹⁶⁴ Razavî, a.g.e., vr. 111a-111b-112a-112b-113a.

¹⁶⁵ Razavî, a.g.e., vr. 113b-114a.

Ayrıca Baba Amr'ın Hz. Muhammed'e derdini anlatmasının akabinde Cebrâil'in Cennet'den üç tane yeşil yaprak getirdiği ve Baba Amr'dan bu yaprakları Sad bin Ebî Vakkâs'ın önüne koymasını istediği zikredilmektedir.¹⁶⁶ Bu ifadelerden mezkûr yeşil yaprağın meydân etme erkânıyla doğrudan bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Aşağıda yer alan bilgiler ışığında; yeşil yaprak erkânının, meydân üzere açılan bir dükkâna bereketli kazançlar getirmesi için bereket sembolü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yeşil yaprakla şu bilgilere yer verilmektedir: Yeşil yaprağın sayısının üçü dışarıda ve ikisi içeride olmak üzere toplam beş olduğu, bu yaprakların birisinin Baba Amr'da, birisinin Süleymân'da, birisinin Hz. Muhammed'de, birisinin sonra gelen Süleymân'da olduğu söylenmekte, ancak beşincisinin kimde olduğu belirtilmemektedir. Yine yeşil yaprağın ne yaş ve ne kuru olmadığı, ancak onun çekirge kanadı olduğu belirtilmekte ve bu çekirge kanadının Hz. Süleymân'a nasıl geldiği anlatılmaktadır. Buna göre; Hz. Süleymân'ın, Kaf Dağı'na giderken karıncaya konuk olduğu, karıncaların hesapsız miktarda zahîre çıkarıp, Hz. Süleymân'a ikram ettikleri, Hz. Süleymân'ın bu kadar çok zahîreyi nerede bulduklarını sorması üzerine karıncaların çekirge kanadını ona hediye verdikleri anlatılmaktadır.¹⁶⁷

Yeşil Yaprak Tercümanı şöyledir:

“Şâha tuhfe götürmüşüm bu canı

---

¹⁶⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 112b.

¹⁶⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 114a-114b-115a.

Fakîr olur, hakîrin armağanı.

Esselâmu ey sahibân, şedide bi'at man

Yezidi's-selâm, halka-i tevhîd cemi' irfân

Yâ safâdîl râz-ı ruy-ı pâ-yı pûş hizmeteş

Bâzgardad bâderayad çist fermân şamâ.¹⁶⁸

Ehl-i erkân eşiğinde komuşum ben can û ser,

Tâ vücûdum ola safî hem-çü zer.

Erenlerden ümidim budur hemân;

Tâ kılalar ben ednâya bir nazar, bendeye

Bende olmuşum, bende olmuşum

Mühr-i Süleymânı çekmişim

Üçler, yediler ve kırklar aşkına, bende olmuşum.

Yol budur ki; işâret-i bevârımdan kalem-i nişâne

Bu erenler meclisidür dervişiniz dervişâne."¹⁶⁹

Franz Taeschner, bir makalesinde *Yeşil Yaprak*'ın ne manaya geldiğine açıklık getirmektedir. Buna göre; Arapça *Varaku'l-ahdar* denilen *Yeşil Yaprak*, Ahî şeyhlerinin bellerine kuşak bağlayarak kendilerine icâzet verdiği yani loncaya kabul ettiği kimselerin, bu kuşak sarılırken Şeyhe verdikleri hediyeği ifade etmektedir ki bu hediyelerin Ahî zaviyeleri için önemli bir gelir kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Bu Farsça dörtlüğün anlamı metin çevirisi kısmında dipnotta belirtilmiştir.

¹⁶⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 85a-85b.

¹⁷⁰ Franz Taeschner, "*Kırşehir'de Ahî Evran Zaviyesinin Mütevellisine Ait 1238/ 1822-23 Tarihli Bir Berat*", (Çev. Şükrü Akkaya), **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1956, S. 3, s. 95-96.

2.2.4.3. Tekbirler

Fütüvvetnâmede Pîr-i Çihâr Tekbîr olarak zikredilen ve Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve son olarak da Hz. Muhammed'e atfedilen dört çeşit tekbîr zikredilmektedir.¹⁷¹ Bu tekbîrlerin fütüvvet erbabı tarafından yapılan fütüvvet merasimlerde kullanılmakta olan tekbîrlerin menşe ve mebdini teşkil ettikleri anlaşılmaktadır. Fütüvvet geleneğinin önemli erkânlarından olan bu tekbîrler şunlardır:

2.2.4.3.1. Tekbîr-i Rızâ

Eserde; tövbesi kabul olan Hz. Âdem'in melekler tarafından Vâdî-i Nu'mân denilen bir yere götürülerek, seçildiğinin alâmeti olarak Hz. Cebrâil tarafından başına tâc-ı ictibâ ve üstüne ıstifâ hil'ati giydirildiği ki bu hırkaya Hırka-i Fütüvvet denildiği, bunun üzerine Hz. Âdem'in mutluluğundan “*Allahu Ekber*” diyerek tekbîr getirdiği rivâyet edilmekte ve bu tekbîre Allah'ın Hz. Âdem'den razı olduğunu simgelediği için fütüvvet ehli arasında Tekbîr-i Rızâ denildiği zikredilmektedir.¹⁷²

2.2.4.3.2. Tekbîr-i Fenâ

Fütüvvetnâmede; Hz. Nûh'un dört yüz yıl boyunca halkını dine da'vet ettiği, fakat kırk erkek ve kırk kadından başka imana gelen olmadığı, bu nedenle Hz. Nûh'ın halkına incinerek Allah'a yalvardığı, o anda Cebrâil'in Allah'ın izniyle gelip,

---

¹⁷¹ Razavî, a.g.e., vr. 88a.

¹⁷² Razavî, a.g.e., vr. 95b-96a.

Hz. Nûh'a tufan haberini getirdiği, tufan haberini alan Hz. Nûh'un ise tekbîr getirdiği, Allah'ın düşmanları fenâ yani yok etmesi nedeniyle fütüvvet erbabının bu tekbîre Tekbîr-i Fenâ dedikleri nakl edilmektedir.¹⁷³

2.2.4.3.3. Tekbîr-i Safâ

Eserde; Allah'ın Hz. İbrâhîm'e oğlu İsmâil'i kurbân etmesini emrettiği, Hz. İbrâhîm'in bu emir üzerine İsmâil'i bıçak ile kurbân etmeye çalıştığı, ancak bıçağın kesmediği, bıçağı taşa çaldığında ise taşı iki parçaya bölündüğü, Hz. İbrâhîm bu duruma hayret ederken Allah'ın izniyle Cebrâil'in Cennet'den bir koç getirdiği, havâdayken Cebrâil'in Hz. İbrâhîm'in hayrete daldığını gördüğünde: “*Allahu Ekber, Allahu Ekber*” dediği, Hz. İbrâhîm'in de Cebrâil'den haberdâr olduğunda ve Allah'ın hediye olarak bir koç gönderdiğini anladığında mutluluğundan: “*Lâ ilahe illallâhu vallâhu ekber*” dediği, Hz. İsmâil'in de bu sırra vâkıf olduğunda: “*Allahu Ekber ve lillâhi'l-hamd*” dediği, Allah'ın Hz. İbrâhîm'e oğlunu hediye etmesi, yerine koç fedâ etmesi ve sorununu giderip safâ ve sürûr vermesi nedeniyle fütüvvet erbâbının bu tekbîre Tekbîr-i Safâ ve Hz. İbrâhîm'e de Pîr-i Tekbîr dedikleri nakl edilmektedir.¹⁷⁴

2.2.4.3.4. Tekbîr-i Vefâ

Eserde; Hz. Muhammed'in Mir'ac gecesinde kadehle kendisine sunulan süt, şarap ve bal arasından tercih yapması istenildiğinde sütü seçtiği, onun ise yarısını içerek diğer yarısını bıraktığı, bunun üzerine Cebrâil'in uygun olanı seçtiği için Hz. Muhammed'i tebrik ettiği, ancak sütün yarısını içtiği için ümmetinin sadece yarısına

¹⁷³ Razavî, a.g.e., vr. 102b-103a.

¹⁷⁴ Razavî, a.g.e., vr. 104b-105a-105b.

şefaata edebileceğini söylediği, bu defa Hz. Muhammed'in ümmetinin geri kalanına da şefaata etmek için sütün kalanını da içmek istediği, fakat Cebrâil'in bunun artık fayda etmeyeceğini söylediği, bu duruma Hz. Muhammed'in üzüldüğü, ancak bu defa da Allahu Teâlâ'nın fazl-ı rahmetinden olarak ümmetinin geri kalanını da affettiğini haberini göndermesi üzerine Hz. Muhammed'in “*Allahû Ekber*” diyerek tekbîr getirdiği rivâyet edilmektedir. İşte Hz. Muhammed'in ümmetini unutmuyarak affedilmeleri için bir vefâ örneği gösterdiği bu olayda Hz. Muhammed'in getirdiği bu tekbîre Tekbîr-i Vefâ denildiği belirtilmiştir.¹⁷⁵

2.2.4.4. Sofra Kurma Erkânı

Eserde sofranın kurmak erkânı ise; *Kur'an- Kerim'in* sofranın manasına gelen Maide Sûresi'nde yer alan Hz. İsa'ya gökten sofranın indirilmesi kıssasına dayandırılarak anlatılmakta olup, sofranın üzerinin bir destarla örtülü olduğu, örtü açıldığında sofranın içinde beş kirde denilen pide ile kavrulmuş bir balık olduğu, yağı damlayan, kılçığı ve derisi olmayan bu balığın başucunda yumuşak tuz ve kuyruğu ucunda zeytin bulunduğu betimlenmektedir.¹⁷⁶ Bu sofranın tasvirinde yer alan öğelere dikkat edilirse sofranın destarla örtülü olması nimetin temizliğine, balığın kılçiksız ve derisiz olması nimetin zahmetsiz verildiğine, balığın yağının damlaması nimetin en iyisinden verildiğine işaret ettiği görülmektedir. Yine bu nesnelerin mecazî bir anlatımın unsuru olabileceği de düşünülebilir.

Fütüvvetnâme'de Hz. İsa'nın kıssası anlatılırken sofranın erkânının fütüvvette neyi sembolize ettiği ile ilgili ipuçları da verilmektedir. Şöyle ki; eserde Hz. İsa'nın

¹⁷⁵ Razavî, a.g.e., vr. 6b-7a-7b-8a.

¹⁷⁶ Razavî, a.g.e., vr. 57b-58a.

kavmine sofradaki yiyecekleri yedikleri takdirde hasta olanların şifa bulacaklarını söylemesi ve sağlıklı olduğu bilinen gıdaların zikredilmesi sofranın şifa özelliğine; yoksul olanların paylarını alacaklarının söylenmesi ve sofradan bin üç yüz kişinin kırk gün süresince yediği halde yemeğin eksilmediği zikredilerek sofranın bereket özelliğine vurgu yapılmaktadır.¹⁷⁷

Yine *Fütüvvetnâme*'de sofranın Hz. Ali'den ve sofranın büyüğü olan simâtin Hz. Süleymân'dan kaldığı, sofranın üstünde "*Bismillâh*", altında "*Elhamdülillâh*" olduğu, sofranın dört köşesinde: "*İ'tesemte bike yâ Ali, İ'terefte aleyke yâ Ali, ekremte aleyke yâ Ali, eslemte aleyke yâ Ali*" olduğu, sofranın kalktığı zaman "*Bismillâhi ve'l-hamdülillâhi. Ulu sofrâ tulunur benî kerem Ali, Muhammed-i Arabî, Sultan Hacı Bektâş-ı Velî, evliyâ ve enbiyâ demine hû diyelim hû*" şeklinde bir sofrâ gülbangı okunduğu belirtilmektedir.¹⁷⁸

2.2.4.5. Helva Yapma, Lokma Sunma ve Nasip Gönderme Erkânı

Fütüvvetnâme'de yer alan ilk rivâyete göre; on yedi miyân-beste ve sonra elli beş miyân-bestenin bellerinin bağlanması ardından Hz. Muhammed'in: "*Yâ Ali bu şeddin ve bu kardeşliğün şükrânesiçün bir ni'met bünyâd idün*" emrine ittibâ eden Hz. Ali'nin yerinden kalkarak peksimet, yağ ve hurma getirerek ağaçtan bir çanağa koyduğu, sonra elini sokarak bu malzemeleri karıştırıp helvâ yaptığı ve Hz. Ali'nin o mahfilde bulunanlara kendi eliyle bu helvâdan ikram ettiği; miyân-bestelere ise iki

¹⁷⁷ Razavî, a.g.e., vr. 58a-58b.

¹⁷⁸ Razavî, a.g.e., vr. 116b-117a.

eliyle birlikte verdiği rivâyet edilmekte, onun için ise ashâb-ı tarîkin bu helvâyâ Helvâ-yı Çanâğiye dedikleri belirtilmektedir.¹⁷⁹

Bu rivâyetin devamında ise; Hz. Muhammed'in emriyle Hz. Ali'nin çadıra girdiği ve sahâbelerin çadıra girerek Emîrû'l-Mü'minîn olduğu için Hz. Ali'yi tebrik ettikleri, tebrik için gelenlere bu helvâdan lokma sunulduğu, ashâb-ı tarîkin lokma sunmalarının senedinin bu olduğu, söz konusu helvânın tüm ashâba yetiştiiği ve hatta bir miktar dahi kaldığı, artan helvânın kutuya konulup ve kutunun ağzını mühürleyip Selman Farisî'ye verildiği, onun da Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma ve geriye kalan Ehl-i Beyt-i Resûl'e ulaştırılmak üzere o kutuyu saygıyla başına koyup, yola koyulduğu ve her menzilde sehpa üzerine kurarak Medine-i Münevvere'ye yetiştirdiği nakl edilmektedir.¹⁸⁰

Böylece bu uygulamaların sünnet haline geldiği ve o zamandan beri Arab, Acem, Irak, Horasân, Türkistân, Hindistân'da ve tüm İslâm beldelerinde ki fütüvvet ehli arasında Hz. Resûl'ün temiz ruhu için, evlâdı ve ashâbının ruhları için helvâ bahş edilmesinin ve bir şehirden başka bir şehire ehl-i erkâna nasip gönderilmesinin âdet haline geldiğinden bahsedilmektedir.¹⁸¹

Diğer bir rivâyette ise; Cebrâil tarafından Hz. Âdem'in beline pamuktan bir kuşak bağlanıp, eline de tûğ verilerek hilâfet tahtına geçirildiği, ardından yine Cebrâil'in Cennet ırmaklarından bir miktar bal getirerek, birbirine katıp helvâ yaptığı ve Hacerü'l-Esved üzerine koyduğu, sonra bu helvâdan Hz. Âdem'e lokma sunduğu,

---

¹⁷⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 36b.

¹⁸⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 37a-37b.

¹⁸¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 37b-38a.

Hz. Âdem'in helvâdan bir miktar yedikten sonra ve bir miktar da Hz. Havvâ için nasîp ayırdığı anlatılmaktadır.¹⁸²

Ayrıca Hz. Şit'in de helvâ pişürüp lokma sunduğu¹⁸³, Cebrâil'in Cennet'den getirdiği üzüm ve inciri birbirine katarak yaptığı helvâdan bir kısmını Hz. Nuh'un yiyerek kalanını taksim ettiği¹⁸⁴ ve Cebrâil'in Ka'be'yi inşâ emri alan Hz. İbrâhim'in belini bir şedd ile bağlayarak, Cennet'den de bir tabak helvâ getirdiği¹⁸⁵ rivâyetlerine de yer verilmektedir.

2.2.4.6. Fütüvvet Ehlinin Kıyafetleri ve Kullandığı Malzemeler

2.2.4.6.1. Bâz-mühre

Diğer adı Habbe olan ve Haydariyye dervişlerinin sağ ve sollarına taktıkları, akik veya Nefes taşından mamul fındık büyüklüğündeki bu malzemeye fütüvvetnânemelerde Bâz-mühre denilmektedir.¹⁸⁶ Bu taşın, Hz. Muhammed ile Hz. Ebubekir Mekke'den Medine'ye hicretleri esnasında sığındıkları Sevr mağarasında, Hz. Ebubekir'i yılan soktuğu ve bu nedenle ateşlendiği, su bulamadıkları için de Hz. Muhammed'in bakla büyüklüğündeki bir taşı Hz. Ebubekir'in ağzına verdiği, böylece zehirin etkisiyle meydana gelen acı ve susuzluğun izâle olduğu, Hz. Ebubekir'in daha sonra hilâfeti döneminde bu taşı Hz. Hüseyin'e verdiği, onun da

¹⁸² Razavî, **a.g.e.**, vr. 99b-100a-100b.

¹⁸³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 102a.

¹⁸⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 103b.

¹⁸⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 104a.

¹⁸⁶ Torun, **a.g.e.**, s. 422.

bunu Kerbelâ olayında oğlu Ali Ekber'in susuzluğunu gidermek için kullandığı rivâyet edilmektedir.¹⁸⁷

Razavî Fütüvvetnâmesi'nde ise habbe yerine bâz-mühre tabiri kullanılmakta ve bâz-mührenin Hz. Ali'nin atı olan Döldül'ün gözyaşından veya ağız köpüğünden geldiği yönünde bir rivâyetin olduğu¹⁸⁸, yine bâz-mührenin kurttan kaldığı, önceden Hz. Muhammed'in Mi'rac gecesinde bindiği Burak'ın boynunda olduğu, Hz. Cebrâil tarafından Hz. Muhammed'e verildiği, sonra Hz. Ali'ye ve Baba Amr'a intikal ettiği, bâz-mührenin erkek ve dişi olmak üzere iki türünün bulunduğu; erkeğin pirden alınan ve dişinin tâlibin kendi getirdiği olduğu, bâz-mührenin üç telinin bulunduğu; ilkinin Süleyman Aleyhisselam'dan, ikincinin İskender Aleyhisselam'dan¹⁸⁹ ve üçüncünün tarikâttan geldiği anlatılmaktadır.¹⁹⁰

2.2.4.6.2. Hulle/ Hırka/ Ridâ/ Etek- Eteklik

Fütüvvetnâme'de; Mi'rac gecesinde Allahu Teâlâ'nın Cebrâil vasıtasıyla Hz. Muhammed'e tac, hulle ve kuşak göndererek âlem-i melekût ve âlem-i ceberrûtu seyretmesi, yüzünü görmesi ve isteklerinin kabul olması için huzuruna davet ettiği rivâyet edilmektedir.¹⁹¹ Bu ifadelerden Allah'ın bir alâmet olarak Hz. Muhammed'e dört nesne gönderdiği, bunlardan birisinin de hulle olduğu anlaşılmaktadır.

---

¹⁸⁷ Yahyâ b. Sâlih el-İslâmbolî, **Tarîkat Kıyafetleri** (Haz. M.Serhan TAYŞİ, Mustafa AŞKAR), Sufi Kıtâp, İstanbul 2006, s. 111-112.

¹⁸⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 74b.

¹⁸⁹ Zülkarneyn Aleyhisselam kastediliyor olmalıdır.

¹⁹⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 77a-77b-78a.

¹⁹¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 3a-3b.

Yine *Fütüvvetnâme*'de; Hz. Âdem'in Hz. Havvâ ile yasak olan yemişi yedikten sonra çıplak kaldıkları, onlara hiçbir ağaç yaprak vermez iken incir ağacının yaprağını verdiği ve onunla Hz. Âdem'in avretini örttüğü zikredilmekle eteğin kökeninin buradan geldiği anlatılmak istenilmiştir.¹⁹²

Fütüvvetnâme'de eteklik erkânıyla ilgili olarak ise iki rivâyet bulunmaktadır. Birincisi; Hz. Âdem'in üçyüz yıl ağladığı, sonunda Allah'ın Hz. Âdem'in tövbesini kabul ettiği, ancak bu defa avret yerini kapattığı incir yaprağının kuruduğu, bu duruma üzülen Hz. Âdem'in yardımına Hz. Cebrâil'in yetişerek ona Cennet'den bir hulle getirdiği, Hz. Âdem'e bu hullenin önce kısa geldiği fakat Hz. Cebrâil dua edince uzadığı şeklindedir.¹⁹³

Diğer rivayette ise; Uhud Gâzâsı dönüşünde Hz. Muhammed ile birlikte gelen Amr'ın bir gaflet neticesi olarak uyuya kaldığı, sonra hırsızların gelip Amr'ın elbisesini çaldıklarını, çıplak kalan Amr'ın askerlerin arkasından yetiştiğini, Amr'ı bu halde gören Hz. Muhammed'in ridasını çıkarıp onun beline kuşattığı, bu sırada Hz. Cebrâil'in Amr'a kuşatması için eteklik getirdiği şeklindedir.¹⁹⁴

Yukarıda yer alan bilgilerden fütüvvetnâmede hulle, etek ve eteklik kelimelerinin birbiri yerine kullanıldıkları, yani bunların aynı giysi oldukları anlaşılmıştır. Sadece şu farkla ki; hulle tek parça bir giysinin bütünü ifade ederken, eteğin hullenin alt kısmı, etekliğin ise giysiye gücü yetmeyen bir sâlikin hırkasına aynı renkte bir parça daha dikilmesiyle oluşan ve Murakkâ denilen hulle yapılan

---

¹⁹² Razavî, **a.g.e.**, vr. 72b-73a.

¹⁹³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 72b-73a-73b.

¹⁹⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 73b-74a-74b.

yamayı ifade ettiği düşünülmektedir.¹⁹⁵ Çünkü yukarıda eteklikle ilgili zikredilen ilk rivâyette de görüleceği üzere çıplak kalan Hz. Âdem'in yardımına Hz. Cebrâil'in yetişerek ona Cennet'den bir hulle getirdiği, Hz. Âdem'e bu hullenin önce kısa geldiği fakat Hz. Cebrâil dua edince uzadığı söylenerek eteğin, eteklik dikilerek uzatılmasına işaret edilmektedir.

2.2.4.6.3. Meftûl

Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Huseyn ibni Gaybî'de şedd çeşitlerinden şedd-i Yûsufî ilgili şu ifadelere yer verilmektedir: “*Amma şedd-i Yûsufî'ye 'şedd-i Misrîyân' dahi dirler, taallukdur ehl-i meftûle ve ehl-i fakre ve ehl-i tevekküle ve ehl-i tefekküre ki bunlar dâimül evkât mücâvirlerdür. Ve dahi taallukdur ehl-i bahya kim nice esnâfun bahyada taallukı vardır. Bunlar cemî'i, şedd-i Yûsufî'ye taallukdur.*”¹⁹⁶. Bu ifadelerden her zaman bir arada bulunan meftûl ehlinin, fakirlerin, tevekkül ve tefekkür ehillerinin, yani genel olarak bahya ehli denilen dikişçi esnaflarının şedd-i Yûsufî'yle ilgilerinin bulunduğu, yani bu grupların şeddi bellerine bu şekilde kuşandıkları anlatılmaktadır. Burada tesadüf ettiğimiz “*meftûl*” tabirinin örme bir kuşak olduğu, meftûl ehlinin de bu kuşağın imalatıyla uğraşan zanaatkârlar olduğu anlaşılmaktadır. Zira *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde ise; Meftûlün kırk tel olması gerektiği¹⁹⁷ ve sâlikin beline bağlandığı¹⁹⁸ ifadeleri yer almaktadır.

Yine *Fütüvvetnâme*'de ise meftûlün kökeni konusunda şu bilgilere yer verilmektedir: Bir gün Baba Amr'ın üzüntülü olduğu, bunu gören Hz. Ali nedenini

¹⁹⁵ Yahyâ b. Sâlih el-İslâmbolî, **a.g.e.**, s. 105.

¹⁹⁶ Abdülbâki Gölpinarlı, “*Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Huseyn ibni Gaybî*”, **İÜİFM**, Ekim 1955- Temmuz 1956, C. 17, S. 1-4, s. 120.

¹⁹⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 75b.

¹⁹⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79a.

sorduğunda Baba Amr'ın ayağının ağrıdığını söylediği, Hz. Ali'nin ne kadar yol yürüdüğünü sorduğu, Baba Amr'ın Düldül'ün üç defa kuşandığını söylediği, bunun üzerine Hz. Ali bunun üç bin ağaçlık yol olduğunu söylediği, daha sonra Hz. Ali'nin Düldül'ün yelesinden bir tel alarak Amr'ın ayağına bağladığı ve ayağın iyileştiği rivâyet edilmektedir.¹⁹⁹

Fütüvvetnâme'de meftülün ne manaya geldiği hususunda; Sâlikin yapmış olduğu hizmeti karşılığında üstâdının, erenlerin huzurunda kendisine icâzetle meftül bağladığından bahsedilmektedir.²⁰⁰ Bu ifadelerden; Fütüvvet yoluna girerek üstâdından terbiye gören sâlikin, rüştünü ispat ettiğine dair fütüvvet ulularının huzurunda ve onların onayıyla beline meftül denilen şeddin bağlandığı sonucuna ulaşılmaktadır ki fütüvvetnâmemizde geçen "*İcâzet*" kelimesinin fütüvvette şeyhü'l-şüyûhun bir yere ahî olarak diktiği kimseye verdiği mezuniyet belgesi anlamına geldiği bilinmektedir.²⁰¹

2.2.4.6.4. Pabuç

Eserde bir de pabuç erkânından bahsedilmektedir. Bu erkânın bir rivâyete göre Muhammed Ekber Yeminî'den ve diğer bir rivâyete göre ise Pir Pazedûz'dan kaldığı bilgisi verildikten sonra "*Su'âl: Papuş peykin nesidür? Cevâb: Kefenidür. Papuşun mânâsı nedir? Cevâb: Gölgesidür.*"²⁰² denilmesi, peyklik yani habercilik vazifesi yapan ve yaya olarak bu hizmetlerini îfâ eden bir grup için pabucun önemini izaha lüzum yoktur. Ancak pabuç erkânından bahsedilirken, fütüvvetnâmede

¹⁹⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 75a-75b.

²⁰⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79a.

²⁰¹ Abdülbâki Gölpinarlı, "*Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in Fütüvvet-Nâmesi*", **İÜİFM**, Ekim 1955- Temmuz 1956, C. 17, S. 1-4, s. 56.

²⁰² Razavî, **a.g.e.**, vr. 72b.

üzerinde özellikle durulan Şâtırlar ve onların pîri Baba Amr hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.2.4.6.4.1. Şâtırlar

Eserde Şâtırlar hakkında; Hz. Muhammed'in habercisi olduğu belirtilen Amr bin Ümeyye-i Damrî'nin Şâtırların pîri olduğu, sahâbe-i kirâmdan olan bu şahsa Hz. Peygamber'in çok güvendiği, onu askerlerinin içinde bir reis gibi gördüğü ve bu sahâbenin bir lokmasını yalnız yemediği bilgisi verilmektedir.²⁰³

Kaynaklarda; Amr bin Ümeyye-i Damrî'nin Hz. Peygamber'in elçilerinden olduğu, Uhud Gazvesi'nden hemen sonra İslâmiyet'i seçtiği ve birkaç ay sonra Necid'e gönderilen kırk kişilik irşad heyeti içinde bulunduğu, eskiden beri elçilik hizmetleriyle tanındığı için hicretin 5. yılında çıkan kıtlıkta fakirlere dağıtılmak üzere Ebû Süfyân'a beş yüz dinar götürdüğü, hicretin 7. yılında Hz. Muhammed'e ait iki mektup ve bazı hediyeleri Habeşistan kralına götürdüğü, hicretin 9. yılında Dûmetülcendel Emîri olan Ükeydir'e karşı gönderilen seriyyede yer aldığı, Ükeydir'in esir alındığı haberini ve elde edilen ganimetleri Hz. Peygamber'e onun ulaştırdığı, aynı yılın sonunda Hz. Peygamber'in Müseyleme'yi İslâm'a davet mektubunu götürdüğü ve cevabı getirdiği belirtilmektedir.²⁰⁴

²⁰³ Razavî, a.g.e., vr. 67a-67b.

²⁰⁴ Mustafa Fayda, "Amr b. Ümeyye", **DİA**, İstanbul 1991, C. 3, s. 94-95.

Şâtır denilen grubun ise Osmanlılar'da bir çeşit tören bölüğü olduğu, Osmanlı saray teşkilâtı içinde yer alan Şâtırların yaya sınıfına mensup oldukları, padişahların maiyetinde buldukları için görevlerinin haber getirip götürme peyklere benzediği, Şâtırların peyklerin bir grubu olduğu peykler gibi görevlerinin bulunduğu, Şâtırlık görevinin 17. yüzyılın ortalarına doğru kaldırıldığı, ancak 1666'da yeniden kurulduğu (Yani eserimizin istinsah tarihinden 6 sene önce), II. Süleyman'ın (1687-1691) cülûsu sırasında şâtırlığın yeniden kaldırılıp şâtırların peyklerin içine dâhil edildiği, daha sonra III. Ahmed (1703-1730) tarafından tekrar ihdas edilmişse de II. Mahmud'dan (1808-1839) sonra tamamen ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir.²⁰⁵ Dolayısıyla elçilik ve haber getirip götürme vazifesiyle ön plana çıkan sahâbe Amr bin Ümeyye-i Damrî'nin, Osmanlı Devleti'nde postacılık vazifesi gören Peyk sınıfının bir alt bölüğü konumunda olan Şâtırların pîri olarak kabul edildiği görülmektedir.

2.2.4.6.5. Post

Post tüylü hayvan derisi olup, tarîkatlarda makam ve mevki temsil etmekte ve şeyhliğin alâmetlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.²⁰⁶ *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde ise post erkânı anlatılırken onun biçimsel özelliklerden çok bâtinî manasını izaha yönelik sorulu-cevaplı kısa bilgiler verilmektedir.

Buna göre postun mânâsı şudur: Postun başının teslim ve ayağının hizmet, sağ ve solunun hizmet, doğusunun sır ve batısının dünya, şartının erenler önüne baş eğmek, ortasının muhabbet, mihrâbının dizar, canının tekbîr olduğu, şerî'atının içeri

²⁰⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, “Şâtır”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 38, s. 379-380.

²⁰⁶ Torun, *a.g.e.*, s. 412.

girmek, tarîkatının taşra gitmek, ma'rifetinin pîrler arasında oturmak, hakîkatinin pîrlerin oturdukları yerlere oturmak olduğu zikredilmektedir. Ayrıca postun dört bucağında şu dört kelimenin yazılı olduğu belirtilmektedir: “*İ'tesemtu bike yâ Ali, i'tereftu aleyke yâ Ali, ekremte aleyke yâ Ali, eslemte aleyke yâ Ali*”.²⁰⁷

Yine fütüvvetnâmede postun Hz. Muhammed'den kaldığı; postun kilidinin meydân görüb, haber virüb, haber alan olduğu; postun bir rivâyete göre dört ve bir rivâyete göre kırk köşesinin olduğu çünkü meydân mahallinde kırkların her bir köşesinde mevcut olduğu; son olarak ta postun dört köşesinde dört mes'ele olduğu bunun da kelime-i tevhîdi ifade eden “*La ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah*” sözü olduğu belirtilmektedir.²⁰⁸

2.2.4.6.6. Şedd/ Kuşak/ Elifî Nemed/ Turra

Ahîler şalvarın üzerine Farsça'da şedd adı verilen bir kemer taktıkları, şalvarlarının üstüne bellerine üçgen şekline getirilmiş kuşak bağladıkları ve kuşağın ön tarafını öne doğru sarkıtarak üzerine kama geçirdikleri, hatta Türk Sultanlarının da bellerine şedd adı verilen kemer bağladıkları ve bunu hâkimiyet alameti olarak kullandıkları belirtilmektedir.²⁰⁹ *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde ise şeddin Allah tarafından Hz. Muhammed'e tac ve hulle ile gönderilen üç öğeden biri olduğu anlatılmakta²¹⁰ ve akabinde ise şeddin mahiyeti ve şeddin bağlanma usûlü konusunda Gadîr-i Hum olayına bağlı olarak geniş bir izahat yapılmaktadır.

²⁰⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80b-81a-81b.

²⁰⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 117a-117b.

²⁰⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, “*Ahilerin Genel Görünüşleri Üzerine Bir Çalışma*” , **TKHBVAD**, Ankara 2013, S. 67, s. 105.

²¹⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 3a.

Buna göre; Hz. Muhammed'in Gadîr-i Hum'da omzundan ridâsını alarak seccâde üzerine elif şekline koyduğu ve dua ettiği, sonra o kuşağı Hz. Ali'nin beline bağlayarak sağ yanına saldığı ki bu düğümü Allah adına attığı, ikinci düğümü Cebrâil adına attığı, üçüncü düğümü ise kendi adına attığı, sonra Allah adıyla atılan düğüm üste gelinceye kadar mühürü döndürdüğü ve o kuşağın bir ucunu sol yanına soktuğı ki buna “*Maras-ı(?) Şedde*” denildiğı, yine Hz. Muhammed'in ellerini o kuşağın altına soktuğı ki buna da “*Tekmil Şedde*” denildiğı, son olarak ise Hz. Muhammed'in şeddin mübâreklığı için duâ ettiği rivâyet edilmektedir.²¹¹ Devamında Hz. Muhammed'in emriyle Hz. Ali'nin on yedi miyân-bestenin belini bağladığı²¹², ardından Hz. Ali'nin Selmân Fârisî'ye elli beş miyân-bestenin belini bağlamasını istemesi anlatılmaktadır.²¹³

Yine fütüvvetnâmede şeddin Hz. Âdem'e dayandırıldığı da görülmektedir. Buna göre; Âdem ve zürriyeti elest bezminde ahid kıldıktan sonra Cebrâil'in Cennet'den pamuk veya yünden mamul bir kuşak getirdiğı, sonra Hz. Âdem'e: “*Yâ Âdem bu kuşağı ‘şedd-i vefâ’ dirler. Bunu bilüne kuşadaram tâ ki ahde vefâ kılasın, ol racîm-i Şeytân'a uymayasın. Hemiş e anınla adâvet kılasın ve dünyaya muhabbet itmeyesin. Hakkın kazâ ve kaderine sabır idesin*” diyerek o kuşağı Hz. Âdem'in beline kuşattığı rivâyet edilmektedir.²¹⁴ Ayrıca Cebrâil'in hem Hz. Nuh'un²¹⁵ ve hem de Hz. İbrâhim'in²¹⁶ beline şedd bağladığı da belirtilmektedir.

2.2.4.6.7. Tâc

²¹¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 13a-13b-14a-14b-15a-15b-16a.

²¹² Razavî, **a.g.e.**, vr. 22b.

²¹³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 27a.

²¹⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 99a-99b.

²¹⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 103a-103b.

²¹⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 104a.

Eserin hemen başında Hz. Muhammed'in Mi'rac hadisesi çerçevesinde; Cebrâil'in, Allah'ın emriyle Cennetteki bir köşkün içinde bulunan yakuttan bir sandıktan tâc, hulle ve kuşağı alarak, tüm meleklerle birlikte Hz. Muhammed'i Mi'rac'a davet ettikleri, Cebrâil'in Hz. Muhammed'e tâcı ve hulleyi giydirdiği ve şedde belini kuşattığı anlatılmaktadır. Böylelikle fütüvvet erkânından en önemlileri olan tâc, hulle ve kuşağın doğrudan Allah'ın emri olduğu vurgulanmaktadır.²¹⁷

Yine Gadîr-i Hum'da Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye dua ederek başına tâc üstüne sarılmış iki taylasandan oluşan "*Zi's-sehâb*" isimli bir imâme saldığı ve Hz. Muhammed'in bu imâmeleri Bedir Savaşı'nda yere inen meleklerin başında gördüğünü söylediği aktarılmaktadır.²¹⁸

Eserde, fütüvvet erkânlarından olan tâcın Şah Nimetullâh Veli²¹⁹ isimli zâtın kaldığı belirtilmekte ve tacın özellikleri anlatılmaktadır. Buna göre tâcın üç türünün bulunduğu; bunların beş, yedi ve on iki dilimli tâclar olduğu, tâcın ilk olarak Hz. Cebrâil tarafından Resûlullah Mi'rac'ta iken Cennet'ten getirip başına koyduğu, bu tâc'ın her diliminde bir sahâbenin isminin yazılı olduğu, beş diliminde dört halifenin ve Hz. Resûl'ün altıncıda İmam Hasan'ın, yedincide İmam Hüseyin'in ism-i şerîflerinin yazılı olduğu, on iki diliminde ise On İki İmamın isimlerinin yazılı olduğu ve yedi dilimli tâcın Baba Amr ve askerlerinin alâmeti olduğu belirtilmektedir.²²⁰

---

²¹⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 2b- 3a- 3b- 4a-4b.

²¹⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 22a-22b.

²¹⁹ Bu şahsın 1330-1431 yılları arasında yaşamış olan Ni'metullâhiyye tarikatının kurucusu ve mutasavvıf şair olduğu belirtilmektedir. Mahmut Erol Kılıç, "*Ni'metullâh-ı Veli*", **DİA**, C. 33, s. 133-135.

²²⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 68b-69a.

2.2.4.6.8. Tel

Eserde tel takınma erkânının nereden geldiği bir menkıbeye dayandırılarak şöyle anlatılmaktadır: Uhûd Gâzâsı'nda Hz. Hamza ile Hz. Ali'nin birlikte savaştıklarını, ancak bir ara ayrıldıklarını, bu sırada kâfirlerin üstün geldiklerini, hatta Hz. Peygamber'in başının yarıldığı ve dışının şehit olduğunu, Vahşi'nin Hz. Hamza'yı şehit ettiğini, orada karşısına iri yarı bir müşrik rast gelen Hz. Ali'nin Zülfikâr'ı öyle bir vurduğunu ki neredeyse yedi kat yer ve yeri omuzlarında taşıyan balık ve öküzü bile keseceğini, tam bu sırada Hz. Cebrâil'in yetişerek kanadını Zülfikâr'a karşı tuttuğunu ve yedi kat yerin kesilmekten kurtulduğunu, ama bu sıra Hz. Cebrâil'in kanadından bir tel kesildiğini, bu teli Hz. Cebrâil'in Hz. Muhammed'e getirdiğini, Hz. Muhammed'in de bu teli Hz. Ali'nin başına taktığını rivâyet etmektedir.²²¹

2.2.4.6.9. Sancak ve Tuğ

Razavî Fütüvvetnâmesi'nde; Cebrâil'in Hz. Âdem'in belini kuşak ile kuşattıktan sonra Cennet reyhanlarından bir sırk getirdiği, Hz. Âdem'in makasıyla kısalttığı saçını o sıriğin ucuna bağladığı ve tekbîr getirip o tuğu Hz. Âdem'ün eline verdiği, sonra “*Yâ Âdem her kande gidersen bu tûğ seninle bile olsun ki Allah Teâlâ'nın bunda hikmeti vardır*” diyerek Hz. Âdem'i hilâfet tahtına geçirdiği anlatılmaktadır.²²²

²²¹ Razavî, a.g.e., vr. 69b-70a-70b.

²²² Razavî, a.g.e., vr. 99b-100a.

Burada Cennet reyhanlarından getirildiği söylenen sırık, sancağın sırtığı olup; makasla kısaltılarak sırtığa takılan saç ise tuğdur. Sancağın, şeyhlik alâmeti olarak verilen emanetler içerisinde bulunduğu, sancağın üzerinde tarîkatın esaslarına dair yazıların yazdığı belirtilmektedir.²²³ Bu bilgidен yola çıkılarak Hz. Âdem'in eline tuğ verilerek hilâfet tahtına geçirilmesinin neyi sembolize ettiği açığa kavuşmaktadır.

2.2.4.6.10. Zeytin

Yine *Fütüvvetnâme*'de Sasani veziri Büzricimhir'den kaldığı, Bağdat ve Ka'betullâh'ta biçildiği belirtilen bir zeytin erkânından bahsedilmektedir.²²⁴ Bu zeytin denilen nesne hakkında "biçildi" ifadesinin kullanılması onun bir giysi olduğuna delalet ettiği gibi, bu giysinin zeytuni renginden dolayı bu şekilde isimlendirilmiş olabileceğini de düşündürmektedir. Ayrıca bu erkânın, zerdüş olduğu bilinen Büzricimhir'den kaldığının belirtilmesi, fütüvvet adetlerinin içine İslâm dışı öğelerin nüfûz edebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

2.2.4.6.11. Diğer Kıyafet ve Malzemeler

Eserde yukarıda zikredilen giysi ve malzemelerin yanı sıra; iffet²²⁵, sinepûş²²⁶, ber²²⁷, filar²²⁸, siyah poşu²²⁹, dizge²³⁰, âfitab²³¹, hançer²³², sapan²³³,

---

²²³ Torun, **a.g.e.**, s. 416.

²²⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 71a-71b.

²²⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 71b.

²²⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 71a.

²²⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 74b.

²²⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79b.

²²⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²³⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²³¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²³² Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²³³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 70b-71a.

çerağ²³⁴, çevî²³⁵, taş ve ustura²³⁶, makras²³⁷, fute²³⁸, nâtırların kamışı²³⁹, hamam ferşeni²⁴⁰, fenk²⁴¹, kazanın kulpu²⁴² isimli malzemelerden de bahsedilmektedir.

2.2.5. Fütüvvetnâme’de Yer Alan Duâ, Tercüman ve Gülbanklar²⁴³

Fütüvvetnâme’de giyim- kuşam, silah kullanma, mesleki faaliyetler ve muhtelif gündelik işlerle ilgili duâ örnekleri bulunmaktadır.

2.2.5.1. Duâlar

Üstâd tarafından tâlibe kisve gönderildiğinde şu duânın okunması istenilmektedir: “*Bismi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm. Vallahû yed’u ilâ dari’s-selâmi ve yehdî men yeşâ ilâ sırâtin mustakîm*”.²⁴⁴

Zıbın giyindiğinde şu duânın okunması istenilmektedir: “*Elhamdü’lillâhi’l-lezi eazzenî velev şa’ ezellenî bief’âlî*”.²⁴⁵

Kuşak kuşanırken şu duânın okunması istenilmektedir: “*Allahüimme haze’l base’l takvâ, lâ terfeu enne’l ba’sü’l ârifine*”.²⁴⁶

²³⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 78a.

²³⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 107a.

²³⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 106a-106b-107a-107b.

²³⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 94a.

²³⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 109b-110a.

²³⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 109b.

²⁴⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 110a.

²⁴¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 115b.

²⁴² Razavî, **a.g.e.**, vr. 116a.

²⁴³ Bu bölümde yer alan Arapça duaların anlamları, metin çevirisi kısmında dipnotlarda gösterilmiştir.

²⁴⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 75b.

²⁴⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 75b.

²⁴⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76a.

Sanat icrâ edilirken Şu duânın okunması istenilmektedir: “*Hû’vallahü’l-lezi lâ ilahe illa hû’ aleyhi tevekkeltü ve hüve rabbi’l arşi’l azîm*”.²⁴⁷

Tuman denilen elbise giyilirken Şu duânın okunması istenilmektedir: “*Yâ kâimen âlâ külli nefsin bimâ kesebet rehi’neten*”.²⁴⁸

Gürz kullanırken Şu duânın okunması istenilmektedir: “*Hû’vallahü’l-lezi kable külli ehadin ve bade külli ehadin vekânallahû alimen hakîmen*”.²⁴⁹

Kılıç kullanırken Şu duânın okunması istenilmektedir: “*Ėaliben min külli Şeyin, Yâ Rahmân, Yâ âlâ külli Şeyin, Yâ Rahîm*”.²⁵⁰

Ok ve yay kullanırken Şu duânın okunması istenilmektedir: “*Billâhi tevekkeltü âlellâhi velâ ehada sivahû*”.²⁵¹

Taş sanatını icra edenlerin Şu duâyı okuması istenilmektedir: “*Allahû Ekber, ani’l uyûbi zi’l arşi’l mecîdi, fe‘alu limâ yurîd, birahmetike yâ erhame’r-rahîmîn*”.²⁵²

Demircilerin Şu duayı okuması istenilmektedir: “*Elhamdülillâhi fi’l evveli, vel-hamdülillâhi fi’l ahireti külli Şeyin ve ileyhi turceûn*”.²⁵³

---

²⁴⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76a.

²⁴⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76a.

²⁴⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76a.

²⁵⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76a-76b.

²⁵¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76b.

²⁵² Razavî, **a.g.e.**, vr. 76b.

Ağır sanatlarla uğraşanların şu duâyı okuması istenilmektedir: “*Fa’liku’lisyahi ve ceâle’l-leyle sabâhen, vallahû zü’l fazli’l-aziyım*”.²⁵⁴

San‘atların sonunda ise şu duânın okunması istenilmektedir: “*Allahümme es’eluke bi-nuri vechike el-Kerimu yâ Ğaffar, iğfirlî birahmetike yâ erhame’r-rahîmîn*”.²⁵⁵

Tâc giyerken şu duânın okunması isteniliyor: “*Allahümme erfe’ni bi-dinî’l İslâmi ve’n-nebiyyi bi-tâci’l hidâyeti ve’l inâyeti ve hevvin âlâ tarîk evliyâ’ike ve’lhemeni âlâ sebili Resûlike Muhammedü’l Mustafa Aleyhi’s-selâm vağfir zünûbenâ ve ekşefe kurbena verzukna min haysu lâ-yehtesib*”.²⁵⁶

Bir yere giderken şu duânın okunması isteniliyor: “*Vallahu yed’û ilâ Dari’s-selâmi ve yehdî men yeşâ’ ilâ sırâtın müstakîm*”.²⁵⁷

Fular giyerken şu duânın okunması isteniliyor: “*Elhamdülillâhi’l-lezi eaznî ve lev şau ezellenî*”.²⁵⁸

Baldıra bağlarken şu duânın okunması isteniliyor: “*Ve tefika yehsifanî aleyhimâ min varaka’l cenneh*”.²⁵⁹

---

²⁵³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 76b.

²⁵⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 77a.

²⁵⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 77a.

²⁵⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79a-79b.

²⁵⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79b.

²⁵⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79b.

²⁵⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 79b.

Siyah poşuya şu duânın okunması isteniliyor: “*Allahümme hâzâ libâsü’t-takva lâ-yerkî’ libâsu’l-âfiyete alâ hereh fi-bedenî ve’l-kamete*”.²⁶⁰

Siyah poşu bağlanırken şu duânın okunması isteniliyor: “*El-kâimu alâ külli nefsin bimâ kesebet rehi’netûhû*”.²⁶¹

Dizge bağlanırken şu duâ okunmalıdır: “*Amelen bişette lâ âlâ ve külle şey’in yâ Rahmânu ya Rahîmu*”.²⁶²

Âfitâb giyerken şu duâ okunmalıdır: “*İnnallâhe bâliġu emrihi kad’ ceâlallâhû li-külli şey’in kadren*”²⁶³

Hançer takılırken şu duâ okunmalıdır: “*Asâ leke Allahû bi-nûr vechike’l kerimû’l hüsnâ*”.²⁶⁴

Bâz-mühre’de şu duâ okunmalıdır: “*Elhamdüillâhi’l-lezî halâka’s-semâvâti ve’l-ard ve hûvel azizü’l-hakîm*”²⁶⁵

Meftûl bağlanırken şu duâ okunmalıdır: “*İnnâ enzelnâhû halîfeten men kâne lehû meftûlen*”.²⁶⁶

---

²⁶⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²⁶¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²⁶² Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²⁶³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a.

²⁶⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80a-80b.

²⁶⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80b.

²⁶⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 80b.

Tıraştan sonra okunacak duâ: “*Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike ameltu sûen ve zalemtu nefsi fetüb aleyye inneke ente't-tevvâbü'r-rahîm lâ ilahe illâ ente sübhâneke ve bihamdike amiletu sûen ve zalemtu nefsi fağfirî zünübî inneke ente't-tevvâbu ve ente erhamü'r-rahîmin*”.²⁶⁷ Başka bir rivâyette: “*Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tağfirlenâ ve terhamnâ lenekûnenne mine'l-hasırîn*”.²⁶⁸

2.2.5.2. Tercümanlar

Mahfilde nakîbin sâliki fütüvvet ehline takdîmi esnasında okuduğu tercüman şöyledir: “*Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri'at ve yâ ashâb-ı tarîkat, Esselâmu Aleyküm yâ ehle's-şeddi ve'l-ahdi ve'l-vefâ, Esselâmu Aleyküm yâ ehle'l-mürüvvet ve's-sehâ. Gelmekliğimiz Allah için, durmaklığımız Allah için, söylemekliğimiz Allah için, işbu mü'min karındaşımız siz ihtiyârlarun ayağı toprağına yüzün sürüb, gelmekden muradı oldur ki; siz uluların silsilesine bağlanub, katarında çekilüb, erkânına girüb, sâhib-i tarîk olub, Şâh-ı Merdân kapusuna bel bağlayub, kul ola ve ol Şah-ı Hândânın âşıklarına hizmetkâr ola. Dahı bu karındaşın hakkında ne buyurursuz*”²⁶⁹

Mahfil kurulduğunda üstadından dua alarak ayağa kalkan sâlikin okuması gereken tercüman şudur:

“*İnnellahe mea's-sâbirîn*

Ey cemâlün kible-i ehl-i nazar

Ey kemâlin ma'deni dürr ü güher

²⁶⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 94b.

²⁶⁸ Razavî, **a.g.e.**, vr. 95a.

²⁶⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 81b-81a-82b.

Çün bugün âlemde mislün yokdur

Lutf ile bu bendene eyle nazar

Ey vücûdun bahr-i cûdun kânıdır

Hem sözün hâkdur, Hâkk'ın fermânıdır

Her nazar kim kılasın ey nûr-ı ayn

Kîmyâdır, derdimin dermânıdır

Tâ vücûdum ola sâfî hem-çü zer

Eşîğinde komuşum ben canım.

Eşîğinde hâcetim budur benim;

Kim kılasın ben kuluna bir nazar

Dört fütüvvetin selâmi budur ki;

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri'at,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı hakikat,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı tarikat,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı ma'rifet.²⁷⁰

Eserde bahsedilen meydân etme erkânı esnasında okunduğunu düşündüğümüz *Yeşil Yaprak Tercümanı* ise şöyledir:

“Şâha tuhfe götürmüşüm bu canı

Fakîr olur, hakîrin armağanı.

---

²⁷⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 84a-84b-85a.

Esselâmu ey sahibân, şedide bi 'at man
Yezidi's-selâm, halka-i tevhîd cemi' irfân
Yâ safâdîl râz-ı ruy-ı pâ-y-ı pûş hizmeteş
*Bâzgardad bâderayad çist fermân şamâ.*²⁷¹

Ehl-i erkân eşiğinde komuşum ben can û ser,
Tâ vücûdum ola safî hem-çü zer.
Erenlerden ümidim budur hemân;
Tâ kılalar ben ednâya bir nazar, bendeye
Bende olmuşum, bende olmuşum
Mühr-i Süleymânı çekmişim
Üçler, yediler ve kırklar aşkına, bende olmuşum.
Yol budur ki; işâret-i bevârımdan kalem-i nişâne
*Bu erenler meclisidür dervişiniz dervişâne.*²⁷²

Hz. Âdem'in okuduğu rivâyet edilen tercüman şöyledir: “*Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike, ameltu sûen ve zalemtu nefsi fetüb aleyye inneke ente't-tevvâbü'r-rahîm, lâ ilahe illâ ente sübhâneke ve bihamdike amiletu sûen ve zalemtu nefsi fağfirli zünûbî inneke ente't-tevvâbu ve ente erhamü'r-rahîmin*”.²⁷³

²⁷¹ Bu Farsça dörtlüğün anlamı metin çevirisi kısmında dipnotta belirtilmiştir.

²⁷² Razavî, **a.g.e.**, vr. 85a-85b.

²⁷³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 94b. (Bu tercümanın anlamı metin çevirisinde verilmiştir.)

Diğer bir rivâyette de Hz. Âdem'in Araf sûresi 23. ayette geçen şu duayı okuduğu belirtilir: “*Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem teğfir lenâ ve terhamnâ le- nekûnenne mine'l-hasırîn*”.²⁷⁴

2.2.5.3. Gülbanklar

Sofra kalktığı sırada şu gülbank okunur: “*Bismillâhi ve'l-hamdülillâhi. Ulu sofra tulunur benî kerem Ali, Muhammed-i Arabî, Sultan Hacı Bektâş-ı Velî, evliyâ ve enbiyâ demine hû diyelim hû*”.²⁷⁵

Eserde *Gülbang-ı Muhammedî* olarak isimlendirilen gülbank şöyledir: “*Allah birdir, Celîl, Cebbâr, şefâ'at Muhammed Mustafa kemerbeste Sallallâhu Aleyhi Vesellem, Hazreti Halîl İbrâhîm, kurbân İsmail, devrân-ı âlem ve hikmet-i Lokman ve velâyet-i Ahmed Zemçî, dört kapunun selâmi, ile gelen Rüstem, şeyhân ruhuna pîr ve civân Muhammed Mustafâ'dır Sallallahu Aleyhi Vesellem (...) hasâ'il, üstâdımız Şâh-ı Merdân Ali'dir, pirimiz Hacı Bektâş-ı Velî'dir, dört bin dört yüz tabâkat erenleri ve dokuz pîrler hürmetine Muhammed'e salavât: Allahümme Salli alâ Seyyidinâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammedîn.*”²⁷⁶

2.2.6. Fütüvvetnâme'de Geçen Şahıs İsimleri²⁷⁷

Abdurrahmân bin Avf

²⁷⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 95a.

²⁷⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 117a.

²⁷⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 119b-120a.

²⁷⁷ Eserde adı geçen o yedi miyân-beste ile elli beş miyân-bestenin isimleri tabloda gösterildiğinden burada ayrıca belirtilmemiştir.

Ahmed Zemçî
Akrime
Ali bin Ebu Tâlib
Amr Ayyar
Amr bin Ümeyye-i Damrî
Büzricimhir
Cabir bin Abdullah el-Ensârî
Câmiî
Cemşîd
Çalak Mısrî
Ebu'd-Derdâ
Ebu'l Hasanü'l Vâkîdî
Ebu'l Kasım Nişâbûrî
Enes bin Mâlik
Habibü'n-Neccâr
Haccac
Hacı Bektâş-ı Veli
Hasan Mücâhede
Hz. Âdem
Hz. Aişe
Hz. Dâvud
Hz. Ebubekir
Hz. Fâtma
Hz. Hamza
Hz. Harun

Hz. Havva
Hz. İbrahim
Hz. İdris
Hz. İsa
Hz. İsmail
Hz. Muhammed
Hz. Musa
Hz. Nuh
Hz. Osman
Hz. Ömer
Hz. Sâlih
Hz. Süleymân
Hz. Şit
İbn-i Abbâs
İbn-i Halilü't Tâki
İbn-i Ömer
İmam Beğavi
İmam Zeynelabidin
İmâm-ı Hasan
İmâm-ı Hüseyin
İskender Aleyhisselâm
Kadı Abbas
Katâde
Kerîm Parasânî
Kineyne Ebu Âkil

Lokman
Mecnûn Vâsîfî
Muhammed bin Ka'bül-Kurtumî
Muhammed bin Numân Hâris
Muhammed Ekber Yeminî
Pir Pazedûz
Sad bin Ebî Vakkâs
Said bin Hamber
Sağân Tebrizî
Sâm
Sarsar ibni Uveyr
Sehlan İbni Hôşeb
Selman-ı Fârisî
Suheyb Rûmî
Şah Nimetullah Veli
Şeyh Ebu Tâlib-i Mekkî
Şeyh Ebu'l Hüseyin Ahmed ibn-i Fâris er-Râzî
Şeyh Muhyiddîn
Şirazî
Temimdâr
Ümmühanî binti Ebu Tâlib
Vahşi
Yusuf Yemenî
Zeyd ibn-i Erkâm
Zünnûn Mısrî

2.2.7. Fütüvvetnâme'de Geçen Yer İsimleri

Acem

Arab

Arafât

Bağdat

Bâkî

Beyt'ül-Ma'mur

Beyt-i Şerîf

Beytü'l Makdis

Buhara

Cezire-i Uşşak

Cidde

Harran

Harzem

Hindistân

Horasân

Humus

Irak

İbrahim Makamı

Ka'be

Kaf Dağı

Kudüs-ü Şerif

Kûfe

Kum
Medine
Mekke
Merv
Mescid-i Aksâ
Mısır
Mina
Rey
Rum
Sahrâ Kayası
Serendip Dağı
Sivas
Şam
Türkistân
Vâdî-i Nu‘mân
Yemen

2.2.8. On Yedi Miyân-Beste ve Pîri Oldukları Meslekler

On yedi kemer-beste/ miyân-beste inancının kaynağı fütüvvettir. Ancak bu durum onun başka bir kaynaktan beslenmediği anlamına gelmez. Nitekim fütüvvet ehli olanlara göre on yedi kemer-beste meslek pîrlerini gösterirken, Bektaşî kültüründe yer alan on yedi kemer-bestenin çoğu Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali'nin safında yer alıp, vefat edenlerdir.²⁷⁸

---

²⁷⁸ Mehmet Saffet Sarıkaya, **Fütüvvetnâme-i Cafer Sâdık**, Horasan Yay., İstanbul 2008, s. 36.

	On Yedi Miyân-Beste	Pîri Oldukları Meslekler	Mesleklerin Günümüzde Karşılığı
1.	Selmân-ı Fârisî	Sertıraşlar	Berber
2.	Amr bin Ümeyye-i Damrî	Şâtırlar ²⁷⁹	Postacı
3.	Bilâl-i Habeşî	Müezzinler	Müezzin
4.	Büreyde-i Eslemî	Alemdârlar	Bayraktar
5.	Zünnûn-u Mısrî	Tabipler	Doktor
6.	Suheyb-i Rûmî	Ahiler	Ahi
7.	Hasan Basrî	Meşâyih	Şeyh
8.	Kanber	Seyisler ²⁸⁰	At Bakıcısı
9.	Kumeyl ibn-i Ziyad	Meşâyih	Şeyh
10.	?	Müfessirler ²⁸¹	Tefsirci
11.	Malik Ejder	Silâhşörler	Asker
12.	Muhammed bin Ebu Bekr	Yaycılar	Yay Yapan
13.	Cömerd-i Kassab	Kasaplar	Kasap
14.	Cabir Ensârî	Nâkibler	Vekil
15.	Ebâ Zer Ğıfari	Pâlândûzlar	Semerci
16.	Ebu'd-Derdâ Âmirî	Ehl-i Riyâzet	Sûfî
17.	Ebu Ubeyde-i Hazirî	Reisler	Başkan

2.2.9. Elli Beş Miyân-Beste ve Pîri Oldukları Meslekler

	Elli Beş Miyân-Beste	Pîri Oldukları Meslekler	Mesleklerin Günümüzde Karşılığı
--	-----------------------------	---------------------------------	--

²⁷⁹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu meslek Peykler olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 34

²⁸⁰ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında meslekler Seyisler, Mekkârilere ve Reng-kârlar olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 35.

²⁸¹ Bizim incelediğimiz Razavî nüshasında onuncu miyân-bestenin adı yazılmamıştır. Ancak Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Abdullâh b. Abbâs olarak zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 35.

1.	Ebu'l Muhcer Kürdî	Çullahlar ²⁸²	Dokumacı
2.	? ²⁸³	?	?
3.	Amr ibni İmrân Berberî	Etmekciler	Fırıncı
4.	Adî Benâş ²⁸⁴	Bakkallar ve Yemiş Satanlar	Bakkal esnafı ve Manav
5.	Ömer Abdullâh ²⁸⁵	Ateşbâzlar	Ateşle Oynayan
6.	Selmân Kûfî	Sakkâlar	Su Dağıtan
7.	Ubeyd-i Mısırî	Dellâllar	İlancı
8.	Muhsin ibn Osmân	Hammâmcılar	Hamam Görevlisi
9.	Mansûr bin Kâsım	Nâtûrlar	Bekçi
10.	? ²⁸⁶	?	?
11.	Dâvûd Abdullâh Berberî	Derziler	Terzi
12.	Mansûr Zahidî	Hallâclar	Pamuk Atan
13.	Abdullah Vasıtî	Takyeciler	Takke Yapan
14.	İmrân bin Âmir ²⁸⁷	Kü[r]kciler	Kürkçü
15.	Ebû Saîd el-Lebbâdî ²⁸⁸	Mu'arrifler	Övücü
16.	Müslim bin Akı ²⁸⁹	Hâfızlar	Hâfız
17.	Mansûr bin Kâsım ²⁹⁰	Mu'arrifler	Övücü
18.	Kâsım bin Abdullâh Kûfî	Kâtibler	Yazıcı

²⁸² Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu mesleğin Pabuçcular olduğu belirtilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 37.

²⁸³ Bizim incelediğimiz Razavî nüshasında ikinci miyân-bestenin adı ve hangi mesleğin pîri olduğu yer almamaktadır. Ancak Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adının Ebü'n-Nasr Abdullâh-ı Nessâc olduğu ve cümle mekûk ehlinin silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 37.

²⁸⁴ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında miyân-bestenin adı Ady b. Nebbâş olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 37.

²⁸⁵ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında beşinci miyân-bestenin adının Ebû Amr Abdullâh-ı Vâsıtî olduğu ve Aşçıların silsilesinin ona çıktığı belirtilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 37.

²⁸⁶ Bizim incelediğimiz Razavî nüshasında onuncu miyân-bestenin adı ve hangi mesleğin pîri olduğu yer almamaktadır. Ancak Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adının Zeyd-i Hindî-i Debbâğ olduğu ve Debbâğların silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 38.

²⁸⁷ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında miyân-bestenin adı Amr b. Ferrân olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 38.

²⁸⁸ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında miyân-bestenin adı Ebû Saîd el-Bâdî olarak geçmekte ve Keçecilerin pîri olduğu belirtilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 38.

²⁸⁹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında miyân-bestenin adı Müslim b. Ukeyl olarak zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 38.

²⁹⁰ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Mansûr b. Muaz olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 38.

19.	? ²⁹¹	?	?
20.	Abdullâh Yetîmî ²⁹²	Sahhâflar	Kitapçı
21.	Hitam bin Sâbit ²⁹³	Şâ'irler	Şâ'ir
22.	Hamza bin Yetîmî ²⁹⁴	Hoş-hônlar	Güzel Okuyucu
23.	Ebû Zeyd Müslim Haddâdî ²⁹⁵	Demirciler	Demirci
24.	Ebû Habîb Muhyiddin Muhâs ²⁹⁶	İğneciler	İğneci
25.	Ebû'l Kâsım'ül-Kimyân Baytârî	Na'l-bendîler	Nalbant
26.	Nâsır bin Abdullâh ²⁹⁷	Kuyumcular	Kuyumcu
27.	Hasan Basrî ²⁹⁸	Helvacılar	Helvacı
28.	Hitam bin Abdullâh Basrî ²⁹⁹	Attârlar	Güzel Koku Satan
29.	Abdullâh bin Cafer Tayyar ³⁰⁰	Gazzâzlar ve Mutafeciler	İpekçi ve Çulcu
30.	Sad bin Ubeyde ³⁰¹	Tâcirler	Tüccar
31.	Muhammed bin Ekber Yemenî	Başmakcılar ve Cizmeciler	Ayakkabıcı
32.	Ebu'n-Nasr Hâşim-i Bâğdâdî	Serrâclar	Koşum ve eyer takımı yapan veya satan
33.	İmad bin Yâsir ³⁰²	Pelite-d[û]zlar	Kandil Fitili Diken

²⁹¹ Bizim incelediğimiz Razavî nüshasında on dokuzuncu miyân-bestenin adı ve hangi mesleğin pîri olduğu yer almamaktadır. Ancak Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adının Abdullâh'ül Yetîmî ve Sahhâfların silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹² Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında yirminci miyân-bestenin adının Hassân b. Sâbit olduğu ve Şâ'irlerin silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹³ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında yirmi birinci miyân-bestenin adının Hamza b. Yetîmî ve hoş-hônların silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁴ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında yirmi ikinci miyân-bestenin adının Ebû Zeyd-i Müslim-i Haddâd olduğu ve demircilerin ve çilingirlerin silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁵ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında yirmi üçüncü miyân-bestenin adının Ebû Habîb Muhyiddin en-Nuhâs olduğu ve Kazancıların silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁶ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında yirmi dördüncü miyân-bestenin adının Ebu'l-Kâsım el-Âbâr olduğu ve İğnecilerin silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁷ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Numân b. Abdullâh olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁸ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Huseyn-i Basrî olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

²⁹⁹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Hüssâm b. Abdullâh el-Basrî olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39.

³⁰⁰ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı ve hangi mesleğin pîri olduğu zikredilmemiştir. Gürel, **a.g.t.**, s. 39-40.

³⁰¹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Sad b. Ubeyd-i Harzecî olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

³⁰² Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Ammâr b. Yâser olarak geçmektedir ve Penbe-düzların silsilesinin ona çıktığı zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

34.	Esîr Hind Bestâf ³⁰³	Kılıççılar	Kılıç Yapan
35.	Ebu'l Feth bin Abdullâh	Ferrâşlar ³⁰⁴	Temizlikçi
36.	Nâsır bin Abdullâh Mekkî Sayyam ³⁰⁵	Çadırcılar	Çadırcı
37.	Nâsır Hindî	Ferrâşlar	Temizlikçi
38.	Hasan Kattal Gâzi	Siper-dûzenler ³⁰⁶	Ok atanların sol eli üzerine koydukları siperi diken
39.	Ömer bin Huzaî	Sır-dûzenler ³⁰⁷ ve Çavîşler	Sırlama İşi Yapan ve Çavuş
40.	Nasrullâh Semmâk	Balıkçılar	Balıkçı
41.	Ebu Ubeyde-i Cerrâh	Cerrâhlar	Cerrah
42.	Ebu'l Kâsım Abdülvâhid Neccarî	Dülgerler	Marangoz
43.	Ebu Ubeyde-i Harrât	Çıkrıkçılar	Çıkrıkçı
44.	Kâsım bin Nasr	Taşçılar	Taşçı
45.	Sad bin Ebî Vakkâs	Ok atıcılar	Ok Atan
46.	Ebû Muhammed İmrâni'l- Kavvâs	Yaycılar	Yay yapan
47.	Amir bin İmrân Sabbâğ	Boyacılar	Boyacı
48.	Ömer bin Nasr'ül-Veffâr ³⁰⁸	Kirişçiler	Yay Kirişi Yapan
49.	Abdulkahhâr Medenî	Bardakçılar ve Çömlekciler	Bardak ve Çömlek Yapan
50.	Gıyâs bin Ömer'ül-Havvâs ³⁰⁹	Çiftçiler	Çiftçi
51.	Ebû Zeyd Hindî	Bağbânlar	Bahçıvan
52.	Avn bin İmrân	Hurdeciler	Hurdacı
53.	Avf bin Şâribü'd-Dâğ ³¹⁰	Çobanlar	Çoban

³⁰³ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Esîr-i Hindî-i Seyyâf olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

³⁰⁴ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin Bıçakçıların ve Kınıcıların pîri olduğu belirtilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

³⁰⁵ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Nâsır b. Abdullâhü'l Mülki-i Hayyâm olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

³⁰⁶ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin Süpürge-dûzların pîri olduğu belirtilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 40.

³⁰⁷ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında sadece Çavuşlar yer almaktadır. Gürel, **a.g.t.**, s. 41

³⁰⁸ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Amr b. Nasr b. el-Vettâr olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 41.

³⁰⁹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Gıyâs bin Ömer'ül-Harrâs olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 42.

³¹⁰ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Avn b. Şâribü'r-Râ'î olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 42.

54.	Abdullâh Mecrî ³¹¹	Gemiciler	Gemici
55.	Mikdâd bin Abdullâh	Kadılar	Hâkim

Fütüvvetnâmenin son kısımlarında yukarıda yer alan meslekler gruplarından başka katırcılar zikredilerek Sarsar ibni Uveyr'in bunların pîri olduğu belirtilmekte³¹², tüfekçiler³¹³ ve aşçılar³¹⁴ ismiyle zikredilen mesleklerin ise pîrlерinden bahsedilmemektedir.

2.2.10. Fütüvvetnâme'nin Diğer Razavî Fütüvvetnâme Nüshalarıyla Karşılaştırılması

Karşılaştırmamızda esas alacağımız Razavî nüshaları şunlardır: Birincisi; Orhan Arsal tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 1616 numarada kayıtlı “*Kitâb-ı Fütüvvet*”, ikincisi Rahşan Gürel tarafından doktora tezi olarak üzerinde çalışılmış olan beş Razavî nüshasını hâvî “*Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i kebîr veya Miftâhü'd-dekâyık fi beyâni'l-fütüvveti ve'l-hakâyık)*” ve son olarak ta Osman Özdamar tarafından muhafaza edilen ve Prof. Dr. Osman Aydınli tarafından yayına hazırlanan “*Fütüvvetnâme-i Tarîkat*” isimli nüshalardır.

Bu nüshalarda; fütüvvetin ilk olarak Hz. Âdem ile başladığı, daha sonra teselsülen Hz. Nuh ve Hz. İbrâhim gibi peygamberlere ve sonunda Hatemü'l Enbiya

³¹¹ Rahşan Gürel'in incelediği Razavî nüshasında bu miyân-bestenin adı Abdullâhü'l-Bahrî olarak geçmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 42.

³¹² Razavî, **a.g.e.**, vr. 110a-110b.

³¹³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 110b-111a.

³¹⁴ Razavî, **a.g.e.**, vr. 116a.

olan Hz. Muhammed'e kadar geldiği, Mi'rac gecesinde Cebrâil tarafından fütüvvetin Hz. Muhammed'e ulaştırıldığı, Hz. Muhammed'in de Gadîr-i Hum olayı münasebetiyle fütüvveti Hz. Ali'ye yetiştirdiği ve onun belini bağladığı, Hz. Ali'nin de on yedi miyân-bestenin belini bağladığı ve son olarak Selmân-ı Fârisî'nin elli beş miyân-bestenin belini bağladığı anlatılmaktadır. Bu hususlar sadece *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nde değil, hemen hemen tüm fütüvvetnâmelerde ortak olarak işlenen özelliklerdir.

Razavî'ye atfedilen fütüvvetnâme nüshalarının şed bağlama, tac ve hulle giydirme, helva yapma, lokma sunma, nasîp gönderme v.s. erkânlarda; fütüvvet ehlinin uyması gereken ahlaki kurallar ve âdâb ölçülerinde; yine erkânlara meşruiyet kazandırma gayesini taşıyan menkıbelerde çok fazla benzerlik olduğu dikkati çekmektedir. Ancak biz bu bölümde *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshalarının bu benzerliklerinden bahsederek konuyu uzatmak yerine, sadece üzerinde çalıştığımız "*Fütüvvet-i Ehl-i Erkân*" isimli Razavî fütüvvetnâmesinin, diğer Razavî fütüvvetnâme nüshalarından farklılık arzeden tâbir, erkân ve özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Karşılaştırma esnasında bizim çevirisini verdiğimiz nüshada, diğer nüshalardan farklı olarak bazı erkânların farklı isimlerle anıldığını tespit ettik. Bu bağlamda; fütüvvetnâmemizde tafsilatlı olarak zikredilen bâz-mühre erkânı³¹⁵, diğer Razavî nüshalarında yer almamaktadır. Haydariyye Dervişlerinin sağ ve sollarına taktıkları, akik veya Necef Taşı'ndan imal edilen fındık büyüklüğündeki bu malzemeye Habbe de denilmektedir.³¹⁶

³¹⁵ Razavî, **a.g.e.**, vr. 74b-77a-77b- 78a.

³¹⁶ Torun, **a.g.e.**, s. 422.

Fütüvvetnâmemizde yine “*Meftûl*” erkânından bahsedilmekte olup³¹⁷, bu erkâna diğer Razavî’ye ait fütüvvetnâme nüshalarında rastlayamadık. Hatta diğer Razavî haricindeki manzum ve mensur, müellefi meçhul veya malum birçok fütüvvetnâmeye baktığımız halde bu erkâna tesadüf edemedik. Sadece *Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Huseyn ibni Gaybî*’de “*ehl-i meftûle*” tabiri geçmektedir ki³¹⁸ biz bu ifadelerden meftûlün örme bir kuşak olduğu, meftûl ehlinin de bu kuşağın imalatıyla uğraşan zanaatkârlar olduğu sonucuna vardık. Bu hususlar incelememizin meftûl erkânıyla alakalı bölümünde ele alınmıştır.

Bizde ki *Fütüvvetnâme*’de ayrıca “*Tel*” erkânından bahsedilmektedir ki³¹⁹, bu erkâna da gerek diğer *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshalarında ve gerekse başka fütüvvetnâmelerde rastlayamadık. Bu nedenle tel erkânının, fütüvvet ehli tarafından başa takılan bir malzeme olduğundan öte mahiyeti konusunda herhangi bir bilgi sahibi olamadık. Bunun gibi yine *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshaları ile sair fütüvvetnâmelerde rastlayamadığımız ve mahiyeti konusunda fikir yürütmekten ileri gidemediğimiz iffet³²⁰, sinepûş³²¹, sapan³²² gibi erkânlar da bulunmaktadır.

Yine Razavî nüshalarında olduğu gibi çevirisini verdiğimiz nüshada da; helva pişirme ve lokma sunma erkânından ayrıntılı olarak bahsedilmekte ve bu erkânın Hz. Muhammed’in Hz. Ali’yi fütüvvet libası ile kuşatıp, hilafet verdikten sonra Hz. Ali’nin şükür için helva yaptığı ve miyân-bestelere bu helvadan lokma sunduğu

---

³¹⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 75a-75b-79a.

³¹⁸ Gölpınarlı, “*Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Huseyn ibni Gaybî*”, s. 120.

³¹⁹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 69b-70a-70b.

³²⁰ Razavî, **a.g.e.**, vr. 71b.

³²¹ Razavî, **a.g.e.**, vr. 71a.

³²² Razavî, **a.g.e.**, vr. 70b-71a.

anlatılmaktadır.³²³ Bu erkân diğerk Razavî nüshalarında sadece “*Helvâ*”³²⁴, “*Halvâyı Cefne*”³²⁵ olarak zikredilmekte iken, bizim nüshamızda “*Helvâ-yı Çanâğiye*”³²⁶ olarak zikredildiği görülmüştür.

Bu erkânlardan başka *Razavi Fütüvvetnâmesi'nin* bizde ki nüshasında “*Şâtırlar*” denilen bir gruptan ve bunları pîri olan Amr bin Ümeyye-i Damrî'den uzun uzadıya bahsedilmektedir³²⁷. Her ne kadar Abbasîler devrinde fütüvvetdârlara “*Şâtır*” ismi verilmiş olsa da, fütüvvetnâmede kelimenin bu genel manasından çok, özel bir gruptan bahsedildiği anlaşılmaktadır. “*Pabuç*” erkânının incelendiği kısımda görüleceği üzere bu grup, bir çeşit habercilik vazifesi gören bir bölüktür. Diğerk Razavî nüshalarında Amr bin Ümeyye-i Damrî'nin sadece adı anılmakta, şahıs hakkında başka hiçbir bilgiye yer verilmemektedir. Yine bu nüshalarda Şâtırlar'ın ne adı geçmekte ve ne de mahiyetleri konusunda malumat bulunmaktadır.

Dolayısıyla elimizdeki fütüvvetnâme nüshasının değeri, diğerk fütüvvetnâmelerde ele alınmayan veya üzerinde çok fazla durulmayan bir takım erkânlardan ve zümrelerden bahsetmesi olarak ön plana çıkmaktadır. Bir diğerk husus; mevcut *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshalarıyla kıyaslanarak ortaya çıkarılacak orijinal nüshanın oluşmasına da katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

---

³²³ Razavî, **a.g.e.**, vr. 36b- 37a-37b.

³²⁴ Arsal, **a.g.t.**, s. 51.

³²⁵ Gürel, **a.g.t.**, s.44/ Aydınlı, **a.g.e.**, s. 93.

³²⁶ Razavî, **a.g.e.**, vr. 36b.

³²⁷ Razavî, **a.g.e.**, vr. 67a-67b.

3. METİN ÇEVİRİSİ

3.1. Metin Çevirisinde Takip Edilen Çeviri Yöntemi

Metnin bugünkü alfabeyle aktarılmasında, belgelerin daha rahat anlaşılabilmesi için basit transliterasyon usulü benimsenmiştir. Bu işlem sürecinde aşağıda belirtilen çeviri yöntemi uygulanmıştır.

1. Metnin birebir çevirisi yapılmış, sadeleştirme ya da günümüz Türkçesine göre düzeltilmesi cihetine gidilmemiştir.(Örneğin: “*Kanâat eyle dahı zinhâr beğlerle oturmağıl ve bir donu yumayub giymeyince bırakmağıl.*” gibi)

2. Orijinal metne ait varak numaraları, paragraf başlarında gösterilmiştir. (Örneğin; 1a, 1b gibi).

3. Metin içinde ki kelime, cümle yanlış ve eksikleri metin içinde düzeltilmiş veya tamamlanmıştır. Düzeltilen veya tamamlanan kelimeler [ ] işareti ile gösterilmiştir.

4. Metinde okunamayan Türkçe kelimeler (...) şeklinde, okunuşundan emin olunamayanlar (?) şeklinde gösterilmiştir.

3.2. Metin Çevirisinde Takip Edilen İmlâ Yöntemi

Metin çevirisinde takip edilen imlâ yöntemi aşağıda belirtildiği şekildedir. Buna göre;

1. Farsça ve Arapça kelime ve isimlerde uzatma işareti olarak (â, û, î) kullanılmıştır. “*Cebrâil, meftûl, Resûl*” örneklerinde olduğu gibi.

2. Mensûbiyet bildiren ifadelerde ise mensubiyet harfi olan “(î)” kullanılmıştır. “*Fârisî, Kûfi*” örneklerinde olduğu gibi.

3. Arapça ve Farsça unvan ve sıfatlar, olduğu gibi yazılmıştır. “*muhibb-i handân, fütüivvedârân, ashâb-ı tarîk*” örneklerinde olduğu gibi.

4. “*Oğul*” anlamına gelen “*bin*” kelimesi, eğer orijinal yazılışında kelimenin başında “elif” harfi varsa “*ibn-i*”, yoksa “*bin*” şeklinde yazılmıştır. Aynı şekilde “*kızı*” manasına gelen “*bint*” kelimesi de “*binti*” şeklinde yazılmıştır.

5. Özel isimlerin içinde veya sonunda yer alan “*dal*” harfi olduğu gibi yazılmıştır. “*Ahmed, Dâvud*” örneklerinde olduğu gibi.

6. Türkçe ve Arapça kelimelerde, özel isimler de dâhil olmak üzere sonu “*b*” ile biten kelimeler ise olduğu gibi yazılmıştır. “*Arab, Cömerd-i Kassab*” gibi özel isimler ve “*gelüb, dörd*” gibi cins isimlerde olduğu gibi.

7. Türkçe olmayan kelimelerdeki “ayn” harfi (‘), hemze ise (’) şeklinde gösterilmiştir. “*Mi‘rac, mutma’in*” örneklerinde olduğu gibi. Özel isimlerde, ünvanlarda ve yer isimlerinde “ayn” harfine ait (‘) işareti tercih edilmemiştir. “*İsmail, Cebrâil*” örneklerinde olduğu gibi.

8. Harf-i tarifli(ال) ay isimleri aynen translitera edilmiştir. (Rebû'l-evvel) örneğinde olduğu gibi.

9. Özel isim olan terkip ve tamlamalar büyük harfle gösterilmiştir: “*Beytü'l-Ma'mur, Hacerü'l-Esved*” örneklerinde olduğu gibi. Özel isim olamayan terkip ve tamlamalar ise küçük harfle gösterilmiştir: “*vasf-ı imân*” gibi.

10. Arapça ve Farsça tamlamalarda, tamlanandan sonra tire (-) konulmuş ve ardından ses uyumuna göre, (ı) veya (i) ilave edilmiştir. “*ehl-i fütüvvet, vasf-ı imân*” örneklerinde olduğu gibi.

11. Şahıs isimlerinden önce gelen unvanlar da büyük harfle başlatılmıştır. “*Hazreti Ali*” örneğinde olduğu gibi.

12. Metinde geçen grupların da isimleri büyük yazılmıştır. “*Kumeyliler, Şâtırlar*” örneklerinde olduğu gibi.

3.3. Fütüvvet-i Ehl-i Erkân

Hâzâ Fütüvvet-i Ehl-i Erkân

1b

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bilgîl ey tâlib-i fütüvvet. Erkân hedâkallâhü ilâ tarîki's-sâlikîn Hazreti server-i kâinat ve mefhar-ı mevcûdât rahmet-i âlemiyân Muhammed Mustafa Sallallâhu Aleyhi Vesellem Hazretlerinin Mi'rac gecesindedür, amma kangî ayda ve ne tarihedür ulemânın ihtilâfî vardur. Amma

2a

Ebu'l-Kasım Nişâbûrî Ve'n-Necm suresinin tefsirinde getürmüşkim; Rebû'l-evvelin on ikinci gecesi idi. Ve Şeyh Muhyiddin ve Kadı Abbas her biri hilâf-ı rivâyet eylemişler. Amma Şeyh Ebu'l Hüseyin Ahmed ibn-i Fâris er-Râzî, Muhtasâr'ında Siyer-i Nebî'de getürmüşkim; çün Hazreti Resûlullah Sallallahu Aleyhi Vesellemin mübârek ömründen elli bir yıl,

2b

dokuz ay geçmişti. Zi'l-hiccenin yirmi yedinci gecesi, pençşenbe idi. Hazreti Resûl Aleyhisselam kâfirler rencinden gayet melûl idi. Hazreti Ali'nin kız karındaşı Ümmühân'ın evine gelmişti. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri hayr ile emr eyledi ki: *“Cennet'e var, Firdevs-i Âlâ'dan bir köşk yaratmışım bir incüden ve kapısı zebercedden ve anın içinde yakutdan*

3a

bir sandık vardır. Anın içinde bir tac ve bir hulle ve bir kuşak var. Anları al ve ol Burakkim, Halîlim İbrâhîm'e iletmişdik anı bile ve Mikâil'i ve İsrâfil'i ve Azrâil'i ve Şeyhâbil'i ve Ketmâil'i ve anlara tâbi olan melâikeleri al, seninle bile gelsünler. Varub Habîbimi bana da'vet gılın ve ol tacı başına ve hulleyi eynine giydür ve belin kuşat ve Burak'a süvâr eyle. Andan yâ Cebrâil

3b

sen rikabdâr ol, Mikâil gaşiyedâr, bâkî ferîştahlar cilavdâr olsunlar. Zîrâ Habîbim kâfirler elinden gayet melûldür. Bu gece Hazretime gelsin, âlem-i melekût ve âlem-i ceberrûtu seyr eylesin ve didârım görsün ve ne muradı var ise Hazretimde kabuldür dilesin” deyu emr olundu. Hazreti Cebrâil

Aleyhisselam Hak Sübhanehû ve Teâlâ'nın fermânına “Âmennâ” deyüb bu zikr olunan

4a

Melâikelerle yeryüzüne inüb, Resûlullah'ı Mekke haremine da'vet kıldı. Hazreti Resûl dahi Ümmühan'ın evinden çıkub, Ka'be haremine geldi. Âb-ı Zemzemle İbrâhîm Makamı'nın ortasında durdu. Cemî' melekler: “*Esselamu aleyke ya şefiûl müznibin ve Yâ rahmeten li'l-âlemîn*”³²⁸ didiler. Andan Hazreti Resûl Sallallahu Aleyhi ve Sellem: “*Ve aleykümüsselam ve rahmetullâhi ve berekatûhü*”³²⁹ didi. Andan Cebrâil eyitti:

4b

“*Ya Muhammed Hakk Sübhanehû ve Teâlâ selâm idüb, sana şol kadar atâlar eyledi ki vasfa gelmez. Zîrâ Hakk Sübhanehû ve Teâlâ senü kendü Hazretine da'vet kıldı, makâm-ı menzilin Kâb-ı Kavseyn'dür. Anun şükrâneliği için iki rekât namaz kıl*” didi, kıldı. Çünkim namazdan fâriğ oldu. Hazreti Cebrâil ol tâc ve hulleyi Hazreti Resûl'e giydirdi.³³⁰ Ol şedd ile mübârek belin bağladı ve eyitti: “*Yâ Resûl-*

5a

³²⁸ “*Selâm sana ey günahkârların şefaatchisi ve âlemlere rahmet olan [Peygamber].*”

³²⁹ “*Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.*”

³³⁰ Matlab: Mi'rac gicesi Peygambere, Cebrâil hulle giydirdiği, şedd kuşatdığı

allah Burak'a süvâr ol gidelüm". Hazreti Resûl: "*Bismillâhirrahmânirrahîm*" deyüb Burak'a süvar oldu³³¹ ve ol demde Beytü'l-Makdis'e geldi. Burak anda kodu, Hazreti Cebrâil eyitti: "*Yâ Muhammed Burak'dan in ki mübârek yerdir, bu makâma Mescid-i Aksâ dirler*" didi. Hazreti Enbiyâ, Burak'dan indi "*Bismillâhirrahmânirrahîm*" deyüb, Mescid-i Aksâ'ya girdi.³³² Gördükim sağda ve solda iki saf nûrânî

5b

kişiler, anlara selâm virdi "*Aleyke*" aldılar. Hazreti Resûl, Cebrâil'e su'âl eyledi: "*Bunlar kimlerdir*" didi. Cebrail Hazretleri eyitti: "*Yâ Muhammed senden önden gelen Peygamberlerdür. Hemişe arzu iderlerdi ki senin ümmetin oldular ve senin ardında namaz kılalar, bu arzu ile dünyadan nakil eylediler. Bu gece Hakk Teâlâ cümlesinin duâsını kabul kıldı ve muradların hâsıl eyledi. Tâ senin mübârek cemâlin görüb,*

6a

senün ardında namaz kılalar". Andan Hazreti Enbiyâ imam olub³³³ cemî' Peygamberler ve Melâikeler iktida idüb uydular, iki rekât namaz kıldı duâ eyledi "*Âmin*" didiler, çünkim el yüze sürdüler, Peygamberler gâyib oldular. Andan Hazreti Cebrâil eyitti: "*Yâ Muhammed gel varalım, Sahrâtullah Kayası üzerine çık*" didi. Kaçankim Hazreti Resûl, Sahrâ Kayası üzerine çıkdı, gördükim bir sofrâ

³³¹ Matlab: Besmele ile Muhammed'in Burak'a süvâr olduğu

³³² Matlab: Muhammed (a.s.), Mescid-i Aksâ'ya geldiği.

³³³ Matlab: Leyle-i Mi'rac'da cümle peygamberlere ve cümle meleklere Mescid-i Aksâ'ya geldiklerinde imam olduğu.

6b

yazılmış, üzerinde üç kadeh var, birisinde süd ve birisinde hamr ve birisinde asel. Hazreti Cebrâil eyitti: *“Yâ Muhammed kangisini dilersin al nûş eyle”*. Hazret süd kadehini alub, nısfını nûş eyledi ve nısfını kodu. Andan Hazreti Cebrâil eyitti: *“Yâ Muhammed zehi devlet, ezelikim Hakk Teâlâ sana erzâni kılmışdur. Südü kabul eyledün, eğer balı alaydın ümmetin dünya sevicı olalardı, Ahireti*

7a

unudalardı, eğer şarabı alaydın ümmetin hep haramhôr olalardı. Amma südün yarısın içüb kodun, Hakk Teâlâ ümmetin yarısın şefââtbirle Cennet'e koya”. Hazreti Resûl diledikim el uzadub ol kadehi tamam içe, Hazreti Cebrâil eyitti: *“Yâ Muhammed şimdengeri fayda itmez, evvel gerek idikim tamam ideydin hikmet bu idikim, eyledin”* didi. Andan Hazreti Resûl'e bir melâlet

7b

geldi, ol demde Hazreti Cebrâil gâyib oldu. Gerü gelüb eyitti: *“Yâ Muhammed Hakk Teâlâ sana selâm kıldı ve eyittikim: ‘Habibim ümmetiçün gam çekmesün, ümmetinün yarısın kendi fazl-ı rahmetimle Cennet'e koyam, eğer anın ümmeti ise benim kulumdur. Zîrâkim ben ekreme'l-ekremîn ve erhamü'r-rahîmîn pâdişâhım' didi”*. Pes çünkim Hazreti Resûl bu sözü işitdi, şâd olub sürûrundan: *“Allahû Ekber”* dedi.

8a

Pes ashâb-ı tarîk bu tekbîre “*Tekbîr-i Vefâ*” dediler. Zîrâkim Hazreti Resûl ahd itmişdi, ümmetine tamam şefâât ide, çün vefâ kuldı. Anınçün erbâb-ı fütüvvet bu tekbîre “*Tekbîr-i Vefâ*” didiler.

Fasıla, Der Beyân-ı Emîrû’l Mü’minîn ve İmâmü’l Muttakîn, essir Allâhi’l-galîb Ali ibn-i Ebi Talib radiyallâhu anh: Bilgil ey erbâb-ı fütüvvet ve ey salîk-i pirân-ı tarîkat ve hakîkat, hedâyeke ilâ tarikî’l-vasılîn seyyid-i sâdâti ve ulemâ-i

8b

âmilîn ve fukarâ-i vasılîn katında rivâyet-i sahîha ile sâbitdir ki; Hicretin onuncu yılında, Zi’l-kâ’de’nin yirmi beşinde, ol Server-i Enbiyâ ve Bihter-i Evliyâ Muhammed Mustafa Sallallâhu Aleyhi Vesellem, Medine’de ihrâm bağlanub Kâbe-i Şerîf’e varub hacc eyledi. Ol hacca “*Haccü’l Vedâ*” didiler. Yani Enbiyânın, âhir haccı idi. Çünkim hacc idüb geri Medine-i Münevvere’ye teveccüh eylediler. Kaçankim Mekke ile Medine arasında bir makâma geldiler.

9a

Ol makama “*Gadîr-i Hum*” diyeler³³⁴, ol makama kondular. Andan Hazreti Cebrâil-i Emîn bi-izni Rabbi’l-Alemîn bu ayeti getürdi: “*Ya eyyüherresûlu belliğ mâ unzile ileyke min rabbike ve in lem tef’al femâ belleğte risâletehû*”

³³⁴ Gadîr-i Hum, Mekke ile Medine arasında bir mevki olup, Hz. Ali’nin imâmeti açısından Şîî gruplar arasında tarihî önemi haizdir. Gadîr-i Hum olayı, Şîî kaynaklarının yanısıra Ahmed b. Hanbel, Müslim, İbn Mâce ve Hâkim en-Nîşâbûrî gibi Sünnî muhaddislerin naklettikleri hadislerde de geçmektedir. Ethem Ruhi FİĞLALİ, “*Gadîr-i Hum*”, **DİA**, İstanbul 2006, C. 13, s. 279- 280.

vallâhu ye‘simuke mine‘n-nâs”³³⁵. Esbâb-ı nüzûlîden Ebu‘l Hasanü‘l Vakıdî Berkâ‘ında getürmişdürkim; kaçan server-i kâ‘inat ve mefhâr-i mevcûdât hazretlerine bu ayet nazil oldu, ol makamda buyurdu deve palanından

9b

bir minber düzrediler. Pes Hazreti Resûl ol minber üzerine çıkdı. Hazreti Ali dahı ol minbere çıkdı. Resûl, Hazreti Ali‘yi sağ yanıya turgurdu, andan sonra Hazreti Resûl Sallallâhu Aleyhi Vesellem bir hutbe-i belîğ okudu ve bu hadîsi buyurdu: “*Ya eyyühe‘n-nasu men evvelî minkum bi-nefsikum*”³³⁶. Ashâb, cem‘ân eyittiler: “*Allah ve Resûlûhu*”. Pes Hazreti Resûl, Hazreti Ali‘nin eline yapışup yukarı kaldırdı ve eyitti: “*Men küntü mevlahu bi-Aliyyi bihî*

10a

mevlahu. Allahümme vâli men vâlâni ve adâ men a‘dânî ve ensur men nasârâ vahzûl men hazelehu”³³⁷. Üç kerre böyle didi ve bu hadîsi buyurdu, Sahîh-i Müslim‘de gelmişdür an Zeyd ibn-i Erkâm kâle: “*Hatabnâ Resûlullâhi Sallallahu Aleyhi Vesellem Beyne Mekke ve‘l Medinete sümme kale ba‘de‘l-va‘di. Eyyuhennâsu innema ena beşerun mislikümü yüşekku en ye‘ti Resûlu Rabbi fecîbe ve ene tarîku fikümü’s-sakaleyn evveluhâ kitabullâhi fîhi‘l Hüda zi‘n-nûri*

³³⁵ “Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır...” **Kur’an-ı Kerim**, TDV yay., İstanbul 2011, Maide 5/67

³³⁶ “Ey insanlar, kim size nefsinizden daha evlâdır?”

³³⁷ “Ben kimin mevlâsı isem Ali‘de onun mevlâsıdır. Allah‘ım, onun dostlarına dost, düşmanlarına düşman ol, ona yardım edene yardım et, yardımı kesenden yardımını kes.”

10b

*feheze ve bikitâbillâhi ve estemsikû bihî vessani Ehle Beytî uzkurukümmullâhu fî Ehle Beyti*³³⁸ üç kere böyle dedi. Râvî an İbni'l Meas fi's-sâkib an Resûlullâhi Sallallahu Aleyhi Vesellem ennehu kâle yevme Gadîr-i Hum: "*Liküllî nebî vârisu ve ente vasiyyi ve vârisî li-Ali İbn-i Ebi Talib*"³³⁹. Ve kâle Sahibü'l-Keşşâf (...) râvî an Câbir ani'n-Nebîyyi sallallâhu aleyhi vesellem ennehu kâle: "*Fatimatü buhçetu kalbî ve ibnâhâ semeretu fuâdî ve ba'lihâ nûri*

11a

basarî ve'l-eyimmetü min veledihâ âminen rütebi veceâle Muhammedün vedeynehû ve beyne hatimetu men i'tesame bihî mahyâ dûmen nehâka anhüm fekad heleke şiytem". Kâle: "*Eyyühe'n-nâs men evlânnasi yekûlu zâlike zâlike sülüsü mer'etin sümme kâle fî'r-râbiati ve kad aheze biyedihî Ali ibn-i Ebi Talib ferafeâhe hatta yerî bibâz i'tayhima*". Ve kâle "*Allahümme men künte mevlahu fehezâ Ali mevlahû*". Sümme kâle: "*Allahümme vâli men velâhû ve âde men â'dâhu vensur men nasarahu*

11b

ve ahzul men hazelehû yekûlu lehu sülüsü merrâtin illâ kalbilüğü'ş-şâhidi'l gâyib". Fekâle cemîül ashâb radiyallahu anhüm: "*Semi'na ve eta'na yâ*

---

³³⁸ Zeyd ibn-i Erkâm şöyle dedi: Resûllah sallallâhu aleyhi vesellem Mekke ve Medine arasında bize hutbe irâd etti. Daha sonra vaatte bulunduktan sonra da dedi ki: "*Ey insanlar kuşkusuz bende sizin gibi bir beşerim. Rabbimin elçisi (Azrâil) her an gelebilir ve ben de ona icâbet ederim. [Size] iki ağır şey bırakıyorum; Birincisi Allah'ın kitâbı ki içinde hidâyet ve nur vardır. Allah'ın kitâbını alın ve ona sımsıkı sarılın. İkincisi ise benim Ehl-i Beytimdir. Ehl-i Beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım.*"

³³⁹ "*Her nebinin vasîsi ve vârisi vardır. Sen de benim vasî ve vârisimsin [ey] Ali ibn-i Ebu Tâlib.*"

*Resûlallah*³⁴⁰ didiler. Pes Hazreti Ali'nün eli elinde iken bu ayeti okudu:
“*Innellezine yubâyiuneke innemâ yubâyiûnallâhe yedullâhi fevka eydihim
femen nekese feinnemâ yenkusu ala nefsihî ve men evka bimâ âhede
aleyhullâhe feseyu'tîhi ecran azîme*”³⁴¹ ve bu dört hadis-i şerîfi buyurdu: “*Et-
ta'zîmu liemrillâhi*

12a

*veşşefakatü alâ halkillâhi kün fi'd-dünya bi'l-mesâili ve fi'l-âhireti bi's-
şefâati*”. Ba'dehû ashâbdan yana döndü ve eyitti: “*Ene ve Aliyyûn min nûrin
vahidîn Ali minnî ve ene minhu bimenzileti Harun ve Musa illâ ennehû
linebiyyi ba'di ve'l-hakku ba'di mea Ali Allahümme ererâ'l-hakku mâ Ali
haysu mâ dârallâhi*”³⁴². Andan sonra Hazreti Ali'yi vasî ve vârisi ve halîfesi
ve kaymakamı ve kadı-dini [ta'yîn etti. Kale:]“*Evvelina keâhirina ve ahirnâ
keevvelinâ ene hâteme'n-nebiyyîn*

12b

---

³⁴⁰ “*Fatma gönlümün sürûru, onun iki oğlu gönlümün meyveleri, kocası gözümün nuru, onun evlatlarından gelen imamlar Rabbimin emînleridir.*” Üç kere: “*İnsanların en evlâsı kimdir*” buyurdu. Dördüncüde Hz.Ali'nin elini tuttu, kaldırdı, tâ ki her ikisinin de koltuk altlarında ki beyazlıkları göründü. Sonra şöyle buyurdu: “*Ey Allah'ım ben kimin mevlâsı isem Ali'de onun mevlâsıdır*”. Sonra şöyle buyurdu: “*Ona dost olana, sen de dost ol. Ve ona yardım edene sen de yardım et. Onu rezîl edeni sen rezîl et.*” Bunu üç kere tekrarladı. “*Dikkat edin burada olanlar, olmayanlara ulaştırsın.*” Orada bulunan tüm sahâbeler: “*İşittik ve itaat ettik, yâ Resûlallâh*” dediler.

³⁴¹ “*Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.*” **Kur'an-ı Kerim**, Fetih, 48/ 10

³⁴² “*Allah'ın emrine ta'zim et. Allah'ın yarattıklarına şefkat göster. Dünyada isteyen ol, ahirette de şefaate nâ'il ol.*” Sonra ashâbdan tarafa dönerek söyledi: “*Ben ve Ali bir nurdanız. Ben ve Ali'nin durumu, Harun ile Musa'nın durumu gibidir. Yalnız, benden sonra peygamber yoktur. Hakk benden sonra Ali iledir. Ey Allah'ım Ali neredese hakk ta onunla olsun.*”

ve ente emire'l-mü'minîne ve imame'l-muttakîn lâ yuhibbuke illâ mü'minû takî velâ yuâdike illâ münafikû'n-şakî"³⁴³. Andan ashâbdan yana dönüb, indi: "Yâ ashâb, nübüvvet ve risâlet bende hatem oldu. Şimden sonra imâmet, kerâmet, velâyet zamanıdır. Efdâl-ü enbiyâ benim ve efdâl-ü evliyâ Ali'dir." Cemû ashâb: "Henien leke yâ Ali"³⁴⁴ didiler ve Hazreti Ömer radiyallahu anhü: "Bihi bihi leke yâ Ali esbahtu mevlâyı ve mevlâyı küllü mü'minân ve mü'minâtün"³⁴⁵ didi. Pes Hazreti Resûl

13a

Sallallahu Vesellem minberden indi. Nebî ve velî bile iki rekât namaz kıldı ve öyle vakti geldi müezzin okudu. Hazreti Resûl iki rekât öyle namazının farzını seferî kılıyordu ve duâ kıldı çünkim namazdan fâriğ oldular. Hazreti Peygamber seccâdesinde durdular. Andan mübârek omuzundan ridâsını alub, seccâde üzerine elif şekli kodu ve bu duayı okudu: "Allahümme innî eşhedüke ve kefâ bike şehîden ve üşhidü enbiyâike

13b

ve rusulike ve melâiketike ve hameleti arşike ve sükkani seb'a semâvâtike ve seb'a arâziniün vemâ fihinne vemâ vefka hünne vemâ tahtehünne vemâ beytehünne biinneke ente Allahü'l melikü'l kuddûsü's selâmü'l mü'minü'l müheyminü'l azizü'l cebbârü'l mütekebbirü Hâlıkı ve Râzıkı rakîbun ve Rabbu küllü şey'in vahdeke lâ-şerikeleke tebarekte ve teâleyte amma

³⁴³ "Evvelimiz, ahirimiz gibidir. Ahirimiz de evvelimiz gibidir. Ben peygamberlerin sonuncusuyum. Sen (Ali), mü'minlerin emîrisin ve muttakîlerin önderisin. Seni ancak muttakî bir mü'min sever. Sana ancak şakî (bedbaht) bir münâfık düşmanlık eder."

³⁴⁴ "Helâl olsun sana yâ Ali."

³⁴⁵ "Ne mutlu sana ya Ali! Benim ve erkek-kadın inanan herkesin mevlâsı oldun."

yekûlune'z zalimûne uluvven kebîren"³⁴⁶. Andan Hazreti Resûl bu ayeti okudu: "*Ellezîne yekûlune Rabbenâ innenâ âmennâ fağfir lenâ zünûbenâ ve kınâ azab-*

14a

ennâr * essabirîne vessâdikîne ve'l kânitîne ve'l münfikîne ve'l müstağfirîne bi'l eshar * şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l melâiketü ve ulu'l ilmi kâimen bil kısti lâ ilâhe illâ hüve'l azîzü'l hakîm * innellezîne indallâhi'l İslâmu"³⁴⁷. Andan sonra Hazreti Resûl Sallallâhu Aleyhi Vesellem mübârek boynundan ridâsını alub eyitti: "*Yâ Ali bu şedd ol kuşakdırkim Mi'rac gecesi karındaşım Cebrâil benim belime bağladı, beni bu şedd ile kuşatdı ve bu hutbeyi*

14b

okudu: 'Elhamdülillahi'l-lezîne halaka Âdem bi-kudretihî ve ceale halîfetü bihameketihî ve ersele Cebrâil aleyhi liyeşidde vastahû bade mâ ahaze'l-ahde aleyhi ve evsahû ale'l-emri bi'l-ma'rûfi ve'n-nehyi ani'l-münkere ve keddehe aleyhi eyyuhe'n-nâsu şiddu ve evsatikûm fi sebilillâhi'l-cihâdi ve't-tâğûti ve't-tâati ve rızâullâhi ve'l-ahkemi'ş-şerîati ve't-tarîkati mine'l-emri ve'n-

³⁴⁶ "Allah'im seni şâhit tutarım. Şâhit olarak sen yetersin. Senin enbiyâ, Resûl ve meleklerini, hamele-i arşı, yedi kat yer ve gökte olanları, onların altında ve üstünde olanları, içinde ve dışında olanları ve ikisi arasında olanları şâhit tutarım ki; Sen, Melik, Kuddüs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Azîz, Cebbâr, Mütekebbîr olan Allah'sın. Beni yaratan ve bana rızık verensin ve beni gözetensin. Her şeyin Rabbisin, sen teksin ve ortağın yoktur. Sen yücesin, zâlimlerin söylediklerinden münezzehsin."

³⁴⁷ "(Bu nimetler) «Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!» diyen;* Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan başış dileyenler (içindir).* Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur.* Allah nezdinde hak din İslâm'dır..." **Kur'an-ı Kerim**, Al-i İmran, 3/ 16, 17, 18, 19.

*nevahî ve'l-ahkemu'l akihîn ve alemû enne's-sevabe afebetu afebetu
yaktauhâ'l fityanu evkülle kerimîn sadıkîn*

15a

*li's-sükkâni ve alemû erhamekümüllâhü enne't-takvâ hâyufetu ve rabitatün
latifetün ve hiye şeâri ve şeâre'l-enbiyai ve'l-mürselîne min kabli ve risare'l-
evliyai ve'l-muttakîne min bâ'di ve ene fetâ bin el-fetâ ahavu'l feta ebu'l-
fetâ'.*"³⁴⁸ Kâlallâhu Teâlâ: "Yâ eyyuhellezîne âmenusbirû ve sâbirû ve râbitû
vetteküllâhe leallekum tuflihûne"³⁴⁹. Andan ol kuşağı Hazreti Ali'nin beline
bağladı, sağ yanında saldı ve: "Allahû Ekber" didi. Ol düğümde: "Bismillâhi
alâ ve elhamdülillâhi ale't-tevfik"³⁵⁰ didi,

15b

ikinci düğümün Cebrâil adına düğdü, üçüncü düğümün kendü adına düğdü ve
mührü döndürdü, tâ kim Allah adıyla düğülen üstüne geldi ve ol kuşağın bir
ucun sol yanına sokdu ve eyitti: "Mektubun alâ ya bi'l-cenneti lâ ilahe
illallâhu, Muhammediün Resûlullâhi"³⁵¹ ve ehl-i fütüvvet buna "maras-ı(?)
şedde" dirler. Sevâbi'l-Ahyâr'da şöyle nakl olunmuşdur: Andan sonra
Hazreti Resûl Sallallahu Aleyhi Vesellem mübârek ellerini ol kuşağın altına
sokdu ve bunu okudu:

³⁴⁸ "Âdem'i kudretiyle yaratan, onu hikmetiyle halîfe kılan, Âdem'den ahit aldıktan sonra (...) güçlendirmek için Cebrâil'i ona gönderen, ona emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkeri vasiyet eden ve bu konuda ona destek olan Allah'a hamd olsun. Ey insanlar, Allah yolunda cihat ve tâğutla mücadele için, O'na itaatle, O'nun rızası için serî hükümler, emir ve nehiyeler ve ilahî hükümler için evsafınızı sağlam tutunuz. Bil ki doğruluk gençlerin kat ettiği patika bir yoldur. Veya her kerîm, sâdik olan sâkinler içindir. Biliniz ki -Allah size rahmet etsin- takvâ korkmaktır ve hoş bir râbitadır. O benim ve benden önce gelip geçen nebîlerin şî'ârıdır. Benden sonra ki evliyâ ve muttakîlerin mirasıdır. Ben genç oğlu genç, gencin kardeşi ve gencin babasıyım."

³⁴⁹ "Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilirsiniz." **Kur'an-ı Kerim**, Al-i İmran, 3/ 200.

³⁵⁰ "Başarı 'Bismillâh' ve 'Elhamdülillâh' ilemdir."

³⁵¹ "Cennet'in üstünde 'Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur, Muhammed O'nun elçisidir.' yazılıdır."

16a

“Etmemtü leke ve ekmeltü leke ve ahlâktuke ve ecirneke yâ Ali”³⁵², ehl-i fütüvvet buna “Tekmîl Şedde” dirler. Andan sonra Hazreti Resûl ol şeddin mübâreklığıçün duâ kıldı ve seccâde üzerine oturdu ve ashâblar dahı cümlesi oturdular. Andan sonra Hazreti Resûl Aleyhisselam bu hadîs-i şerîfi buyurdu: “Eyyuhe’l-mü’minûne yevme yevmü’l mevahan mehav’a fi’l-İslâmi’sneyni isneyn lienne’l-mü’minu kesirûn bâhiye” mânâsı budur ki: “Ey ol kimselerkim imâna

16b

gelmişsiz, bugün karındaşlık günüdür. İslâm’da ikişer ikişer karındaşlık günüdür, kardaşlaşın be-dürüstü kim mü’min kardaşıyla çokdur.” Ve kâle Resûlullâhi Sallallahu Aleyhi Vesellem: “Men eradallahu bihî hayren erazekahü Allahü halîlen sâlihen inne’n-nesi zikrihî ve in zikrihî eadeh.” Yani “Allahü Teâlâ hayrile dileye, ana bir salih dost ruzi kılur ki eğer Allahü Teâlâyı unudursa ana andıra ve eğer anar ise ziyâde yardım ide”. Ve kâle Resûl Aleyhissem

17a

“Yunsebu³⁵³ li-tâifetin mine’n-nâsi kerasi hule’l-arşi yevme’l-kıyâmeti vücuhuhüm kel kameri leylete’l yed’i yufrağu ennasu ve yehâfûne fihim evliyaullâhi lâ havfu aleyhim velâhum yahzenûne fekîle men hâulâi yâ Resûlullâhi kâle’l-muteehhûne ve’l-mutehabbûne fillâhi”. Hadisin mânâsı

³⁵² “Senin ecrini, ahlâkını ve seni olgunlaştırdım ve seni tamamladım yâ Ali”

³⁵³ Matlab: Yüzleri bedirilenmiş aya benzer kimseler kimlerdir anı bildirir.

budur ki: “Kıyâmet gününde arş çevresinde bir tâife için kürsüler kurula, ol tâifenin yüzleri bedr olmuş aya benzer olmuş ola, cümle âdemler belinliler ve cümle âdemler korkalar anlar korkmayalar,

17b

anlar Allah'ın dostlarıdır onlara korku yoktur”. Ashâbların biri eyitti: “Yâ Resûl anlar kimlerdir?” didi. Eyitti: “Anlar ol kimselerdir ki dünyada Allah için kardaşlaşdılar hasbeten lillah sevişdiler” didi. Ve kâle Resûlullah Aleyhisselam: “*El-mütevahhûne ve'l-mütehabbûne fillahi alâ amûdun min yakutetin hamra-e fî re'si'l hamûdi seb'ûne elfe ğurfetin müşrikûne ale'l-cenneti tudiu hüsnehüm ehli'l-cenneti kemâ tudiu'ş-şemsu li ehli'd-dünya fe yekûlu ehli'l*

18a

-cenneti intaliku intizâri ile'l-mütevahhûne'l-mütehabbûne fillâhi azze ve celle fe izâ eşrefû aleyhim hüsnehüm li ehli'l-cenneti kema yudili'ş-şemsu ehli'd-dünya aleyhim siyabu sündûsin hudrin mektubu alâ cibahühüm he'ulai'l- mütevahhûne'l-mütehabbûne fillahi”. Hadisin mânâsı budur ki: “Allah için kardaşlaşub sevişenler kızıl yakutdan bir direk üzre olalar. Ol direğin üzerinde yetmiş bin köşk ola, Cennet ehline ziyâ vere. Nitekim

18b

dünya ehline güneş ziya virür. Anların libâsı yeşil sündüs ve alınlarında mektupları ola ki bunlar ol kimselerdür ki dâr-ı dünyada Allah için kardaşlaşub sevişmişlerdi”. Ve kâle Aleyhisselam: “İsteksiru minel ihvâni fillahi teâlâ li külli mü'minîn şefaati ahîhi feinne'l-mü'minu izâ ma'ta kable's-sahibihî ve kîlelehu udhulu'l cenneh sûile an menzili ahîhi fein kâne dû'ne lem yedhule hatta yutâ hudû mislehu fela yezelu seiluhu min keza minne kezâ fi kâle inni küntü a'melu

19a

li velehu fe ye'ti cemiâ ma sebelehû ve yerfeu ehûhu ilâ derecatin meahû”. Hadis-i Şerifin mânâsı budur ki: “Çoğaldın kardaşları Allah için gele be-dürüstî her mü'minün şefâati vardur. Şayet ki mü'min kardaş şefâatiyle Cennet'e giresin be-dürüstî her kaçankim mü'min musâhibinden evvel ola ve ana dileye ki Cennet'e gir. Ol mü'min kardeşinün menzilinden sora. Eğer kenduden alçak olursa Cennet'e girmeye, tâkim kardeşine dahı encileyin menzil virilmeyince.

19b

Mûdâm mûdâm sora idelerkim sencileyin amel kılmadı. Ol ide: ‘Ben hem kendüm için ve hem anınçün amel kılordım’”. Pes her nesne ki kardeşi için dileyivireler, pes kardeşin kendü derecesine bile ilede. Çün Ashâb radiyallahu anhüm cemîan Hazreti Resûlün dürer yârlarından bu sözü işidüb şâd oldular: sem'an ve tâ'an deyüb. Pes Hazreti Enbiyâ Sallallahu Aleyhi Vesellem; Hazreti Ebu Bekri Ömer ile kardaş etti, Hazreti Osman'ı Hazreti Abd-

20a

urrahman ile kardaş etdi, Hazreti Selmân'ı Ebu'd-Derdâ ile kardaş eyledi ve bakî Sahabeleri bir bay, bir yoksul ile kardaşlaşdırdı rıdvanullahi teâlâ aleyhim ecmaîn. Ve Şeyh Ebu Talib-i Mekkî rahmetullâhi aleyh Ku'tü'l-Kulûb'unda şöyle nakil ider ki: “Çün Hazret-i Enbiyâ ashâbı ikişer ikişer kardaş eyledi”. Nitekim Mesâbih'de İmam Beğavî getürmüşdür ki an İbn-i Ömer radyallahu anh ennehu kâle: “Aha Resûlullah Aleyhisselam beyne

20b

fehâe tedmeu aynêhû fekalê aheyte beyne ashâbike velem tevahi benin ve beyne ehadin”. Fekâlê Resûl Aleyhisselam: “Ente ahi fi'd-dünya ve'l-ahirete”. Hadisin mânâsı budur ki: “Ashâbı biribiriyle kardaş itdi, Hazret-i Ali'yi kimseyle kardaş itmedi, mübârek gözleri yaş ile doldu, ileri geliüb eyitti: ‘Yâ Resûlullah cümle sahâbeyi biribiriyle kardaş eyledün [beni] kimse ile kardaş eylemedin’ dedi. Andan Hazreti Resûl eyitti: ‘Yâ Ali sen benim karındaşımsın dünyada ve ahirette’ dedi”. Ve İbn-i Halilü't-Tâki, Ameliye'de getürmüşdür ki an İbni

21a

Abbas radiyallahu anhümâ ennehû kâle: “İnne'n-Nebiyye Sallallahu Aleyhi Vesellem nazara ilâ vechi Ali ibn-i Ebi Talib yevme ahâyeyn ashâbihî fekalê ente seyyidu fi'd-dünya vel'l-ahireti men ehabbuke fekad ehabbenî ve habibi ve habiballahu ve men ebğedeke fekad ebğedenî ve bağedenî ve beğdallâhe. Kâlu bel len ebğadeke makabih”³⁵⁴. Cabir bin Abdullâh el-Ensârî'den rivâyet idüb getürdiği çün Hazreti Resûl bu ehâdisi buyurdu.

³⁵⁴ İbn-i Abbâs radiyallâhu anh'dan şöyle dedi: Nebî sallallâhu aleyhi vesellem ashâbının kardeş olduğu gün Ali bin Ebu Tâlip'in yüzüne baktı ve şöyle buyurdu: “Sen dünya ve ahirette efendisın.

21b

Hazreti Ali şâd olub ol hinde bu ebyâtı inşâd eyledi: “*Ena ahu'l Mustafa lâşekke fî niyeti raybetun ve bestiheman veledî ceddî ve cedî Resûllulâhi münferidu kâtimete'z-zühtine lâ kavle zikaydî sadaktu ve'n-nase fî zalemin mine'd-dalaleti ve'l-eşrak ve'l-keydi ve'l-hamdulillahi şükren lâ şerikelehu'l-birru ve bi'l-abe ve'l-bakî*”³⁵⁵. İmdi çün Hazreti Ali bu ebyâtı okudu, Hazreti Resûl-i Ekrem tebessüm idüb: “*Sâdakte yâ Ali*” dedi, yani “*Gerçek dedük Yâ Ali*” dedi. Hazreti

22a

Ali'ye duâ kıldı. Nitekim Camî, İmâdî'de getürmüşdir kale'n-Nebiyi Aleyhisselam li-Aliyye: “*Allahümme ec'alhu hâdiyen muhdiyen ve ahdihi*”³⁵⁶. Ve dahı Kitâb-u E'me'he'de, Muhtemed faslında getürmüşdir ki: Hazreti Resûl Hazreti Ali'ye dua kıldı, başına imâme saldı ana “*Zi's-sehâb*” dirler, tac üstüne sarılmış iki taylasanı var idi. Ve eyitti: “*Ya Ali Bedr-i Huneyn gazâsında Hakk Sübhanehû ve Teâlâ yardım için ferîştahları göndermiş idi, cümlesinin*

22b

Seni seven beni sevdi. [Onlar] benim ve Allah'ın sevgilisidir. Sana buğz eden bana buğz etmiştir. [Onlar] bana da Allah'a da sevimsiz gelir.” [Sahâbeler] dediler ki: “*Bilâkis biz asla sana buğz etmeyiz.*”

³⁵⁵ “*Ben, Mustafa'nın kardeşiyim. Şüphesiz ki niyetimde şüphe yoktur. (Raybetun ve bestiheman veledî ceddî ve cedî Resûllulâhi münferidu kâtimete'z-zühtine lâ kavle zikaydî?). İnsanlar dalâlet, şirk ve hile içindeyken ben doğru söyledim. Şükür bakımından hamd Allah'adır, O'nun ortağı yoktur. (...)*”

³⁵⁶ “*Allahım, onu hidayete eren, hidayete eriştiren ve ahbine [ulaşanlardan eyle].*”

başlarında imâmeleri böyle idi". Ve dahı Hazreti Ali'nün eynine fütüvvet libâsı giydirdi³⁵⁷ ve eyitti: *"Yâ Ali Mi'rac gecesi karındaşım Cebrâil bana nice yetiştürdü ise ben dahı sana öyle yetiştüreyim"* dedi. Ve Hazreti Ali'yi hilâfet seccâdesine geçürdü ve eyitti: *"Yâ Ali sen dahı halkı böyle kuşad"* dedi. Andan Hazreti Ali yerinden durdu, Hazreti Resûlün önünde on yedi miyân-bestenün belin bağladı³⁵⁸, ashâbdan on yedi farîza

23a

namaz hizmetine. Evvel Selmân-ı Fârisi'nün belin bağladı radiyallahu anhü Hazreti Resûlün Aleyhisselam hizmetkârı idi ve hem pîrin ilimdârı idi. Hazreti Resûl anın hakkında buyurur ki: *"Selmân minnâ Ehle'l Beyte edrake ilmu'l-evvelnâ ve'l-ahirnâ ve enne'l-cennetü'l-müştak ilâ Selmân fî külli yevmin ve leyletin hamse merrâtin"*. Yani: *"Selmân bizden ve Ehl-i Beyt'dendir. Evvel ve ahir ilmüne irdi ki be-dürüstü Cennet arzular gece ve gündüzde beş kerret"* demek

23b

olur. Sertıraşların silsilesi ana çıkar. Üç yüz otuz yaşında nakleyledi, Bağdad'da medfûndur rahmetullâhi aleyh. İkinci Amr bin Ümeyye-i Damrî'nün belini bağladı. Ol, Hazreti Resûlün peyki idi. Şâtırlar'ın silsilesi âna çıkar. Humus'da medfûndur rahmetullâhi aleyh. Üçüncü Bilâl-i Habeşî'nin belini bağladı, Hazreti Resûl'ün müezzini idi, müezzinlerin silsilesi ana çıkar. Şam'da medfûndur rahmetullâhi aleyh. Dördüncü

³⁵⁷ Matlab: Muhammed Aleyhisselâm, Hazreti Ali'ye fütüvvet libâsı giydirdiği.

³⁵⁸ Matlab: Hazreti Ali dahı ashâbdan on yedi kemerbesdenin belin bağladığının fikr ider.

24a

Bürîde-i Eslemî'nün belin bağladı Hazreti Resûl'ün alemdârı idi, İslâm alemîn evvel ol getürdi, alemdârların silsilesi ana çıkar. Hicretün [altmışıncı] yılında şehid oldu, Merv'de medfûndur rahmetullâhu aleyh. Beşinci Zünnûnu Mısırî'nin belini bağladı. Âlim ve sâdık kişi ve şair idi ve tıp ilminde mâhir idi, (ilm-i ...) ³⁵⁹ Hazreti Ali'den görmüş idi, tabiplerin silsilesi ana çıkar, Mısır'da medfûndur rahmetu-

24b

allahi aleyh. Altıncı Suheyb-i Rûmî'nin belini bağladı. Hazreti Resûlün meddahı idi ve Hazreti Ali'nin şakirdi idi. Ahilerin silsilesi ana çıkar, yüz on yaşında nakl eyledi, Sivas'da medfûndur rahmetullâhu aleyh. Yedinci Hasan Basrî'nün belini bağladı. Bazı meşâyihın silsilesi ana çıkar, evvel silsilesi silsile-i kadıdır. Yüz yetmiş yaşında nakl eyledi, Buhara'da medfûndur rahmetullâhu aleyh. Sekizinci Kanber'in belini bağladı.

25a

Seyislerin silsilesi âna çıkar. Haccac şehid eyledi, Bağdat'a medfûndur rahmetullâhi aleyh. Dokuzuncu Kumeyl ibn-i Ziyad'ın belini bağladı. Bazı meşâyihın silsilesi ana çıkar, ana "*Kumeylîler*" dirler. Haccac şehid eyledi, Kûfe'de medfûndur rahmetullâhu aleyh. Onuncu [Abdullâh bin Abbas'ın] belin bağladı, müfessirlerin silsilesi ana [çıkardı]. Kâbe'de medfûndur rahmetullâhu aleyh. On birinci Malik Ejder'in belini bağladı, Hazreti

---

³⁵⁹ Bu ilim okunamamıştır. Ancak diğer bir Razavî Fütüvvetnâmesi nüshasında Zünnûnu Mısırî'nin Hz. Ali'den aldığı söylenen ilim "*ilm-i tasrîf*" olarak zikredilmektedir. Gürel, **a.g.t.**, s. 34.

25b

Ali'nin şakirdi idi. Silahşörlerin silsilesi ana çıkar, silahşörlükde gayet bahadır idi ve Hazreti Resûl'ün yârı. Ve anı beğlerbeği itmişdi, cem'i beğlerbeğilerin ve silâhşörlerin silsilesi ana çıkar Kûfe'de medfûn'dur rahmetullâhu aleyh. On ikinci Muhammed bin Ebu Bekr'in belin bağladı. Yayıclarun silsilesi ana çıkar, Mısır'da medfûndur rahmetullâh. On üçüncü Cömerd-i Kassab'ın belini bağladı. Kineyne Ebu

26a

Âkil eyitti: İsmi Nasır, Kassab lakabı Cömerd-i Kassab idi. Kasapların silsilesi ana çıkar, Bağdat'da medfûndur rahmetullâh. On dördüncü Cabir Ensârî'nün belin bağladı. Ensarilerin nikâbetin âna havale kıldı, nâkiblerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On beşinci Ebâ Zer Ğîfârî'nün belin bağladı, yüz yetmiş yaşında nakl eyledi, ol dahi Yusuf Berîde'nün belin bağladı, pâlândûzların silsilesi ana

26b

çıkar rahmetullâh. On altıncı Ebu'd-Derdâ Âmirî'nün belin bağladı ve Ashâb-ı Suffa'ya halife eyledi, riyâzetün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On yedinci Ebu Ubeyde-i Hazirî'nün belin bağladı, Ensarîlere havale kıldı, re'is eyledi, re'islerin silsilesi âna çıkar rahmetullâh. Çünkü Hazreti Ali kerremallâhu vechehû bu zikr olunan ashâbların belin bağladı ve icâzet virdi. Andan seccâdeye geçirüb oturdu ve Selmân Fârisî'ye buyurdu:³⁶⁰

³⁶⁰ Matlab: Hazreti Ali, Selmân'a: "Sen dahi nice kimselerin belin bağla" deyu icâzet virdiğidir.

27a

“*Yâ Selmân, sen dahi haz[ır] olanların belin bağladı vir*” [de]di. Pes Hazreti Selmân Emîrû'l-mü'minîn icâzetiyle ayak üzre durup, evvel; Ebu'l Muhcer Kürdî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, cem'î ehl-i çullahların silsilesi ana çıkar, seksen yedi yaşında nakl eyledi, Rey'de medfûndur rahmetullâh. Üçüncü; Amr ibni İmrân Berberî'nün belin bağlayub icâzet virdi. Etmekcilerün silsilesi ana çıkar, seksen yedi yaşında nakl eyledi, Bâkî'de

27b

medfûndur rahmetullâh. Dördüncü; Adî Benâş'un belin bağladı ve icâzet virdi. Bakkallarun ve yemiş satanların silsilesi ana çıkar, yüz yirmi yaşında nakl eyledi, Kuds-i Şerif'de medfûndur rahmetullâh. Beşinci; Ömer Abdullâh'ın belin bağladı ve icâzet virdi, ateşbâzların silsilesi ana çıkar Kum'da medfûndur rahmetullâh. Altıncı; Selmân Kûfi'nin belin bağladı ve icâzet virdi, sakkâların silsilesi ana çıkar, yüz otuz yaşında nakl

28a

eyledi, Rey'de medfûndur rahmetullâh. Yedinci; Ubeyd-i Mısıri'nün belin bağladı ve icâzet virdi, dellâklarun silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Sekizinci; Muhsin ibn Osmân'un belin bağladı ve icâzet virdi, hammâmcıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Dokuzuncu; Mansûr bin Kâsım'ın belin bağladı ve icâzet virdi, nâtûrların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On birinci; Davud Abdullâh Berberî'nün belin bağladı

28b

ve icâzet virdi, derzilerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Ve on ikinci; Mansûr Zahidî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, hallâcların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On üçüncü; Abdullâh Vasitî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, takyecilerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On dördüncü; İmrân bin Âmir'un belin bağladı ve icâzet virdi, kü[r]kcilerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On beşinci; Ebu Sa'id el-Lebbadî'nün

29a

belin bağladı ve icâzet virdi, mu'arriflerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On altıncı; Müslim bin Akı'nun belin bağladı ve icâzet virdi hâfızlarun silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On yedinci; Mansûr bin Kâsım'un belin bağladı ve icâzet virdi, mu'arriflerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. On sekizinci; Kâsım bin Abdullâh Kûfî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, kâtiblerün silsilesi ana çıkar rahmet-

29b

ullah. Yirminci; Abdullâh Yetîmî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, sahhâflarun silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi birinci; Hitam bin Sâbit'ün belin bağladı ve icâzet virdi, şâ'irlerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi ikinci; Hamza bin Yetîmî'nin belin bağladı ve icâzet virdi, hoş-hônların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi üçüncü; Ebû Zeyd Müslim Haddâdî'nin belin bağladı ve icâzet virdi,

30a

demircilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi dördüncü; Ebû Habîb Muhyiddin Muhâs'ın belin bağladı ve icâzet virdi, iğnecilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi beşinci; Ebû'l Kâsım'ül-Kimyân Baytârî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, na'1-bendîlerin silsilesi ana çıkar, yüz kırk yaşında nakl eyledi, Harzem'de medfûndur rahmetullâh. Yirmi altıncı; Nâsır bin Abdullâh'ın belin bağladı ve icâzet virdi,

30b

kuyumcuların silsilesi ana çıkar. Yirmi yedinci; Hasan Basrî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, helvâcıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi sekizinci; Hitam bin Abdullâh Basrî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, attârların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Yirmi dokuzuncu; Abdullâh bin Cafer Tayyar'un belin bağladı ve icâzet virdi, gazzâzların silsilesi ana çıkar rahmetullâh ve mutafcılarun silsilesi

31a

dahî ana çıkar. Otuzuncu; Sad bin Ubeyde'nün belin bağladı ve icâzet virdi, tâcirlerün silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz birinci; Muhammed bin Ekber Yemenî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, başmakcılarun silsilesi ana çıkar rahmetullâh ve cizmecilerün dahî silsilesi ana çıkar, yüz yirmi yaşında nakl eyledi, Harran'da medfûndur. Otuz ikinci; Ebu'n-Nasr Hâşim-i Bâgdâdî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, serrâclarun

31b

silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz üçüncü; İmad bin Yâsir'un belin bağladı ve icâzet virdi, pelite-d[û]zların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz dördüncü; Esîr Hind Bestâf'un belin bağladı ve icâzet virdi, kılıççıların silsilesi ana çıkar, yüz yirmi yaşında nakl eyledi, Cezire-i Uşşak'da medfûndur rahmetullâh. Otuz beşinci; Ebu'l Feth bin Abdullâh'ın belin bağladı ve icâzet virdi, ferrâşların silsilesi ana

32a

çıkar rahmetullâh. Otuz altıncı; Nâsır bin Abdullâh Mekkî Sayyam'un belin bağladı ve icâzet virdi, çadırcıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz yedinci; Nâsır Hindî'nün belin bağladı ve icâzet virdi, ferrâşların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz sekizinci; Hasan Kattal Gâzi'nün belin bağladı ve icâzet virdi, siper-dûzenlerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz dokuzuncu; Ömer bin Huzaî'nün belin bağladı ve icâzet

32b

virdi, sır-dûzenlerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Otuz dokuzuncu; Ömer bin Huzâi'nün belin bağladı ve icâzet virdi çavîşlerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırkıncı; Nasrullâh Semmâk'un belin bağladı ve icâzet virdi, balıkçıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk birinci; Ebu Ubeyde-i Cerrâh'ın belin bağladı ve icâzet virdi, cerrâhların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk ikinci; Ebu'l Kâsım Abdül-

33a

vâhid Neccarî'nin belin bağladı ve icâzet virdi, dülgerlerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk üçüncü; Ebu Ubeyde-i Harrât'ın belin bağladı ve icâzet virdi, çırıkçıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk dördüncü; Kâsım bin Nasr'ın belin bağladı ve icâzet virdi, taşçıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk beşinci; Sad bin Ebî Vakkâs'ın belin bağladı ve icâzet virdi, ok atıcıların

33b

silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk altıncı; Ebû Muhammed İmrâni'l-Kavvâs'ın belin bağladı ve icâzet virdi, yayçıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk yedinci; Amir bin İmrân Sabbâğ'ın belin bağladı ve icâzet virdi, boyacıların silsilesi ana çıkar rahmetullâh, yüz otuz yaşında nakl eyledi, Yemen'de medfûndur. Kırk sekizinci; Ömer bin Nasır'ül-Veffâr'ın belin bağladı ve icâzet virdi,

34a

kirişçilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Kırk dokuzuncu; Abdulkahhâr Medenî'nin belin bağladı ve icâzet virdi, bardakçıların ve çömlekcilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh, yüz altmış iki yaşında nakl eyledi, Medîne'de medfûndur. Ellinci; Gıyâs bin Ömer'ül-Havvâs'ın belin bağladı ve icâzet virdi, çiftçilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Elli birinci; Ebû Zeyd Hindî'nün belin bağladı

34b

ve icâzet virdi, ana “*Baba Reten*” dahı dirler, Hazreti Resûlün bağçevânı idi, bağbânların silsilesi ana çıkar, yüz elli yaşında nakl eyledi, Hindüstân’da medfûndur rahmetullâh. Elli ikinci; Avn bin İmrân’ın belin bağladı ve icâzet virdi, hurdecilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Elli üçüncü; Avf bin Şâribi’-d-Dâğ’ın belin bağladı ve icâzet virdi, çobanların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Elli dördüncü;

35a

Abdullâh Mecrî’nün belin bağladı ve icâzet virdi, gemicilerin silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Elli beşinci; Mikdâd bin Abdullâh’ın belin bağladı ve icâzet virdi Hazreti Resûl’ün emini idi, Hazreti Ali’nün şakirdi idi. Kaçan bir yere kadı gönderseler Mikdad’ı gönderirlerdü, kadınların silsilesi ana çıkar rahmetullâh. Bu zikr olunan ashâblar radiyallâhû anhüm miyân-beste oldular Hazreti

35b

Nebi’nün ve Veli’nün ellerin öpdüler. Andan Hazreti Resûl Aleyhisselam anlara dua eyledi ve eyitti: “*Yâ ashâb, se’leke’n-nâse vâdiyen feslukû evâdiyen feinne’l-hakkâ meâ Aliyyû innehû (...)* halakûm fi-raddîn evlen yehrecekum min huden min Sevabî’l Ahyarî an Abdullâh İbn-i Berîde radiyallahu anha kâle belî Resûlullâh Sallallahu Aleyhi Vesellem yevme gazîn yerhemu medene alâyete inne’l-lezîne amenû ve amilu’s-salihâtî ulâ’ikehum hayre’l-beriyetî”. Yani “*Ol*

36a

kimseler ki imana gelmişler ve eyü amel kılmışlar, anlardır halkın yegregi".
Fî'l-Mefâtiḥ ve Es-Seyâfat an Ebû Berîde radiyallâhu anhû: "*Feselleme fevedâe yedehû alâ keşfi Ali fekâle: 'Ente ve ensâruke ve enbâuke yâ Ali innallâhe azze ve celle kad ğaffereleke ve'l ehlike ve li-muhibbike fe-inneke'l enza' elbatni menzuvu ve mine'l-şirki batni ve minel ilmu' hâkezâ*"³⁶¹. Pes Hazreti Ali şâd olub eyitti: "*Elhamdü'l-lezîne feddâlenâ alâ kesîrin min halkihî*"³⁶². Andan Hazreti Resûl Aleyhi-

36b

sselâm eyitti: "*Yâ Ali bu şeddin ve bu kardeşliğün şükrânesiçün bir ni'met bünyâd idün*". Hazreti Ali yerinden turub beksimat ve yağ ve hurma getürdü, bir ağaç çanağa koydu, mübarek elin urdu, birbirine karışub helvâ oldu. Anınçün ashâb-ı tarîk "*Helvâ-yı Çanâğiye*" dirler. Ve ol mahmilde olanlara kendü eliyle bahş etdi; miyân-bestelere iki eliyle viridi. Pes Sahâbeler: "*Heniye leke yâ Ali esbehet mevlâ-yı kül*

37a

mü'mîn ve mü'[mî]netin"³⁶³ dirlerdi. Ve Muhammed bin Numân Hâris eydür: Hazreti Resûl emreyledi ki Hazreti Ali çadır içinde idi, üzerine girüb tehniye³⁶⁴ ideler Emîrû'l-Mü'minîn olduğuna. Pes tehniyeye gelenlere ol

---

³⁶¹ Mefâtiḥ ve Seyâfat adlı kitapta Ebu Büreyde radiyallâhu anh'tan: "[Hz. Peygamber] selâm verdi, elini Ali'nin omzuna koydu ve dedi ki 'Ey Ali, Allah Azze ve Celle seni, aileni, senin yardımcılarını, şana tâbi olanları ve seni seveni bağışladı. (...)'"

³⁶² "Yarattıklarından çoğuna bizi üstün kılan Allaha hamd olsun."

³⁶³ "Müjdeler olsun yâ Ali, bütün mü'min ve mü'minelerle Mevlâ'yı tesbih et."

³⁶⁴ Tehniye/ Tehniyet: Tebrik Etme, Kutlama. Parlatır, **a.g.e.**, s. 1668.

helvâdan lokma sunarlardı, ashâb-ı tarîk lokma sundukları senedi budur. Andan helvâ mecmû‘ ashâba yetişdi ve bir mikdar dahı kaldı. Pes artan helvâyı bir kutuya koyub, ağzın mühürleyüb Hazreti Selman Farisî’ye verdiler,

37b

tâ ki Hazreti İmam-ı Hasan’a ve İmam-ı Hüseyin’e ve Hazreti Fâtıma’ya ve bâkî Ehl-i Beyt-i Resûl’e [ilete] radiyallâhû anhüm ecmaîn. Pes Hazreti Selman Farisî dahı ol kutuyu ta‘zîm birle başına koyub yola revâne oldu ve her menzilde se-pâ üzerine kurdu, bu tarîk üzre Medine-i Münevvere’ye yetişdi. Ol izzet-i hakkıçün ki Hazreti Resûl’ün mahfilinde olmuş idi. Pes bu kâide ehl-i erkân arasında sünnet oldu, ol zamândan bu zamâna değin Arab’da ve Acem’de

38a

ve Irak ve Horasân’da ve Türkistân’da ve Hindistân’da ve cemî‘ diyâr-ı İslâm’da muhibb-i handân ve fütüvvetdârân, ashâb-ı tarîk ve ehl-i irfân ana binâ’en ve iktidâ’en mahfil-i Resûl aşkına mahfil iderler ve Hazreti Resûl’ün mutahhâr ruhiçün evlâdı ve ashâbı ervâhıçün bahş iderlerdi ve bir şehirden bir şehire ehl-i erkâna nasib gönderirlerdi. İmdi erkân ehlinin arasında işlenen ef’âl ve akvâl ve şeddin ve helvâ-yı

38b

çanağî’nün ve tac ve hırkanun Muhammed-i Mustafa’ya Sallallâhu Aleyhi Veselleme gelince rivâyet sahîh birle takrîr eyledük, kitâb-ı mu‘teberden

çıkarduk. Bundan sahîh fütüvvetnâme yokdur. Zira halkın elindeki eğer Farsî ve eğer Türkî ekser rivâyetleri yanlışdur, sahîh değildir. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ ol kavme rahmet eylesin ki bu risâleye muttalî idüb, mukayyed ola. Bu fakîr, hakîr **Seyyid Allâmeddinü'l Hanefî er-Razavî**'yi dua ile yâd idüb, nâhlinden saklaya,

39a

ve ehlinden dirîğ tutmayalar vallâhu â'lem bi's-sevâb. Erkân-ı fütüvveti beyan ider.³⁶⁵ Bilgil ey talîb-i erkân-ı fütüvvet cealükellâhü mine'l-mu'kîmîn fütüvvetdâra lazımdır ki yedi kapuyu bağlaya ve yedi kapuyu aç. Evvel; buhl kapusun bağlaya, sehâvet kapusun aç. İkinci; kahr kapusun bağlaya ve lütf kapusun aç. Üçüncü; hırs ve hevâ kapusun bağlaya, rızâ kapusun aç. Dördüncü; tokluk kapusun bağlaya, riyâzet ve açluk kapusun aç. Beşinci halkdan ümid

39b

kapusun bağlaya ve Hakk'dan yana recâ kapusun aç. Altıncı; her ne gıybet kapusun bağlaya, zikr ve tilâvet kapusun aç. Yedinci ef'âl-i şeytanî kapusun bağlaya ve ef'âl-i rahmet kapusun aç. Ve dahı demişler kim fütüvvetdârlar bu sıfatlu ola; hak söze inancı ola ve gerçeğe ve yalana her giz and içmeye ve halk ile insaf ile dirile ve kendüye ne sanursa gayriye dahı anı sana ve ululara

---

³⁶⁵ Matlab: Fütüvvet erkânını beyan ider.

izzet ve hürmet ide ve küçüklere şefkat ve merhamet ve kendüye yaramazlık idene

40a

iyilik ide ve ulemâya ve sâdâta tevazu ve hürmet ide ve ahdine vefâ ide, yolunda sâbit-kadem ola ve mütekebbir olmaya ve fukarâya sehî ola, kibr ehli Cennet'e girmez. Kâle Aleyhisselam: "*Lâ yedhûle'l-Cennete men kâne ft kalbihî miskâlu habbetin min kibrin*"³⁶⁶ buyurdu. Ve dahı kimseye hased ve buğz ve kin itmeye, zira hased ameli hiç olur. Kâle Aleyhisselam: "*El-hasedu tekûlul'-hasenâti kemâ tekûlu'n-nâru'l hatab*"³⁶⁷. Pes fütüvvet ve hased bir yerde karar eylemez ve dahı sâhib-i kitâb buyurur: "*Kaç hasedden*

40b

Hürrem-i şâd ol yürükim, hasûd olan kişi bulmaz felâhkim. Hasedden kaçabildinse yakîn bağladun, zevk ve sefâya hoş felâh." Ve dahı fütüvvetdârlara gerekdür kim hoş emîn ola, hain olmaya. Nitekim Kelâm-ı Kadîm'de buyurur: "*İnnallâhe lâ yuhibbul hainîn*"³⁶⁸ ve dahı fütüvvetdâra gerektirim nâ-hak yire kan itmeden kendüni sakına. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ buyurur: "*ve lâ taktülün nefselletî harramellâhü illa bil hakk*"³⁶⁹ ve dahı fütüvvetdâra gerektir ki tatlu dilli ola ve gülenc

41a

³⁶⁶ İbrâhim Canan, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yay., Ankara 1995, C. 15, Hadis No. 3.(5219), s. 24.

³⁶⁷ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 6, Hadis No. 3.(1664), s. 325.

³⁶⁸ "... Çünkü Allah, hainleri sevmez." **Kur'an-ı Kerim**, Enfal, 8/ 58.

³⁶⁹ "...ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın!..." **Kur'an-ı Kerim**, Enam, 6/ 151.

yüzlü ola, atasına ve anasına muhalifet itmeye ve üstâdına ve pîrine akk olmaya, izzet ve hürmet eyleye ve gönüllerin yıkmaya ve ehl-i sabr ve mütevekkîl ola ve kendü yükün kimseye çektirmeye ve ehl-i fiskdan ve yaramazlardan irak ola ve kimsenün malına ve ve iyâline tamâ itmeye ve daim halka iyilik idici ola ve dahı ehl-i fütüvvet gerekdirkim ahbine hilâf itmeye, zira kavil sımak âdeme ki ziyandır. İmdi ahdi sımak ahi ve şeyhi fütüvvetten düşürür.

41b

Bunun misali şol ağaca benzerkim buyurur, amma yemişi yokdur. Nitekim Hakk Teâlâ Kur'an-ı Azîm'inde buyurur: "*evfû biahdillâhi*"³⁷⁰. Yani: "*Ahdinize durun*". Zira kavil sımak günahdır. Ve dahı ârif ol kişidir ki asla yalan söylemeye, zira gerçek söylemek Allah sıfatıdır. Ol vakta ki Dâvud Aleyhisselam oğlu Süleymân'a Su'âl eyledikim: "*Dünyada gökden yüksek nedür?*" Hazreti Süleymân cevâb virdi ki: "*Gerçek söylemek*". Ve dahı hâ'ine, fütüvvete hâin

42a

olmaya, zirâ hıyânet çirkindir. Allah Teâlâ ol kişiden bîzâr olur ve anun dahı rahmeti üstüne inmez. Ve emanete hâin olmaya, hıyânet kılmak yavuz işdür, emînlik Allah sıfatıdır. Ve dahı ehl-i fütüvvete yaramaz nazar ile bakmaya,

---

³⁷⁰ "...Allah'ın ahdini yerine getirin ..." **Kur'an-ı Kerim**, Nahl, 16/ 91.

zira yaramaz nazarlu kişide yüzüsu olmaz ve cümle günahı gammadır, gammad ise ehl-i fütüvvet olamaz. Ve dahı ehl-i sütte ola, kimsenün ayıbın yüzüne urmaya, zira sütte eylemek Allah sıfatıdır, Allah Teâlâ ayıb örtücü

42b

sever, bir kimse ki settâr sıfat ola, eğer erdür ve eğer avratdur azabdan emîn ola. İbni Abbas radiyallahü anh eydür: *“Bir gün Hazreti Resûl ile sinlere çıkdum. Ehl-i kubûr arasında gezerken iki kabre geldik, eyitti ‘Bu kabir ehillerine azâb iderler’ didi. Ben eyittim: ‘Neden ötürü?’, ‘Biri ıyşde geldiğiçün ve biri kendünü şirkden sakınmadığıçün’ diyüb, bir pâre yaş çubuğu ikiye bölüb, birisin birisine ve birisin birisine dikdi ve eyitti:*

43a

‘İş bu çubuklar yaşdur ümiddür ki azâbları yinile’”. Herkim Müslümandur, Müslüman karındaşın ayıbın örte. Ve dahı fütüvvet ehli necîl olmaya Hazreti [Resûl Aleyhi-]’ssalam buyurdu ki: *“Necîl icmâ girmez ve selsebîl çeşmesinden içmez. Devlet ol kişiyekim necîl olmaya.”* Nitekim Kur’an-ı Azîminde buyurur: *“Vemâ yuğnî anhü mâlihû izâ teraddâ”*³⁷¹. Yani *“Necîl bir nesne virse, ‘malım kalmaz’ deyu fikr eyler, haberi yokdur ki malı dahı ziyâde olur”*. Ve dahı gıybet söylemek kişiyi Tanrı

43b

---

³⁷¹ *“...Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez.” Kur’an-ı Kerim, Leyl, 92/ 11.*

rızasından uzak ider. Nitekim Kur'an-ı Azîminde: “*Veylün li külli hümezetin*”³⁷² [der]. Katâde rivâyet ider: “*Her kim gıybet ve gammazlık ider kat'i azabdadır*”. Hazreti [Resûl] Aleyhisselam buyurur: “*Mi'rac gecesi bir kavme uğradım. Bakardım, tırnakları var yüzlerin yırtarlar, eyittim: 'Yâ Cebrâil bu ne kavmidür?'. Cebrâil Aleyhisselam eyitti: 'Bunlar halkın mesâvîsin idenlerdür' didi*”³⁷³. Ve dahı fütüvvet ehli kimseye bühtân itmeye kendüye ziyân ider, zirâ bühtân şeytan işidür. Dünyada Kaf

44a

Dağı'ndan ağır yokdur, bühtan itmek Kaf Dağından ağırdır. Nitekim Kur'an-ı Azîm'de buyurur: “*hâzâ buhtânun azîm*”³⁷⁴. İmdi ahilere gerekdir ki kimseye bühtân itmeye. Ve dahı ehl-i fütüvvet uğrı olmaya. Bundan büyük ayıb yokdur. Uğrıya fütüvvet dinilmez ve uğruluk idenün şeri'atde elin kesmek gerekdir. Allahu Teâlâ doğru kulların sever. Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Bir kişi bir kişiyi incitse, ya malın alsa helallik dilesün. Zira kıyametde akçe,*

44b

altun almazlar. Eğer amel-i sâlih işlediyse zulmünden ötürü mazluma virirler. Eğer amel-i sâlihi yoğ ise mazlumun günâhın üzerine yükledirler”. Ve dahı ehl-i fütüvvet dâim haramdan sakınmak gerekdirkim helâl kesb taleb kılmak gerekdir. Nitekim Hazreti [Resûl] Aleyhisselam buyurur: “*Bir mü'min evine*

³⁷² “*Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!...*” **Kur'an-ı Kerim**, Hümeze, 104/1.

³⁷³ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 12, Hadis No. 3.(4323), s. 313.

³⁷⁴ “*...«...Bu, çok büyük bir iftiradır»...*” **Kur'an-ı Kerim**, Nur, 24/ 16.

arpa kadar [haram] götürse ol mü'minin duası kabul olmaya". İmdi haramdan sakınmak gerektür. Ve dahı ehl-i fütüvvet tekebbür olmaya Hazreti [Resûl] Aleyhisselam buyurdu ki:

45a

"Ne çirkin kuldur ol kulkim ulunulana ve dahı zulüm eyleye, dahı azgun ola şehvet-i Dünya kova[laya], dahı dinini dünyaya sata." Bu nasîhatı tutarsan Dünya'da ve Ahiret'te dinlenesin. Dünya'da Âdemîlere yakın olasın ve Ahiret'te de Peygamberlere ve ferîştelere yakın olasın. İmdi mezkûr yaramaz işleri işlemek ahîleri fütüvvetten düşürür. Nitekim Hazreti Resûl buyurur: "Talebu'l-ilmu fârizetin alâ külli müslimîn ve müslümâtin"³⁷⁵. Pes yiğide ve şeyhe ve ahîye fütüvvet ilmin bilmek farzdır.

45b

Bilmeyince amel kılmayalar, amelsiz ahiler yarın kıyamet gününde Aliyyü'l-Mürtezâ'dan ve Resûl Hazretinden şerm-sâr olurlar. İmdi bilmedüğü işi kılmayalar. Nitekim Kur'an'da buyurur: *"Kul hel yestevîllezîne ya'lemûne vellezîne lâ ya'lemûn"*³⁷⁶. Manâsı budur ki: *"Bilenle bilmeyenler bir midir?"*. Ve dahı bir yerde buyurur: *"Fes'elü ehlezzikri"*³⁷⁷. Yani: *"Bilmezseniz, bilenlerden öğrenin"*. Pes bilmek yeğdir bilmemekden. İmdi fütüvvet bir ağaçtır; sıdk ve safâdan ve emânet saklamakdan ve keremden

46a

³⁷⁵ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 16, Hadis No. 63.(224)(6050), s. 543.

³⁷⁶ "... (Resûlüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?... " **Kur'an-ı Kerim**, Zümer, 39/ 9.

³⁷⁷ "...bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz." **Kur'an-ı Kerim**, Enbiya, 21/ 7.

ve mürüvvetden ve îdden ve hayâdan bu vasf-ı imândandır. Herkim bu vasf olunan mânâlardan bîzâr ola, Allahu Teâlâ andan bîzâr olur. Zira ol ağacın üzeri Allah Teâlâ yoluna tâ'ât kılmakdur. Budakları sıdk ve safâdan ve yaprakları edeb ve hayâdur ve kökü tevhid ve tehlîldür. Yemişi ma'rifetdür ve ol ağacın suyu rahmetdür. Ol evliyânun gönlü muhibbine akar, ol ağaç yiğidin gönül-ü muhabbetinde, bunun budakları

46b

nûr-u cilâ ider, yiğit ol fütüvvet ağacının dibinde karâr kılmışdur. Emirü'l Mü'minin Ali Kerremallahü vechehû buyururkim: "*Ehl-i fütüvvet bu huruflardur; sıdk ve safâ, emânet ve takvâ, yani korkukim, mürüvvet hayâdur*". İmdi kangî yiğide kim bu yedi haslet vardur, anın gönlünde fütüvvet ağacı biter. Anın gibi yiğide iderlerkim: "*E's-selâmu aleyküm yâr-ı fityân, e's-selâmu aleyküm yâ fetâ*"³⁷⁸. Pes bize Su'âl kıldılarkim: "*Niçün iki kere selâm*

47a

virâdin?". Biz de cevâb iderüz ki; selâm virmek sünnetdür, selam almak farzdur. Ve dahî ahi ve şeyh gerekdür ki cân u gönülden cömerd ola. Resûl Aleyhisselam buyurur: "*Dünyada cömerd olan ahirette dahi cömerd ola*". Yani kendü tevâbiyle bir köyü tamudan kurtara. Hakk Teâlâ idekim: "*Kulum bana cömerdliğimi göstereyin, ben ikinizi dahî yarlığadım, varın uçmağa*" diye. Pes imdi ahî ve şeyh iki cihanda cömerd ola.

³⁷⁸ "Allah'ın selâmı üzerinize olsun gençlerin dostu, Allah'ın selâmı üzerine olsun genç."

47b

Zîra Hazreti Resûl Aleyhisselam buyururkim: “Cömerd kişi Tanrı'ya yakındur ve nâkıs kişi tamuya yakındur. Ve Âdemîlerden ve uçmakdan irakdur.”³⁷⁹ Ve dahı bir fâsık ki cömerd ola, yeğdür ol âbiddin nâkes ola. Ve dahı ehl-i fütüvvet gerekdir ki namazın asla kazâya komaya, vaktinde kıla. Nitekim Kur'an'da buyurur: “Feveylün lil musallîn. Ellezînehüm an salâtihim sêhûn”³⁸⁰. Yani: “Vay ol namaz kılmayanlarakim, namazların kazâya korlar, sehiv iderler”. İbn-i Abbas

48a

radiyallahu anhü eydür: “Bu ayet münâfi[k]lar hakkında indikim. Halk içinde namaz kılarlardı, amma tenhada kılmazlardı”. Nitekim Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “İslam'ın şartı beş nesnedür:³⁸¹ Hakkun birliğine inanmakdur, Resûl Aleyhisselamun Peygamberliğine şehâdet itmekdür, ikinci beş vakit namaz kılmakdur, üçüncü zekât virmekdür, dördüncü Ramazan ayında oruç tutmakdur, [beşinci] Beyt-i Şerîf'e varub Hac eylemekdür”³⁸². Ve dahı ehl-i fütüvvet gerekdir

48b

ki edeb ve hayâ ve sancı ola. Kâle'n-Nebıyyu Aleyhisselam: “El hayâu şü'betu mine'l-imân”³⁸³. Hazreti Resûl buyururkim: “İmândandur”. Pes ahi ve şeyh gerekdirkim edeb ve hayâ ile ola. Manâda “güher” didikleri edeb ve

³⁷⁹ İbrâhim Canan, a.g.e., C. 8, Hadis No. 1.(2174), s. 5.

³⁸⁰ “Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar.” Kur'an-ı Kerim, Maun, 107/ 4,5.

³⁸¹ Matlab: Şart-ı İslâm.

³⁸² İbrâhim Canan, a.g.e., C. 2, Hadis No. 1.(14), s. 213.

³⁸³ İbrâhim Canan, a.g.e., C. 2, Hadis No. 1.(27), s. 239.

hayâdur. Ve dahı ahîye ve şeyhe gerekdür ki terk-i dünya ola ve ulu yer gözetmeye, dünya hevâsın terk ide. Zîra ahînün ve şeyhin dünyalığı çok oluncak azub fütüvvet yolundan sapar ve dünyaya tapar. Ve dahı

49a

ahî ve şeyh helâl kesb itmek gerekdür.³⁸⁴ Nitekim Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Kelâm-ı Kadîminde buyurur: “*Külû min tayyibâti*”³⁸⁵ didü ki yani ârî ve pak didüğüdür. Zîra Hazreti Resûl buyururkim: “*Gice yattığu vaktin niyet eylese helâl kesb kaza[na]yım deyû, sabah yarlığanmış çıka*”. İmdi ahîye ve şeyhine gerekdür ki helâl kesb kazana. Elbette ve elbette ahîye ve şeyhe gerekdür ki bir san’ata meşgul ola. Eğer san’atı yoğ ise ana fütüvvet değmez.

49b

Zîra fütüvvet ana helâldir ki helâlden kesb kazana. Ol san’atları ol miyân-bestelere yedüre. Pes ahînün ve şeyhinün on sekiz dirhem gümüşü ola, ziyâde olmaya. Ve dahı su’âl olunsa ki “*Ne ol kişiler ki ehl-i tarîk, ehl-i fütüvvet idiler, bir san’atları var mıydı, yok muydu?*”. Emîne’l Mu’sîn Ebu Bekiri’s-Sıddîk radiyallahu anhü gazydi. Gazâdan farîğ olunca bağçede bil ile ağaç diblerin bellerdi, yani bağçevânlık iderdi. Ve dahı her nesnenin

50a

---

³⁸⁴ Matlab: Kesb-i Helâl

³⁸⁵ “*Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyiniz...*” **Kur’an-ı Kerim**, Taha, 20/ 81.

tuzu vardur, ahîlik ve şeyhlik tuzu etmeği kazanub miskinlere yedirmektür. Ve dahı ehl-i fütüvvet gerekdür ki³⁸⁶ âlim ola, eğer ilmi yoğ ise ilmi taleb ide. Ve âlimleri seve, hoş tuta. Zira câhillik katı ayıbdur, dünyada bundan büyük ayıb yokdur. Zira Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Her nesne bir şeydir amma câhillük bir şey değıldür*”. Pes ol kişi ahmakdur, eğer başında murassâ tâcı dahı var ise. Lâkin

50b

âlim oldur ki eyü hulki ve hüsnü ve lütfü ve atâsı ve kerem ve sehâsı ola ve hayr ve şerri bile. Pes gerekdir ki ahînün ve şeyhin ilmi ola ve dediğim gibi ola. Ve dahı ahîye ve şeyhe gerekdir ki; beğler kapusuna varmayalar, belki padişahlar ve beğler, ahînin ve şeyhin adını bilmeyeler. Her kişikim beğler katına gire, kimseye şefâat eyleye, ol haramzâdedür. Kâle'n-Nebiyyu Aleyhisselam: “*İza ra'eytel fakir fî bâbi'l emîr febi'se'l fakîr*”.

51a

Ve pes: “*El-emîr ve izâ erayte'l emîr fî bâbi'l fakîr feniâmi'l emîr*”. Yani Hazreti Resûl buyurur ki: “*Kaçan bir fakir bir beğın kapusunda görsenüz ne yaramazdur ol fakir ve ne yaramazdur ol beğ. Amma kaçan bir beği bir fakirin kapusunda [görseniz] ol beğ ne güzel beğdür ve ol fakir ne güzel fakirdür*”³⁸⁷. İmdi ahi ve şeyh birlik dirilmek gerekdür ki padişahlar ayağına vara. Pes bu şartlar ahinün ve şeyhin sıfatıdır. Şimden gerü

51b

---

³⁸⁶ Matlab: İlm ve cehl.

³⁸⁷ Hadis kitaplarında bu hadisi tespit edemedik.

sûretin³⁸⁸ beyan idelim. Bunun beyanundadır ki terbiye nice ola? İmdi şakird ve tâlib ahîsine ve şeyhine can u gönülden kul ola. Yani ahinün ve şeyhin her sözüne “yok” dimeye ve destursuz bir iş işlemeye ve ahinün ve şeyhün karşısında gülmeye ve tükürmeye ve sümkümiye ve şeyhin küfrünü İslâm yirine tuta ve ahîsine ve şeyhine yakın ola, nitekim Hazreti Resûl Aleyhisselama yakın ola. İmdi her kişi ahisinden ve şeyhinden

52a

korka, nitekim Hazreti Ömer radiyallahu anhu [Allah]’dan korkardı ve Resûl’den utanırdı. Ve dahı ahîden ve şeyhden utanalar ve dahı Hazreti Osman radiyallahu anhu Allah’den korkardı ve Resûl’den utanırdı. Ve dahı ahîsine ve şeyhine hizmet kıla, nitekim Hazreti Ali kerremallahü vechehu Hazreti Resûl’e hizmet iderdi. Ve ahîsin ve şeyhin seve, nitekim Eyyüb Hazretleri [Resûl’ü] severdi. Hazreti [Resûl] Aleyhisselâm

52b

gibi azâb idüb, depelerler ise ahîsinden ve şeyhinden yüz çevirmeye. Eğer yüz çevirirse mürted olur, mürted ise fütüvvet ehli olamaz. Zîra evvel zamanda bir Peygamber ardınca bir Peygamber dahı gelse ehl-i fütüvvet ana uymak revâdur. Amma kaçan ki Peygamberlik Hazreti Muhammed Mustafa Aleyhisselama oldu, bundan dönmek yokdur. Pes fütüvvet dahı Hazreti Resûl’de tamam oldu. İmdi cümle tarîkat birdür, illâ birinden birine dönmek yokdur. Eğer

---

³⁸⁸ Matlab: Kişi ahisinin ve şeyhinin katında ne edeb itmeli dür anı bildirir.

53a

birinden birine dönerse cümle erkân ana haramdur. Cümle ahîleri ve şeyhleri seve, amma kendü ahîsi ve şeyhin ziyâde seve. Ve dahı yiğide terbiye gerekdür ki ahîsine vara, hizmet eyleye. Ahî dahı şeyhine götüre, şeyh dahı ana zühdü ve taatı öğrede, Tanrı'ya yakın ola, dürüst erkân budur. Zîra erkândan murad terbiyye hâsıl kılmadur. Amma terbiyye³⁸⁹ ahî katında

53b

dır. Eğer terbiyye için bir yiğit dövülünse revâdır, lâkin üçü dahı revâdır. Ve dahı gerekdir ki ahîkim terbiyye eyleye, perveriş virekim her hezde hâtirmânde ola, yani her erkân ile. Tâ kim anı görüb bileler, evvel ahî ve şeyh fütüvvetdâr imiş. Görmez misin şol dağda biten yemiş ile şehirde biten yemiş bir midür? Ancak adı bir ve illâ lezzeti bir değıldür. Perverişle bir taş, lâl olur ve dahı bir ağaç yaprağı

54a

atlas olur. Nitekim Hakk Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri Hazreti Resûl'e perveriş virdi, iki cihâna şâh oldu. Âdemoğluna perveriş bulmadı ve görmedi merkebdir, eğer başı göğe dahı irerse. Bir zamanda bir şeyh var idi.³⁹⁰ Bunun bir kaç dervişıleri var idi. Bir taze civân yiğit var idi. Şeyh, o taze yiğide ziyâde izzet iderdi. Sair dervişıleri melûl oldular. Şeyhe bunların hali mâlum oldukda,

54b

---

³⁸⁹ Matlab: Ahî katında terbiyye ve tecrübe nicevidir.

³⁹⁰ Matlab: Şeyhden kim izzet bulur ve kim melûl olur anı bildirir.

tiz bunları çağırub her birinin eline bir kuş virüb ve eyitti: “*Varınız her biriniz bir تنها yire, boğazlan getirün*” didi, “*Amma kimse görmesün*” didi. Pes bunların her biri bir تنها yirde boğazladılar, Şeyh’e getürdüler. Amma ol taze yiğit, kuşu diri yine getürdü. Şeyh eyitti: “*Yiğit, kuşu niçün diri getürdün?*”. Yiğit eyitti: “*Siz didiniz ki bir تنها yirde boğazla. Yokladım gördüm ki bir hâli mekân*

55a

yokdur. Cümlesinde Hakk Teâlâ Hazretleri hâzır ve nâzır idi. Anınçün yine diri getürdüm” didi. Şeyh eyitti: “*Gördünüz mü, bunda kabiliyet gördüm. Anınçün buna artık izzet kılurdum*”. İmdi evvela üstâd tutub terbiye öğretmek Şit’den kaldı. Allah Teâlâ, Hazreti Âdem’e buyurdu ki: “*Oğlanlarını ve oğul oğlanlarını Şit Peygamber Aleyhisselâma ilet, terbiyye kıl sun*”. Âdem eyitti: “*İlahi ben terbiyye ideyim*”. Hakk

55b

Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri eyitti: “*Ya Âdem, oğul ataya perveriş olmak yokdur*” didi. Hazreti Âdem oğlanlarını Şit’e terbiyyeye viridi. Hazreti Cebrail gelüb, Şit’e öğrettirdi. Elli suhuf getürdü, ol suhuf larun içünde edeb ve erkân ve hayâ çokdu. İmdi³⁹¹ her bir âdeme perveriş gerekdür. Perverişsiz âdem, âdem değıldür. Dağ yemişi, dağ canavarı gibidür. İmdi ahilere gerekdür ki şakirde dâim perveriş

56a

---

³⁹¹ Matlab: Ahilere ve şeyhlere ne gerek ve şakirde ne gerek şeyhlerine ne eylemek gerek.

vire. Şakirde dahı gerekdür ki; malın ve canın ahîsi ve şeyhi ve yiğidi yolunda sebîl eyleye. Ahînin ve şeyhin sofrasında yiyeceği beyan ider; Evvela ahînin ve şeyhin sofrasında soğan ve sarmısak olmaya. Zîrâ ki gökden böyle indi. Tefsirde şöyle gö[r]düm ki; Hazreti İsa, akvâmına otuz gün oruç buyurdu. Evvel kavmin bir nicesi itdiler: “Eğer otuz gün bir âdeme hizmet eylesek bizi konuklardı,

56b

ve yahud bir nesne virirdü. Biz otuz gün oruç tutduk ve zahmet çekdik. İmdi eğer elinden gelürse bize Tanrı’dan dilenil, gökden nesne vire tâ kim yeyüb gönümüz mutma’in ve emîn ola, inanalım” dediler. Nitekim Kur’an’da buyurur: “ne’küle minhâ ve tatmeinne kulûbünâ ve na’leme”³⁹². Pes Hazreti İsa dua kıldı: “Allâhumme rabbenâ enzil aleynâ mâideten mines semâi”³⁹³. Pes Hakk Teâlâ’dan hitâb irüb, eyittikim: “Duâni kabul eyledüm. Her ne

57a

dilersen vereyim. Amma bilürsinking herkim taamı yeyüb sonra inkâr kılursa anlara bir azab virem ki anlardan artık kimseye virmemiş olam”. Nitekim Kur’an’da gelür: “innî münezzilühâ aleyküm femen yekfür ba’dü minküm feinnâ ü’azzibühû azâben lâ ü’azzibühû ehaden minel alemîn”³⁹⁴. Cümlesi bu kâle razı oldular, gördülerkim gökden bir sofrâ indigör tuyûr mütehâyîr kaldılar. Hazreti İsa Aleyhisselam anı görüncek

³⁹² “...«Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim...»...” **Kur’an-ı Kerim**, Maide, 5/ 113.

³⁹³ “...Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrâ indir ki...” **Kur’an-ı Kerim**, Maide, 5/ 114.

³⁹⁴ “...Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinata hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!” **Kur’an-ı Kerim**, Maide, 5/ 115.

57b

ağladı, eyitti: “*Allahümme ec’aluhû rahmeten velâ tec’alehu fitneten*”. Andan sofrâ gelüb Hazreti İsa’nın önüne kondu, üstünde bir destâr var [idi]. İsa eyitti: “*Geliniz bu sofrayı açınız*” didi. Hiç kimse ilerü gelmedi. Hazreti İsa sofranın üzerinden ol destârı götürdü, eyitti: “*Bismillahi’r-rahmâni’r-rahîm ve ente hayre’l-menziline ve ente hayri’r-razikîn*” deyüp, gördü beş kirde ve bir kavurmuş balıkkim yağı tamlar,

58a

kılıcı ve derisi yok, başı ucunda yumuşak tuz var ve kuyruğu ucunda zeytün var. Teshîr oldular, birisi eyitti: “*Yâ İsa biz senden mu’cize dilerüz, balığı diri kılasın*”. Hazreti İsa dahi duâ kıldı, ol balık diri oldu. Ol kavim korkdular, kaçdılar. Hazreti İsa eyitti: “*Gelin bu taâmdan yiyün*” didi. Eyittiler: “*Evvel sen ye, biz dahi yiyelim*” didiler. Hazreti İsa eyitti: “*Bu taâmdan yiyin, eğer sayru*

58b

ve eğer rencli ve eğer elsiz, eğer ayaksız şifa bula, yohsul ise pay ola. Benim yemeğe ihtiyacım yokdur” didi. Bu kere gelüb taamdan yediler, şifa bulub sağ oldular. Evvel gün bin üçyüz kişi yedi, henüz bir zerre dahi eksilmedi, kırk gün öğle namazına dek durdu, yerlerdi. Hâk Teâlâ Hazretleri vahiy kıldıkim: “*Baylar yimesünler*”. Bu haberi ol kavim işidüb eyittiler: “*İsa, hak câzûdur*” didiler. Amma böyle diyenler üç

59a

kişi idi, gice yatdılar, dün yarısında donuz suratlu oldular. Pes herkim Tanrının ni‘metin yiye, şükürün itmeye böyle [olur]. Dahı herkim yese, şükr eylese Allah Hazretleri anun ni‘metin arturur. Delili, Kur’an’da buyurur: “*lein şekertüm le ezîdenneküm ve lein kefertüm innâ azâbî leşedîd*”³⁹⁵. Pes gerekdir ki ahî ve şeyh da’ima şükür içinde ola. Ahînin ve Şeyhin taâmında ahî nesne olmaya, zeytün ve mercimek ola. “*Mazur tutun*” dimeye,

59b

“*Size lâyük değıldür*” dimiye ve dahı ol kişi ki hamiddür ki ta‘âmdan ötürü özür dileye. Ve ahî ve şeyh hizmetkârdur, zirâ hizmet bilmeyen fütüvvete lâyük değıldür ve dahı ahî ve şeyh bazarda taâm yimeye ve su içmeye.³⁹⁶ Kitâb-ı Müsemma’da getürmişdür ki: “*Herkim bazarda taâm yiyüb, su içe ol kişi fütüvvete azar itmiş olu[r]*.” Ahînin sofrasında itmek çok

60a

gerekdir ve sofraya katı izzet gerekdir. Ve taâm yimek yirmi erkândur: dördü farzdur, dördü sünnet, on ikisi âdâbdur. “*Bazılar cümle on iki tutarlar amma*” dersin değıldür. Beş vakit namaz vitr ile yirmi rekattur ve ta‘âmın dahı erkânı yirmidür. Amma ol dörd ki farzdur: evvel helâl yimekdir ki vebâl olmaya, ikinci pak temizliktür, üçüncü kendü önünden yimektür,

60b

³⁹⁵ “«... Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir! diye bildirmişti.»” **Kur’an-ı Kerim**, İbrahim, 14/ 7.

³⁹⁶ Matlab: Taâm yimede ve su içmede erkân nedir.

dördüncü şükr eylemekdür. Amma ol dörd ki sünnetdir: evvel taâmdan öndin elin yumakdur, ikinci taâma sunmadan “*Bismillâh*” diye, üçüncü kenardan yiye ortadan sunmaya ve dördüncü taâmdan sonra “*Elhamdülillâh*” diye. Amma ol on iki ki âdâbdur: taâm yirken su içmeye meğer zarureti ola ve taâm yirken sümkürmeye, ağzına destmâl tuta, ellerin tutmaya ve taâm yirken kimseye ikram kılmaya yani kimseyi

61a

görse ayak üzre kalkmaya ve örü tururken yimeyeler ve su içmeyeler. Nitekim Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Hiç kimse sizden örü turub su içmeye*” dedi. Anlar eyittiler: “*Ya Resûlullah, ya ta’âm yimek nicedür?*”, eyitti: “*Ol dahı yaramazdur*”.³⁹⁷ İmdi ahîye ve şeyhe gerekdür ki³⁹⁸ dâ’imâ taâm yedüre amma minnet itmeye, zirâ her kişi rızkın yir. Şükr ide ki “*Hakk Teâlâ Hazretleri*

61b

beni sebeb kıldı” diye ve dahı ehl-i fütüvvet cömerd ola Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Herkim Tanrı yoluna mal harc eyler, Hakk Teâlâ Hazreti yerine yedi yüz virir*”³⁹⁹. Enes bin Mâlik radiyallahu anhu eydür; Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Yarın ki gün için hiç nesne görülmegil haberü gelmişdür ki bir kişinin doksan dokuz ayıbı olsa, ol kişi cömerd ve yedirücü olsa, ol cümle ayıbını örter*”.

³⁹⁷ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 8, Hadis No. 1.(2245), s. 106.

³⁹⁸ Matlab: Ahî ve şeyh taâm yedirmek için minnet itmeye, cömerd olmak ve yedirici olmak ve gönlü açık olmak ahvâlin bildirir.

³⁹⁹ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 17, Hadis No. 860.(2761)(6847), s. 349.

62a

Ve dahı ahînin ve şeyhin gönlü açık gerekdür, şöylekim; bir gussalu kimse gelse şâd ola ve güler yüzlü ola, müsafire gülesöyleye ve kimsenün gönlün yıkmaya ve sofrası açık ola ve her kim içeru girerse önüne sofra gele. Herkimde kim bu dört haslet ola Allah Teâlâ Hazretleri ana ni‘meti kapısın açsın, sezemedüğü yerden ni‘metin göndere. Ve dahı⁴⁰⁰ ahînin ve şeyhin gözü bağılu gerekdür ve şalvarına

62b

pek gerekdir ki nâmahreme çözmeye. Her kimde bu iki hasse vardur cümle nesne anda vardır ve üç nesneden beri olur: Evvela günâhı olmaz, ikinci azâbı olmaz, üçüncü cehennem ana harâm olur ve dahı ahînin ve şeyhin donu ehl-i tarîkat donudur, eyle gerekdir, fâsık ya fellâh donun giymeye ki yarın kıyamet gününde şermsar olmaya. Ehl-i tarîkat dimişler ki; ahînin ve şeyhin donu bir renk gerekdir. Kızıl ya saru

63a

veya alaca giymeye. Hazreti Ebu Bekiri’s-Sıddık radiyallahu anh gül don giyerdi, pes şeyhlere gerekdir ki gül don giyeler. Hazreti Ömer radiyallahu anh yeşil don giyerdi, müderrisler ve kadılar ve halifeler yeşil don giyeler. Osman radiyallahu anh ak don giyerdi, pes hatipler ve hâfızlar ve ehl-i kalem ak don giyeler. Hazreti Ali keremallahü vechehu siyah don giyerdi, pes yiğitler ve ahîler ve şeyhler siyah don giyeler. Kızıl ya saru giyerlerse fütüvvetden

---

⁴⁰⁰ Matlab: Ahî ve şeyh, müderris, kadı, halîfelerin elbiseleri ne renkte sevdikleri ve sohbetleri kimlerle olması münâsibdir.

63b

değillerdir. Zirâ Peygamberler giymedi, anıncün ki firavun donlarıdır. Ve harîr don giymeyeler ve kısa don giymeyeler. Nitekim Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Topukdan aşağı don giymen tamuluktur*”⁴⁰¹. Ve altun yüzük takınmayalar, zirâ her nekim fütüvvetde vardur şerî’atden taşra değildir. Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur: “*Şerî’at kavilmekdür, tarikat fiilmekdür, hakikat halimdür*”⁴⁰². Ve dahı Ahinün dülbendi yedi arşun ola veya dokuz ola.

64a

Ve dahı bir kimse çıplak gördükde gücü yeterse kaftanın çıkarub ana giydire, hiç kimseye söylemeye ki sevâbı ola ve yaşmağı dahı buna göre. İmdi her giymeye, bu işleri eylese anın makamı Enbiyâ makamıdır ve donun pak tuta. Ve dahı Ahinün ve Şeyhin sohbeti sâlihlerle ola ve âriflerle ve safî kişilerle ola ve eyleşe ki kendü dahı Allah’a yakın ola. Ve miskinleri seve, da’im sohbeti miskinlerle ola. Nitekim Hazreti Resûl duâsında

64b

iderdi: “*İlahi beni diriliğimde miskinlerden eylegil ve ölüncek miskin öldürgil ve miskinlerle koyargil*”. Hazreti Aişe radiyallahu anha eyitti: “*Yâ Resûlallah niçün böyle dirsin?*” dedi. Hazreti Resûl eyitti: “*Anıncün ki miskinler ağniyâdan kırk yıl evvel Cennet’e girse gerekdür*” didi ve dahı: “*Allah Teâlâ*

---

⁴⁰¹ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 15, Hadis No: 2.(5240), s. 49.

⁴⁰² Kaynaklarda böyle bir hadisin olmadığı, zaten bu sözlerdeki terimlerin çoğunun sonradan uydurulduğu belirtilmektedir. Abdülbâki Gölpınarlı, “*Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Huseyn’in Fütüvvet-Nâmesi*”, s. 67.

*Hazretleri kıyamet gününde miskinleri sever”*⁴⁰³ didi. İmdi ahînün ve şeyhin ve ehl-i fütüvvetin sohbeti dâ’ima miskinlerle ve dervişlerle

65a

ve fukarâ ile ola, ağniyâ ile ve beğlerle olmaya. Nitekim Hazreti Aişe radiyallahu anha eydür: *“Bir gün Hazreti Resûl Aleyhisselam eyitti: ‘Yâ Aişe, eğer dilersen bana iresin”*⁴⁰⁴. Kanâat eyle dahı zinhâr beğlerle oturmağıl ve bir donu yumayub giymeyince bırakmağıl. Çün sirke bal ile hemnişîn ola, anda sirkelik adı andan gider, bal olur. Katre denize harîf oluncak ol dahı deniz olur. Görmez misin toprağı

65b

gül ile harîf kılurlar, ol toprak dahı gül olur. Hazreti Musa Aleyhisselam ile bir kuru asâ yoldaş olmağla ecderhâ oldu, Hazreti Resûl Aleyhisselam ile bir ağaç yoldaş olmağla yani naleyn arş üzre çıkdı, arşdan dahı azîz oldu. Ve dahı ahî ve şeyhi her nereye okurlarsa vara, tekebbürlük itmeye. Zirâ Hazreti Resûl Aleyhisselam buyurur ki: *“Eğer beni bir koyun sayâsına okurlarsa*

66a

*varurun”*⁴⁰⁵ didi. Hazreti İsa Aleyhisselam ile bir iğne yoldaş oldu, dördüncü kat gökde kaldı. Bülbül ile yoldaş olanın gıdâsı sükkerdür, karga ile yoldaş olanın gıdâsı murdardur. Anınçün nâcins kişinün dahı sohbeti ma’rifet ehlinün itikâdına ziyandur. Nitekim bir pâre bulut gelür günün yüzün kaplar, nâcinsler ile sohbet dahı gönlü karardur. İmdi eğer zikrolunan edeb

⁴⁰³ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 7, Hadis No. 5.(2071), s. 444.

⁴⁰⁴ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 13, Hadis No. 3.(4488)(Açıklama Bölümü), s. 46.

⁴⁰⁵ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 16, Hadis No. 3.(5782), s. 245-246.

66b

ve erkân ve bu kadar haslet her kimde ki vardur ahî ve şeyh olmak revadur yohsa “*Bana babamdan ve dedemden kaldı ahî ve şeyhlik, ben dahı ahî ve şeyh olurum*” diye veyahud “*Beni fûlan kimse ahî ve şeyh eyledi, elbette ahî olurum*” diyemez, tâ bu zikr itdüğümüz edeb ve erkân ve haslet cümlesi mevcut olmayınca. Eğer ahî ve şeyh olursa, bunlar olmayınca ol tarîk ne idüğün bilmez ve ol tarîkden yedüğü etmek haramdur.

67a

Yarın kıyâmet gününde mesûl olur ve bir kimse kemerbeste itse ana zulüm ider. Zirâ zulümâtdan nurâniye çıkarsa gerekdir, kendü zulümâta gark olmuş. Yani nurâniye nice çıkarur, evvelkinden dahı murdar olur. Zirâ su pak gerekdür, herkim gusl iderse pak ola. Şâtırların tarîkin beyan ider:⁴⁰⁶ Şâtırların pîri, peyk-i Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi Vesellem, Amr bin Ümeyye-i

67b

Damrî’dir⁴⁰⁷ radiyallahu anh. Sahâbe-i Kibârdandır. Kaçan ki Amr bin Ümeyye askerde olsa Hazreti Resûl Aleyhisselam karavul çıkarmazdı. Amma Amr olmasa karavul çıkarırdı, “*Amr benim asâkirimde yasûbândur*” dirdi. Amr şöyle er idi ki; lokmasın yalnız yemezdi. İmdi herkim Amr’un tarîkîn

⁴⁰⁶ Matlab: Şâtırların tarîkin bildirir.

⁴⁰⁷ Bu sahâbenin ismi bazı varaklarda Ömer, bazı varaklarda ise Amr olarak zikredilmiştir. Ancak kaynaklarda bu sahâbenin isminin Amr bin Ümeyye-i Damrî olduğu belirtildiğinden, isim zikredildiği tüm yerlerde Amr olarak yazılmıştır. Mustafa Fayda, “*a.g.m.*”, s. 94.

tuta, cümle fütüvvet erkânında kâmil gerekdir. Bu ise olmaz, illâ üstâd-ı kâmile ras gelüb başıyla canla

68a

eteğine yapışa. Anın önünde vücudun hâk idüb, ol mertebe hizmet ide ki üstâdın utandıra. Ol dahı anın hizmeti mukâbelesinde fütüvvet erkânının liyâkatine getüre, öğrede ve göstere, pîrperverde idüğü biline. Herkim bu rükûn olacak sözleri ve cevâbları ve duaları bilmese ol büyük değıldür ve bir kimse kuşatmağa kâdir değıldür ve eğer kuşadırsa pak ve kâmil olmaz. Su'âl:

68b

Tac kimden kaldı?⁴⁰⁸ Şah Nimetullah Veli'den kaldı. Su'âl: Tac kaçdur? Cevâb: Üçdür. Su'âl: Kangidür ve kaç terekdür? Cevâb: Evvel beş terekdür, ikinci yedi terekdür, üçüncü oniki terekdür. Su'âl: Nice gelmişdür? Cevâb: Kaçan ki Hazreti Cebrâil, Resûlullah Mi'rac'da kemerbeste eyledükde mübârek başına emr-i ilâhi ile Cennet'den bir tac getürdü, her terekinde bir sahâbenün ismi yazılı idi.

69a

Pes terekde çehâr-yârlarun ve Hazreti Resûl'ün isimleri yazılı idi ve altıncıda İmam Hasan'ın adı ve yedincide İmam Hüseyin'in ism-i şerîfleri yazılı idi ve on iki terekinde Oniki İmamın ism-i şerîfleri yazılı idi. Su'âl: Yedi terekin dahı mânâsı nedür? Cevâb budur ki; Baba Amr ve berriyyelerindir, ana işaretdür. Tel takınmak kimden kaldı? Hazreti Cebrâil-i Emîn'den

---

⁴⁰⁸ Matlab: Tâc ve tel takmak kimden kaldı ve Hazre[tî] Peygamber Aleyhisselâmın dişü ne zaman şehid oldu.

69b

kaldı. Su'âl: Nerde erişdi? Cevâb: Resûl Aleyhisselam kaçan ki Uhûd gâzâsında küffâr ile cenk iderdi. Hazreti Hamza ve Ali'yyül-Mürtezâ radiyallahu anhumâ ikisi cenk iderlerken birbirinden ayrıldılar. Küffâr galebe eyledi. Hazreti Resûl Aleyhisselamın başını yardılar ve mübârek dişini şehid itdiler. Ol mahâlde Vahşi, Hazreti Hamza'yı şehid eyledi. Bu haber cenk içinde Hazreti

70a

Ali'ye irişdi. Ol mahâlde önüne bir kıyımlu kâfir rast geldi. Zülfikâr'ı da eyle çaldıkim Zülfikâr indi, yedi kat yeri kesüb öküzün ve balığın bünyâdın yakırdıdı. Hazreti Cebrail yetişüb kanadın Zülfikâr'a karşı viridi. Eğer Hazreti Cebrail kanadı olmasaydı yedi kat yeri keserdi. Hazreti Cebrail'ün dahı kanadından bir telin kesdi. Hazreti Cebrail, ol teli Hazreti Resûl'ün önüne

70b

getürdü. Hazreti Resûl dahı Cebrâil'in havâlesiyle mübârek eliyle İmam'ın başına takdı, andan kalmışdur. Su'âl: Amr'un sapanı kimden kalmışdur?⁴⁰⁹ Cevâb: Hazreti Musa'dan kalmışdur. Su'âl: Sağ kolu nedür, sol kolu nedür? Cevâb: Sağ kolu Hazreti İsmail'ün koçunun tüyündendir. Sapanın sol kolu Salih Peygamberin devesinün tüyündendir. Sapanın ayası nedür? Cevâb: Salih Peygamberün devesinün tabanıdır.

---

⁴⁰⁹ Matlab: Amr'un sapanı ve zeytün ve iffet ve pabuş ve etek ve bâz-mühre ve meftûl kimden kaldı.

71a

Su'âl: Erkeği kangi ve dişisi kangisidür? Cevâb: İsmail Peygamberün koçu erkekdür ve Salih Peygamberün devesi dişidür? Su'âl: Tâcın içi nedür? Cevâb: İçi şerî'atdur, taşrası hakîkatdür. Bir kolda dahı içi hakîkat, taşrası şeri'atdır. Bir kolda dahı içeru ve taşrası nurdur. Su'âl: Sînepuş'un mânâsı nedür? Cevâb: İhvan kelekidir. Su'âl: Zeytün kimden kaldı? Cevâb:

71b

Büzricimhir'den. Su'âl: Kande biçildi? Bağdad'da dikildi ve Kâbetullah'da ve Hazreti Cebrâil işaretiyle Baba Amr'a havale eylediler. Su'âl: İffet kimden kaldı? Cevâb: Âdem Peygamberden. Zirâ Âdem Cennet'den sürölücek; *“Üryân bir nesne dilek eylesek ki ömr-ü eve girmezden evvel duysak, girmezden evvel devşirsek. Zirâ odur esbâb çıkaruruz çıplak bulunuruz”* didiler. Hazreti Resûl Aleyhisselam niyâz eyledi.

72a

Ol demde Hakk Teâlâ Hazretleri Hazreti Cebrâil'e emreyledikim *“Var, Cennet'den kulum yaprak alduğu incir ağacından bir dâne incir koparub, Habîbime ilet”* dedi. Fi'l hâl Hazreti Cebrâil gelüb ol ağacdandan bir incir koparub, Hazreti Resûl'ün önüne götürüb eline virdi. Kaçan ki Hazreti Resûl ol inciri eline aldı. Mübârek eline alduğu saat sadâ virüb, Hazreti Resûl Aleyhisselam dahı götürüb

72b

ol inciri Amr'un beline bağladı, Allah emriyle ve Hazreti Cebrâil'in havalıyla. Su'âl: Papuş kimden kaldı? Cevâb: Bir kavilde Muhammed Ekber Yeminî'nin dimişler ve bir kavilde Pir Pazedûz'den dimişler. Su'âl: Papuş peykin nesidür? Cevâb: Kefenidür. Papuşun mânâsı nedür? Cevâb: Gölgesidür. Su'âl: Etek kimden kaldı? Cevâb: Hazreti Âdem'den kaldı. Yukaruda zikr olunduğu üzre ki Âdem'e bir ağacdan bir

73a

yaprak virmedi, amma incir ağacı yaprak virdi. Hazreti Âdem avretin ördü. Eteğin manası incir yaprağıdır. Su'âl: eteklik kimden kaldı? Cevâb: üç rivâyetdür; bir rivâyetde kaçan ki Hazreti Âdem Cennet'den sürüldü, üçyüz yıl ağladı, incir yaprak virmişdi. Hakk Teâlâ tevbesin kabul eyledi. Ol demde incir yaprağı kurudu, Hazreti Âdem Aleyhisselam melûl ve perişan oturdu. Zira avreti

73b

açıldı. Hazreti Cebrâil çıkageldi eyitti: *"Yâ Âdem, aslı nedür elemün vardur"* didi. Hazreti Âdem eyitti: *"Yâ Cebrâil sırrım açıkdur utanurum"*. Hazreti Cebrâil Aleyhisselam fi'l-hâl varub, Cennet'den bir hulle getürdü. Hazreti Âdem'e havâle kıldı. Hazreti Âdem'e kısa geldi, dizden aşağı inmedi. Hazreti Cebrâil duâ kıldı, ol hulle uzadı ve önün değdi ve beline bağladı. Eteklik andan kaldı. Bir rivâyette Uhud Gâzâsı'ndan

74a

sonra Hazreti Resûl Aleyhisselam ile yolda gelürken, Amr gerü kalub bir yerde oturur. Kazâ-yı gaflet Amr'a havâle olub uykusu geldi. Amr yatub uyhuya varınca bir nice Arab uğrusu gelüb Amr'a rast geldi. Amr'a ol arada soydular. Üryan, askerin ardından irişdi. Üryan, Hazreti Resûl yanına geldi. Gördü ki Amr'un avreti açıkdur, boynundan ridâsını çıkarub

74b

Amr'un beline kuşatdı. Ol demde Hazreti Cebrâil Aleyhisselam etekliğü getürdü, eyitti: *"Yâ Resûlallah bunu Amr'un beline kuşadasın"* dedi. Önün diküb Amr'u kuşatdı. Ber dahı bundan kalmışdur. Su'âl: Bâz-mühre kimden kaldı? Kimisin: *"Düldül'ün gözü yaşındandır"* dir ve kimisi: *"Düldülün ağzı köpüğündendir"* dirler. Su'âl: Meftûl kimden kaldı? Cevâb: Bir gice Ali kerremallahu vechehu Amr ile ikisi bir yire,

75a

gâre giderlerdi. İmam gördü ki Amr'un elemi vardur. Hazreti Ali eyitti: *"Yâ Amr nedir elemün var ancak"* didi. Amr eyitti: *"Yâ Ali ayağım ağrur"*. İmam eyitti: *"Ne kadar yol yürürdün"* didi. *"Âmı bilmem amma Düldül'ün üç kerre kuşandı"* didi. Hazreti Ali eyitti: *"Yâ Amr üç bin ağac yol yürümüşüz. Zirâ Düldül'ün her bin ağacda su salar"* deyüb, Düldül'ün yelesinden bir tel kıl çeküb kendi mübarek eliyle

75b

Amr'un ayağına bağladı, ayağı eyü oldu. Meftûl andan kaldı, kırk tel gerektür. Su'âl itseler: Üstâdun sana kisve havâle eyledikde ne okudu?⁴¹⁰ Cevâb virkim kisvenün duâsı budur: "*Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Vallahû yed'u ilâ dari's-selâmi ve yehdî men yeşâ ilâ sırâtin mustakîm*"⁴¹¹, zübunü giydikde bunu okuya: "*Elhamdü'lillâhi'l-lezi eazzenî velev şa' ezellenî bief'âlî*"⁴¹² ve kuşak kuşandıkda

76a

bu dua'ı okuya: "*Allahüimme haze'l base'l takvâ, lâ terfeu enne'l ba'sü'l ârifîne*"⁴¹³ ve san'atlar üzerinde bunu okuya: "*Hû'vallahü'l-lezi lâ ilahe illa hû' aleyhi tevekkeltü ve hüve rabbi'l arşi'l azîm*"⁴¹⁴ ve dahı tuman giydikde bunu okuya: "*Yâ kâimen âlâ külli nefsin bimâ kesebet rehi'neten*"⁴¹⁵ ve dahı gürz kullandıkda bunu okuya: "*Hû'vellahü'l-lezi kable külli ehadin ve bade külli ehadin vekânallahû alimen hakîmen*"⁴¹⁶ ve dahı kılıç kullandıkda

76b

bunu okuya: "*Ğaliben min külli şeyin, Yâ Rahmân, Yâ alâ külli şeyin, Yâ Rahîm*"⁴¹⁷, ok ve yay kullandıkda bu duâyı okuya: "*Billâhi tevekkeltü âlellâhi velâ ehada sivahû*"⁴¹⁸, taş san'atında bunu okuyalar: "*Allahû Ekber, ani'l uyûbi zi'l arşi'l mecîdi, fe'alû limâ yurîd, birahmetike yâ erhame'r-*

⁴¹⁰ Matlab: Kisve giydikde ve kuşak kuşandıkda, tuman giydikde ve dahı gürz ve kılıç ve yay ve temür san'atlarında okunacak duâlar.

⁴¹¹ "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah, selâm yurduna çağırıyor ve dilediğini de doğru yola erdirir."

⁴¹² "Beni azîz kılan Allah'a hamd olsun. Eğer dileyseydi yaptıklarım nedeniyle beni zelîl ederdi."

⁴¹³ "Ey Allah'ım bu takva elbisesidir. Ariflerin elbisesini üzerimizden kaldırma."

⁴¹⁴ "O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. Ben O'na güvendim. O yüce arşın sahibidir."

⁴¹⁵ "Her nefsi yaptıkları nedeniyle rehin tutmaya kâim olan Allah."

⁴¹⁶ "O, her şeyden önce ve her şeyden sonra olan Allah'tır. Allah, bilen ve hikmet sahibidir."

⁴¹⁷ "Her şeye gâlip olan ey Rahmân, ey her şeyin üzerinde olan, ey Rahîm."

⁴¹⁸ "Allah'la Allah'a tevekkül ettim. O'ndan başka hiç kimse yoktur."

rahîmîn”⁴¹⁹ ve dahı demür san‘atında bunu okuyalar: “*Elhamdülillâhi fi’l evveli, vel-hamdülillâhi fi’l ahireti külli şeyin ve ileyhi turceûn*”⁴²⁰

77a

ve dahı ağır san‘atlarda bunu okuyalar: “*Fa’liku’lisyahi ve ceale’l-leyle sabâhen vallahû zü’l fazli’l-azîm*”⁴²¹ ve dahı sanâyin âhirinde bunu okuyalar: “*Allahümme es’eluke bi-nuri vechike el-Kerimu yâ Ğaffar, iğfirlî birahmetike yâ erhame’r-rahîmîn*”⁴²². Su’âl olunursa: Bâz- mühre neden kaldı ve neden hâsıl oldu?⁴²³ Cevâb budur ki: Kurtndan kaldı. Su’âl olunursa evvel nerede idi? Cevâb: Hazreti

77b

Resûlün bindiği Burak’un boynunda idi ve Hazreti Cebrâil, Hazreti Resûle virdi. Hazreti Resûl dahı Hazreti Ali’ye virdi. Hazreti Ali dahı Baba Amr’a virdi. Su’âl olunursa: Bâz- mühre erkekmidür, dişimidür, kangisidür? Cevâb budur ki: Erkeği pîrden alınandır ve dişî kendüden getürendür? Su’âl olunursa: Kaç teldir? Cevâb: Üçdür; evvel Süleymân Peygamberden Aleyhisselam, ikinci İskender’den Aleyhisselam, üçüncü

78a

---

⁴¹⁹ “Allah en büyüktür. Yüce arşın sahibi ayıplardan münezzehtir, dilediğini yapar, senin rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi.”

⁴²⁰ “Evvelinde Allah, her şeyin sonunda Allah ve O’na döndürüleceksiniz.”

⁴²¹ “Sabahı yaran ve geceyi sabah yapan O’dur. Allah, büyük lütf sahibidir.”

⁴²² “Ey Allahım! Senin kerîm olan yüzün nuru ile senden diliyorum. Ey bağışlayan Allah, beni rahmetinle bağışla ey merhametlilerin en merhametlisi.”

⁴²³ Matlab: Bâz- mühre ve üstâd tahtı ve iman ve tarîkat ve üstâdın asası nerede dinilür ve nedür bâz neye dirler, Şâtırların başındaki nereden değdi.

tarîkatdan. Su'âl olunursa: Pîr perver misin, Hüdâ perver misin? Cevâb budur ki: Hüdâ perverim. Su'âl: Nerede revân oldun? Cevâb: Pınar başında, çerâğ dibinde, sofraya yanında ve seyyid sadât nazarında. Su'âl olunursa: Sağında ve solunda kim var idi? Cevâb budur ki: Sağında Hazreti Cebrâil ve solunda Hazreti Mikâil var idi. Su'âl: Üstâdın nefesi ve iman ve tarîkat nedir? Cevâb budur ki: İkrardur. Su'âl: Üstâdın

78b

kıblesi nedir? Cevâb: Üstâdın nefesine iman getürmekdür ve inanmakdur. Su'âl: Üstâdın asası nedir ve nerede dikilür? Cevâb: Kabirde dikilür. Su'âl olunursa: Bâz niye dirler? Cevâb: Gönül alçaklığına dirler. Su'âl olunursa: Mühür niye dirler? Cevâb: İkrardur. Su'âl: Şâtırların başındaki Amr'a nereden değdi? Cevâb: Uhud Gazâsından irdi. Su'âl olunursa ki: Ey pehlüvan tarîkata ne ile girdin? “*Bismillâhirrahmânirrahîm*”

79a

ile girdim. Su'âl olunursa: Hizmet mukâbelesinde üstâdın sana neyledi? Cevâb budur ki: Siz erenlerin huzurunda meftûl eyledi, yani bağladı, icâzetle. Su'âl iderlerse: Meftûl neye dirler? Mukarrebânın kemüküne dirler. Su'âl: Üstâdın senden hoşnud oldu mu? Cevâb: Lâ ya'lemu'l-gaybe illallâh, ben üstâdımdan hoşnudum. Su'âl olunursa: Tâc giyerken ne okurlar? Cevâb: Bu duâyı okurlar: “*Allahümme erfe'ni*”

79b

bi-dinî'l İslâmi ve'n-nebiyyi bi-tâci'l hidâyeti ve'l inâyeti ve hevvin âlâ tarîk evliyâ'ike ve'lhemeni âlâ sebili Resûlike Muhammedü'l Mustafa Aleyhi's-selâm vağfir zünûbenâ ve ekşefe kurbena verzukna min haysu lâ-yehtesib"⁴²⁴. Ve gidicek bunu okuya: "*Vallahu yed'û ilâ Dari's-selâmi ve yehdî men yeşâ' ilâ sırâtın müstakîm*"⁴²⁵. Ve filâr giyerken bu duâyı okuya: "*Elhamdülillâhi'l-lezi eaznî ve lev şaû ezellenî*"⁴²⁶. Ve baldıra bağlarken bunu okuya:

80a

"*Ve tefika yehsifanî aleyhimâ min varaka'l cenneh*"⁴²⁷. Ve siyah poşuna bu duâyı okuya: "*Allahümme hâzâ libâsü't-takva lâ-yerkî' libâsu'l-âfiyete alâ hereh fi-bedenî ve'l-kamete*"⁴²⁸, bağlancak bu duâyı okuya: "*El-kâimu alâ külli nefsin bimâ kesebet rehi'netûhû*"⁴²⁹. Ve dizge bağladıkda bu duâyı okuya: "*Amelen bişette lâ âlâ ve külle şey'in yâ Rahmânu ya Rahîmu*"⁴³⁰. Âfitâb giyerken bunu okuya: "*İnnallâhe bâliġu emrihi kad' ceâlallâhû li-küllü şey'in kadren*"⁴³¹. Ve hançer

80b

takınmakda bunu okuya: "*Asâ leke Allahû bi-nûr vechike'l kerimû'l hüsnâ*"⁴³². Bâz-mührede bunu okuya: "*Elhamdülillâhi'l-lezî halâka's-*

⁴²⁴ "Allah'ım beni İslâm diniyle yücelt. Peygamberi de hidâyet ve inâyet tacıyla yücelt. Evliyalarının yollarını kolaylaştır. Bana, Resûlün Muhammed Mustafa aleyhisselâmın yolu üzerine ilham ver. Günahlarımızı bağışla, kederimizi gider ve bizi hesap edilmeyen yerlerden rızıklandır."

⁴²⁵ "Allah, selâm yurduna çağırır ve dilediği kimseyi hidâyete erdirir."

⁴²⁶ "Beni azîz kılan Allah'a hamd olsun. Dileseydi zelil ederdi."

⁴²⁷ "Üzerine Cennet yaprakları örtmeye başladılar."

⁴²⁸ "Allah'ım bu takva libasıdır. Bedenimden ahiretin âfiyet libası kalkmasın."

⁴²⁹ "Yaptıklarına karşılık her nefsi rehin tutmaya kâim olan."

⁴³⁰ "Bir şeyle amel ederek, herşeyle değil, ey merhametlilerin en merhametlisi."

⁴³¹ "Allah, emrini (işini) yerine getirendir. Allah her şeye bir kader (ölçü) tayin etti."

⁴³² "Senin güzel, kerîm yüzünün nuru ile senden istiyorum [ey] Allah."

semâvâti ve'l-ard ve hûvel azizü'l-hakîm"⁴³³. Kaçan meftûl bağlanur[ken] bunu okuya: "*İnnâ enzelnâhû halîfeten men kâne lehû meftûlen*"⁴³⁴. Su'âl itseler:⁴³⁵ Postun altı ve ayağı ve mihrâbı nedür ve canı ve şartı nedür ve şarkı ve garbı nedür ve şeri'atı ve tarîkatı nedür ve ma'rifeti ve hakîkatı nedür?
Cevâb: Postun başı

81a

teslimlikdir ve ayağı hizmetdir ve sağ ve solu izzetdir ve şarkı sırdur ve garbı dünyadur ve şartı erenler önüne baş indirmekdir ve ortası muhabbetdir ve mihrâbı dizârdur ve canı tekbîrdür ve şeri'atı içerü girmekdür ve tarîkatımız taşra gitmekdir ve ma'rifet pir ecvefide ve hakîkat oturdukları yerde oturmakdur. Ve postun dört bucağında bu dört kelime yazılıdır: "*İ'tesamtü bike yâ Ali, i'tereftü aleyke*

81b

yâ Ali, ekremte aleyke yâ Ali, eslemte aleyke yâ Ali"⁴³⁶. Eğer dilersenkim bir kimesneyi sâhib-i tarîk eyleyeler gerekdür ki; mahfil idüb, şeyh ve nakîb ve sair ashâb anda hazır olalar. Nakîb ol şahıs narastı olub, kığın kığın yerine varub, eyidekim: "*Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri'at ve yâ ashâb-ı tarîkat, Esselâmu Aleyküm yâ ehle'-ş-şeddi ve'l-ahdi ve'l-vefâ, Esselâmu Aleyküm yâ ehle'l-mürüvvet ve's-sehâ.*

82a

⁴³³ "Yeri ve gökleri yaratan Allah'a hamd olsun. O azîz ve Hakîmdir."

⁴³⁴ "Biz onu halîfe olarak indirdik. Kim kendisi için meftûl olursa."

⁴³⁵ Matlab: Post ve tarîkat ve bi'at ve ahvâl-i Âdem ve tevbe-i Âdem aleyhisselâm.

⁴³⁶ "Ey Ali sana tutundum, sana hakkı teslim ettim, sana cömertlik ettim, sana teslim oldum."

Gelmekliğimiz Allah için, durmaklığımız Allah için, söylemekliğimiz Allah için, işbu mü'min karındaşımız siz ihtiyârlarun ayağı toprağına yüzün sürüb, gelmekden muradı oldur ki; siz uluların silsilesine bağlanub, katarında çekilüb, erkânına girüb, sâhib-i tarîk olub, Şâh-ı Merdân kapusuna bel bağlayub, kul ola ve ol Şah-ı Hândânın âşıklarına hizmetkâr ola. Dahı bu karındaşın

82b

hakkında ne buyurursuz” diye. Andan mahfilden cevâb vireler ki: “Ehlen ve sehlen merhabâ, maslahatdır, mübârek olsun.” diyeler. Andan ol kişiye bir yol atası ve bir yol karındaşı ta'yin idüb ve üstâdı hakkında şükrâne vire. Andan varub yol atasının önünde iki dizin çöküb otura ve ol iki yol karındaşları biri sağ yanında ve biri sol yanında oturalar. Ve ata ile oğul sağ ellerin

83a

ilerü sunub, baş barmakların birbirine mukâbil koyub, el tutuşalar, akd-i tarîkat idüb, andan bir kâmil-i sahib-i tarik, ya yol atası ol kardaşa tevbe ve telkin vire. Eyide: “Estağfirullâhi min külli zenbin eznebtü amden, ev hatâen ev sırren, ev alâ niyeten, etub ileyhi minezzenbi'l-lezî a'lemû mine'z-zenbi'l-lezî lâ-a'leme inneke ente allâmu'l-guyûb, keşşafü'l-kurûb”⁴³⁷. Bi'at budur: “Bismi'llâhi

83b

---

⁴³⁷ “Bütün günahlardan, hatalardan, sırlardan, niyetlerden Allah'a sığınırım. Bilinen ve bilinmeyen bütün günahlardan dolayı ona tevbe ederim. Şüphesiz sen bilinmeyenleri bilensin ve kurbiyetleri keşfedensin.”

'r-rahmâni'r-rahîm. Innellezîne yübâyiûneke innemâ yübâyiûnellâh yedüllâhi fevka eydîhim femen nekese fe innemâ yenküsü alâ nefsih ve men evfâ bimâ âhede aleyhüllâhe fe se yü'tîhi ecran azîmâ."⁴³⁸ "Li-emri'llahi ve's-şefakatü alâ halkı'llâhi'd-dünyâ bi müsâmahatî ve'l ahireti bi-şefâati hasbeten lillâhi ve taleben li-marzeti'llâhi"⁴³⁹, "Yevme lâ yenfeu mâlün ve lâ benûn İllâ men etellâhe bi kalbin selîm"⁴⁴⁰. Andan kalka, musâfaha eyleye.

84a

Andan yerine varub dura ve üstâdlardan dua ala:

"İnnellahe me'as-sâbirîn

Ey cemâlün kible-i ehl-i nazar

Ey kemâlin ma'deni dürr ü güher

Çün bugün âlemde mislün yokdur

Lutf ile bu bendene eyle nazar

Ey vücûdun bahr-i cûdun kânıdır

Hem sözün hâkdur, Hâkk'ın fermânıdır

Her nazar kim kılâsın ey nûr-ı ayn

84b

Kîmyâdır, derdimin dermânıdır

⁴³⁸ "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir." **Kur'an-ı Kerim**, Fetih, 48/10.

⁴³⁹ "Allaha güvenerek ve Allahın hoşnutluğunu talep ederek, Allahın yaratıklarına merhamet Allahın emrine imtisal içindir. Dünya müsâmaha, ahiret şefaattedir."

⁴⁴⁰ "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur). **Kur'an-ı Kerim**, Şuara, 26/ 88,89.

Tâ vücûdum ola sâfî hem-çü zer

Eşîğinde komuşum ben canım.

Eşîğinde hâcetim budur benim;

Kim kılasın ben kuluna bir nazar

Dört fütüvvetin selâmu budur ki;

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı şeri‘at,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı hakikat,

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı tarikat,

85a

Esselâmu Aleyküm yâ ehl-i erbâb-ı ma‘rifet.”

Yeşil Yaprak Tercümânı budur ki zikr olunur:

“Şâha tuhfe götürmüşüm bu canı

Fakîr olur, hakîrin armağanı.

Esselâmu ey sahibân, şedide bi‘at man

Yezidü’s-selâm, halka-i tevhîd cemi‘ irfân

Yâ safâdîl râz-ı ruy-ı pâ-y-ı pûş hizmeteş

Bâzgardad bâderayad çist fermân şamâ.⁴⁴¹

---

⁴⁴¹ “Selâm ey kuvvetlice biat edenler,
Tevhid halkasının bütün irfan sahipleri huzurunuz artsın.
Ey güzel kalpli kişi, ayağıyla hizmet edenden razı ol
Geri dönüp kapınıza gelirse sizin emriniz nedir?”

Ehl-i erkân eşiğinde komuşum ben can û ser,

Tâ vücûdum

85b

ola saft hem-çü zer.

Erenlerden ümidim budur hemân;

Tâ kılalar ben ednâya bir nazar, bendeye

Bende olmuşum, bende olmuşum

Müher-i Süleymânı çekmişim

Üçler, yediler ve kırklar aşkına, bende olmuşum.

Yol budur ki; işâret-i bevârımdan kalem-i nişâne

Bu erenler meclisidür dervişiniz dervişâne.”

*Hâze’l Kitâb-ı Fütüvvetnâme: Bismi’llahi’r-rahmâni’r-rahîm. Elhamdülillezî
ceale’t-takvâ libase’l ârifîne libâse’l enbiyâ-i*

86a

ve ceâle’t-takvâ şîârü’l-evliyâ ve’s-salavât ve’s-selâmu alâ eşrafi’l-enbiyâ’i
ve seyyidi’l-asfiyâ’i Muhammedû ve âlihi’l-etfiyâ, bâde bu risalenün müellifi
abdû’l müftekır ilâ’llahi’l-fanî el-kavî **Seyyid Muhammed bin Seyyid
Alâeddin el-Hüseyni er-Razavî** afiyallahü an suğûrahü ve kübrehü ve
heşerehullahü mea men yeteva’llâhü ki fütüvvet talebelerinden ve tarîkat
sâliklerinden birkaç azîz karındaşlar hedâhumullâhü

86b

ilâ tarîki's-sâlikîn ve usilehüm ilâ menazili'l-vasılîn bu zaîf ve nahîfden iltimas idüb, fütüvvetdârân arasında söylenen ve işlenen erkânların ehemmini kaleme getürem ve makras almak ve tevbe ve ahd ve şart ve bi'ât itmek ve yol ata ve karındaşlar idinmek ve şed kuşanmak ve şednen şera'it ve erkânını ve şakird revân itmek ve helvâ-yı çanâğına kim ne tarîkle pişürdiklerin ve ne tarîkle

87a

kısmet itdiklerin ve ne tarîkle âhar şehre gönderdiklerin ve ne vecihle teslim itdiklerin ve ne tarîkle alınacağı ve mahfil ehli birbirine lokma sunmasın ve birbirinden hak talep itmelerine ve yahud bir sahib-i tarîkden günah sadır olsa hak üzere durub ki ana Horasan ve Irak pirleri ki "*Killeteyn*" dirler ol makamda durub ashâb-ı tarîkat garâmet çeküb, ana "*Tercümân-ı kadem*" dirler ve ashâb-ı tarîkata "*Tercümân-ı lisan*"

87b

söylemek, meşâyîh-ı selef rahmetullâhı aleyh ne vecihle mamûl olundu, anı beyan ider. Emma bâ'd bilgil ki ey talib-i erkân-ı tarîkat hedânallâhü alâ merâtibi's-sabidîn ehl-i fütüvvet arasında şeddin, helvâ-yı çanâğiyenin senedi bu vecihle isbat olunmuşdur: Evvel; Hazreti Âdem Aleyhisselam'dan, ikinci; Hazreti Nuh Aleyhisselam'dan, üçüncü; Hazreti İbrahim Aleyhisselam'dan, dördüncü; Muhammedü'l Mustafa Aleyhisselam'dan, beşinci; İmam

88a

Zeynelabidin'den Salavâtullâhu Aleyhim Ecmaîn. Ve hem ashâb-ı fütüvvet ve ıstılah da budur ki; Peygambere “*Pîr-i Çihâr Tekbîr*” dirler, Âdem tekbîrine “*Tekbîr-i Rızâ*” dirler, Nuh Peygamberin tekbîrine “*Tekbîr-i Fenâ*” dirler, İbrahim Peygamberin tekbîrine “*Tekbîr-i Safâ*” dirler, Muhammed'ül Mustafa Aleyhisselam'ın tekbîrine “*Tekbîr-i Rızâ*” dirler, salavatullâhu aleyhim ecma'în.

Der Beyân-ı Şedd-i Âdem Aleyhisselam; Ey tâlib-i erkân-ı tarîkat er'seden alâ tarîkati'r-râşidîn

88b

ve evselehum alâ merâtibi's-sâ'irîn erenlerkim şeddi ve helvâyı ve tekbîri Hazreti Adem Aleyhisselam'dan tutdular. Delilleri budur ki; kaçan Âdem Cennet'de Havva ile ıyş iderdi. Şeytan-ı lâin hased idüb anları hile ile aldayub, Hakk Sübhanehû ve Teâlâ'nın emrine muhâlefet idüb, buğdayı yedirdi. Fi'l hâl Hazreti Âdem'in başından tac ve eğninden hulle gidüb, Âdem ve Havvâ Aleyhisselam yalnızak kaldılar. Dükeli uçmak ehline⁴⁴²

89a

İncir zâr idüb eyitti: “*İlahi cömerdsin ve cömerdleri seversin. Ben dahı anınçün cömerdlik itdim ki senin rızâ-yı şerîfin içinde olam*” dedi. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretlerine incir ağacının cevâbı cûş gelüb eyitti: “*Yâ incir çünki sen cömerdi sevdin ve ayıbını setr eyledin, azîm celalim hakkiyçün*

⁴⁴² Bu kısımdan sonra konu anlatımında kopukluk meydana gelmiştir. Düzeltilmesi için 89a ve 89b numaralı varakların yer değiştirmesi gerekmektedir.

cem'i ağaçların üzerine üç nesne ile mefzûl eyledim. Evvela; yakmaklığı haram kıldım, ikinci; bir yerde

89b

vardılar. Her birine yalvardılar. Hiç birisi anlara nesne virmediler ki örtülerin setrpûş ideler. Ama incir esirgeyüb Âdem'e üç yaprak ve Havvâ'ya beş yaprak virdi. İmdi oğlanından er âdem ölse üç kefen örte, [avrete] beş kefen olmak andan kaldı. Amma Hakk Sübhanehu ve Teâlâ incir ağacına itâb idüb eyitti: *"Niçün küstahlık idüb, Âdem'e yaprak virdin. Senden gayrıları bir nesne vermediler"*. Andan

90a

seni yermiyeler, üçüncü; senden bir nesne yaradam ki Âdem ve zürriyeti libâs idineler ve ölseler kefen ideler". Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri panbuğu incir ağacının südünden yaraddı. Çünkü Âdem ve Havva incir ağacının yaprağından örtülerin setr eylediler. Andan Cennet ehli: *"ve asâ Âdemü rabbehu fe ğava"*⁴⁴³ deyû çağrıdılar. Pes Âdem ve Havva utandılar. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretlerinden: *"İhbitû cemî'ân"*⁴⁴⁴

90b

hitâbı irişdi. Âdem ve Havva'yı ve tavusu ve ıylanı ve şeytanı Cennet'den sürdüler. Pes Âdem ıylana binüb Serendib Dağı'na irdi ve Havva tavusa binüb Cidde'ye düşdü. Sehlan İbni Hôşeb rivâyetinde: *"Hazreti Âdem üç yüz yıl ağladı"* dir. Amma İbni Abbâs rivâyetinde: *"İki yüz yıl ağladı"* dir, Hakk

⁴⁴³ *"... (Bu suretle) Âdem Rabbine asi olup yolunu şaşırtdı."* **Kur'an-ı Kerim**, Tâ-hâ 20/121.

⁴⁴⁴ *"...Hepiniz inin..."* **Kur'an-ı Kerim**, Bakara 2/38.

Sübhanehû ve Teâlâ Hazretlerinin korkusundan. Andan sonra Hakk Teâlâ Hazretleri kerem-i lütfundan

91a

diledikim Âdem'in tevbesin kabûl kıla. Andan Âdem'e birkaç kelime telkîn eyledi tâ ki tevbesi kabul olmağa sebep ola. Nitekim Hakk Tebâreke ve Teâlâ Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur: "*Fe telekkâ âdemu min rabbihî kelimâtin fe tâbe aleyhi*"⁴⁴⁵. Amma ulemâ bu kelimâtda ihtilaf itmişler. Abdullâh İbni Abbâs radiyallahu anh rivâyetinde bu idikim: Âdem eyitti: "Yâ Rabbî, sen beni kudret elinle toprakdan halk idüb cismime ruh nefh

91b

itmedin mi ve buyurmadın mı 'Sebekat rahmetî alâ gadabî'⁴⁴⁶, Hakk Sübhanehû ve Teâlâ kudret diliyle: "*Neam*" didi. Pes Âdem eyitti: "*Yâ Rabbî, beni Cennet'den çıkardın niçün?*" didi. Hakk Teâlâ eyitti: "*Ma'siyetin şûmluğundan ki sebep oldu*". Pes Âdem eyitti: "*Yâ Rabbî, eğer tevbe kılsam kabûl ider misin ve amel-i sâlih işlesem, acaba beni yine Cennet'e koyar mısın?*" didi. Hakk Teâlâ Hazreti "*Neam*" didi. Ve Abdullâh İbni Ömer radiyallahu anh rivâyetinde:

92a

Âdem: "*Bu mihnetleri kendü nefsimden bilürüm ve hem senin takdîrin idi*".
Hakk Sübhanehû ve Teâlâ eyitti: "*Yâ Âdem, ben işleri seni yaratmazdan*

⁴⁴⁵ "Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti..."
Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/ 37.

⁴⁴⁶ İbrâhim Canan, **a.g.e.**, C. 7, Hadis No. 1.(1982), s. 263.

evvel takdîr itmiş idim” didi. Andan Âdem eyitti: “Yâ Rabbî nitekim bu işleri bana takdîr kıldın, girü ben kulunu lütf ve inâyetinle yarlığa”. Hakk Teâlâ Hazretleri eyitti: “Yâ Âdem, haremim vardır, var anı tavâf eyle, nitekim arşımı melâikeler tavâf iderler. Var anda bana ibâdet

92b

eyle, nitekim arşında melekler ibâdet iderler. Andan tevbeni kabul kılam ve hâcetlerini revâ ideyim ve dahı nâme-i âmâline çok çok hasenâtlar yazam”. Haberde şöyle gelmiştir ki: Ol harem, Beyt’ül-Ma’mur idi, Cennet’in bir dâne yakutlarından. Amma şimdiki Kâbe şerrefehallahü anun yerindedir. Ve ol Beyt’ül-Ma’muru melekler dördüncü kat göğe çıkardılar, Allah emriyle Nuh Tufanı’nda, şimdiki Kâbe üzerine mukâbildir. Ve ol

93a

Beyt’ül Ma’mur’un iki kapusu vardır; biri şarkdan yana ve biri garbdan yana açılır. Çünkü Âdem Aleyhisselam Hindüstan’dan Hacca tevcîh idüb revâne oldu. Amma Hakk Sübhanehü ve Teâlâ, Âdem’e bir melek gönderdi tâ kim kulağuzluk ide, Beyt’ül-Ma’mur’a yol göstere, çünkü Âdem Aleyhisselama müjdelenile geldi. Havvâ anamız dahı Cidde’ye Âdem’i arayugelmiş idi. Müjdelikde Âdem’i görüb

93b

bilmedi, geçdi gitdi, bir dağa çıkdı. Âdem Havvâ’yı görüb ardınca gitdi, çağırdı. Havvâ anamız Âdem’i avazından bilüb, Âdem’in yanına geldi, birbirlerine buluşdılar. Anınçün ol güne “Arefe” ve ol dağa “Arafât” didiler.

Bâde Âdem ve Havvâ ikisi dağdan aşağıya inüb, Mina'ya geldiler. Anda Hazreti Cebrâil Aleyhisselam geldi ve eyitti: “*Yâ Âdem ne dilersin?*”. Âdem dahı ol hinde: “*Temesseta minallahi*

94a

ve mine't-teveziyeh ve'l-mağfirete” didi. Yani Allah Teâlâ Hazretinden tevbe kabullüğünü ve yarlığanmakluk dilerdi. Ol makama “*Mina*” didiler, yani Âdem'in muradı hâsıl oldu. Ol demde Hazreti Cebrâil gayb oldu. Dahı fi'l-hâl Allah Teâlâ'nın emriyle Cennet'den bir taş ve ustra ve bir makras getürdü. Âdem'in başını tıraş eyledi ve ol makras ile saçının ziyâdesini kasr eyledi. Anınçün şimdi ol makamda hacılar tıraş

94b

olub, saçların kasr iderler. Ve dahı Muhammed bin Ka'bül-Kurtumî rivâyetinde Hazreti Âdem bu tercümanı okudu: “*Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike, ameltu sûen ve zalemtu nefsi fetüb aleyye inneke ente't-tevvâbü'r-rahîm, lâ ilahe illâ ente sübhâneke ve bihamdike, amiletu sûen ve zalemtu nefsi, fağfirli zünübî inneke ente't-tevvâbu ve ente erhamü'r-rahîmin*”.⁴⁴⁷ Ve Said bin Hamber ve Hasan Mücâhede ve Akrim rivâyetlerinde

95a

---

⁴⁴⁷ “Allah'tan başka ilah yoktur. [Allah'im] seni her türlü eksiklikten tenzih ederim ve yalnızca sana hamd ederim. Kötü amelim ve nefsim zulmettiğim için beni bağışla ve tövbemi kabul eyle, çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin. Allah'tan başka ilah yoktur. [Allah'im] seni her türlü eksiklikten tenzih ederim ve yalnızca sana hamd ederim. Kötü amelim ve nefsim zulmetmem nedeniyle günahlarımı bağışla, çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin.”

bunu okudu: “*Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem teğfir lenâ ve terhamnâ le-nekûnenne mine’l-hasırîn*”.⁴⁴⁸ Çünkü Âdem bu kelimâtları didi, Hakk Sübha(nehû) ve Teâlâ ol dem Âdem’in tevbesin kabul eyledi. Pes Âdem ve Havvâ Mekke’ye geldiler. Beytü’l-Ma‘mur’u ziyâret ve tavaf kıldılar. Andan Hazreti Cebrâil ve Hazreti Mikâil ve Hazreti İsrâfil ve Sarsâil ve Mehtâil yetmiş bin ferîşteh ile geldiler. Hazreti Âdem’e tevbesi kabul olduĝun

95b

müjde virdiler. Ve dahı Âdem’i Mekke kurbında bir yere getürdüler, şimdi ana “*Vâdî-i Nûman*” dirler. Ol vakid Havvâ’yı Mekke’de kodu. Pes Hazreti Cebrâil Âdem’in başına tâc-ı ictibâyı giydirdi. Nitekim Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Fectebâhu rabbuhû*”⁴⁴⁹, “*fetâbe aleyhi*”⁴⁵⁰ ve dahı bu kelîme âlem-i melekûtta çalındı ve ıstıfâ hil’ati eynine giydirildi ki ana “*Hırka-i fütüvvet*” dirler. Nitekim Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Innellâhe estefa Âdem’e*”⁴⁵¹ deyu âlem-i ceberût’da

96a

ve âlem-i lahût’da nidâ olundu. Pes Âdem şâd olub sürûrundan: “*Allahu Ekber*” didi. Erbâb-ı fütüvvet bu tekbîre “*Tekbîr-i Rızâ*” didiler. Yani Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri Âdem’den razı oldu. Ve dahı Hazreti Âdem, Cebrâil ta‘limi ile Hazreti Mikâil’i ahiret ata ve Hazreti İsrâfil’i ahiret karındaşı idindi. Hakk Teâlâ Hazretleri Âdem’e nidâ eyledi: “*Yâ Âdem sen dahı zürriyetinle ahd eylenkim, beni birleyüb bana*

⁴⁴⁸ “...Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyân edenlerden oluruz.” **Kur’an-ı Kerim**, Araf, 7/23.

⁴⁴⁹ “Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi)...” **Kur’an-ı Kerim**, Kalem, 68/50.

⁴⁵⁰ “...ve derhal tevbe etti.” **Kur’an-ı Kerim**, Bakara, 2/ 37

⁴⁵¹ “Allah, Âdem’i seçti...” **Kur’an-ı Kerim**, Âl-i İmrân, 3/ 33.

96b

ibâdet idesin ve emrime mutî olub, muhâlefet itmeyesin". Andan eyitti: "*Yâ Rabbî, benim zürriyetim kandedir?*". Hakk Sübhanehû ve Teâlâ eyitti: "*Yâ Âdem arkandadır*" didi. Hakk Teâlâ Hazretleri yed-i kudretiyle Âdem'in arkasın sığadı. Âdem'in sülbünden her benî Âdem'ün kalbi toprağı zerre zerresi çıkdı. Ve her zerre birbiriyle Âdem'in nefesi zerresi ta'biye olunmuş idi. Andan ol zerrelere âlem-i ervâha mukâbil sufûf-u muhtelifede durgudular,

97a

ervâhın sufûfu gibi. Pes her zerreyi ruhuna mukâbil turgurub her ruh kendü zerresine taalluk kılub, iltifât eyledi. Andan ol zerrelere ruhlarıyla kabiliyet kesb eylediler ve ehliyyet-i istimâ' "*Elestü bi Rabbiküm*" hitâbı ve istidâd-ı cevâbı "*Beli*" hâsıl eylediler. Nitekim Hakk Sübhanehû ve Teâlâ, Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur: "*Ve iz ehaze rabbuke min benî âdeme min zuhûrihim zurriyyetehum ve eşhedehum alâ enfusihim, elestu birabbikum*

97b

kâlû belâ, şehidnâ, en tekûlû yevmel kıyâmeti innâ kunnâ an hâzâ gâfilîne"⁴⁵² İbni Abbas rivâyet ider; Resûl Aleyhisselamdan Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Âdem'ün arkasını sığadı cemî' zürriyeti çıkdı ve anlardan sordukim: "*Ben sizin perverdigârunuz değil miyim?*". Cemî' ervâh: "*Beli*" cevâbın virdiler. Hakk Sübhaneh û ve Teâlâ Hazretleri Cebrâil'e emreyledi: "*Âdem'in ve zürriyetiniün ahd idüb ikrar eyledüklerin yaz-*

⁴⁵² "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler." **Kur'an-ı Kerim**, A'raf, 7/ 172.

98a

gıl” dedi. Andan Hazreti Cebrâil gayb oldu Cennet’den kağıd, kalem, divit getürdü. Âdem’in ve zürriyetinin ahd idüb ikrar eyledüklerinkim Şeytân’a tabi olmayub, Hakka mutî olalar ve ibâdet kılalar. Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Elem a’had ileyküm ya benî Âdeme en lâ ta’budü’ş-şeytân innehû leküm adüvvün mubîn ve eni ‘budünî hazâ sıratüm müstakîm*”⁴⁵³. Pes Cebrâil Aleyhisselam ahidnâme yazdı.

98b

Hazreti Mikâ’il ve Hazreti İsrâfil ve Sarsâil ve Mehtâ’il ve hazır olan karındaşları tanık yazdılar ve ol nâme Allah Teâlâ’nın emriyle ki. Hacerü’l-Esved ak yakutdan idi. Âdem Aleyhisselam Cennet’den bile çıkarmış idi. Ol Hacerü’l-Esved Hakk Teâlâ’nın emriyle ağzın açdı, ahidnâme içine koydular, yine ağzın yumdu. Ol ahidnâme tâ Kıyâmete degin ol Hacerü’l-Esved’in içinde emanettir, ol vakitkim Kıyâmet günü

99a

ola, ol nâme Hacerü’l-Esved’den çıkarub yanlarında okuyuvirseler gerekdir. Her kimse ki ahde vefâ kılmış ola, şeytana uymamış ola, anları Cennet’e koyalar. Her kim ki ahde vefâ kılmamış ola, anları Cehennem’e korlar. Ba‘de kaçan ki Âdem ve zürriyeti ahid kıldılar, gerü Hakk Sübhanehû ve Teâlâ’nın emriyle Âdem’in sülbüne girdiler. Andan Hazreti Cebrâil Aleyhisselam Hakk emriyle Cennet’den bir kuşak

⁴⁵³ “«Ey Âdem oğulları! Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır» demedim mi?* «Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur» demedim mi?” **Kur’an-ı Kerim**, Yasin, 36/ 60, 61.

99b

getürdü panbukdan ve bir rivâyet de yünden. Hazreti Cebrâil, Âdem'e eyitti: *“Yâ Âdem bu kuşağa ‘şedd-i vefâ’ dirler. Bunu bilüne kuşadaram tâ ki ahde vefâ kılasın, ol racîm-i Şeytân'a uymayasın. Hemişe anınla adâvet kılasın ve dünyaya muhabbet itmeyesin. Hakkın kazâ ve kaderine sabır idesin”* deyüb, ol kuşağı Âdem'in biline bağladı ve dahı Cennet reyhanlarından bir sırk getürdü, Âdem'in mıkrâsıyla kasr eyledü ki saçın

100a

ol sırığa bağladı ve tekbîrleyüb Âdem'ün eline virdi, eyitti: *“Yâ Âdem her kande gidersen bu tûğ seninle bile olsun ki Allah Teâlâ'nın bunda hikmeti vardur”* didi. Dahı Âdem'i hilâfet tahtına geçirdi. Andan Cennet ırmaklarından bir mikdâr asel getürdü, birbirine katub helvâ eyledi ve Hacerü'l-Esved üzerine kodu, Âdem'e lokma sundu. Âdem salavatullahu aleyhim ecma'în bir mikdâr yedi ve bir mikdâr Havvâ için nasîb

100b

alkodu. Pes Hazreti Cebrâil ve Hazreti Mikâ'il ve Hazreti İsrâfil ve anlarla gelen ferîştehler cemîan Âdem Aleyhisselam ile vedâlaşub gâyib oldular. Andan sonra Âdem Aleyhisselam gelüb, Havvâ anamızla buluşdu vedâ' tavâfın idüb, yine Hindistan'a gitdiler. Andan sonra Âdem senede gelüb, Mekke'ye bir kere hacc kılub yine Hindistan'a giderdi. Menâsık-ı Hacc, Âdem'den kaldı. İmdi ashâb-ı tarîk dahı

101a

bu tertîbe riâyet iderler: Evvel mürîdin başını tıraş iderler ve yahud mikrâs ile kasr iderler, ba‘de tevbe ve telkîn virirler ve dahı Ahdullâh âyetin⁴⁵⁴ okurlar ve tercüman söyler ve eğer müstehâk olduysa tâc ve hırka giydirebilirler. Ba‘de yol ata ve yol karındaşı virirler. Ba‘de şed kuşadılar ve tûğ ve alem virürler, seccâdeye geçirürler ve helvâ pişürürler ve birbirlerine lokma sunarlar ve bir

101b

şehirden bir şehire ehl-i erkâna gönderirler. Ehl-i tarîkin ve erkânın senedi budur ki zikr olundu. Çünkü Âdem nebînin oğlu, kızı çoğaldı ve Şit nebî bülûğa yetişti. Allah Teâlâ Hazreti, Âdem’e emreyledi fütüvveti Şit’e yetiştir, tâ kim karındaşlarına terbiyye ve edeb öğrede. Çün Âdem Aleyhisselâm fütüvveti oğlu Şit’e yetiştirdi. Şit nebî dahı ahîlik kıldı

102a

ve konuk konukladı ve sofraya yazdı ve etmek parladı ve karındaşlarına edeb ve erkân ta‘lîm eyledi ve helvâ pişürüp lokma sundu, dua ve tekbîr okundu. Ve Hazreti Şit dahı fütüvveti, oğlu Ebûş’a yetiştirdi ve andan sonra oğuldan oğula ta Hazreti Nûh’a gelince.

Der beyân-ı Şedd-i Hazreti Nûh:⁴⁵⁵ Bilgil ki ey talib-i ashâb-ı fütüvvet erşedenallâhü ilâ tariki’s-salikîn

102b

---

⁴⁵⁴ “Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler.” **Kur’an-ı Kerim**, A’raf, 7/ 172.

⁴⁵⁵ Matlab: Ahvâl-i Nûh aleyhisselâm.

rivâyet-i sahîhbirle sabitdir ki; Nûh Peygamber Aleyhisselam dört yüz yıl halkı dine da‘vet eyledi, kırk er ve kırk avrat imana geldi ve Hazreti Nûh halka incinüb münacât eyledi. Nitekim Kur’an-ı Azîm’de buyurur: “*Rabbi lâ tezer aley minel kâfirîne deyyâren*”⁴⁵⁶ dedi. Ol hinde Hazreti Cebrâil Emin biizni Rabbi’l Âlemîn gelüb, Hazreti Nûh’a tufan haberin ırgürdü. Hazreti Nûh dahı tekbîr

103a

getürdü. İmdi ashâb-ı fütüvvet bu tekbîre “*Tekbîr-i Fenâ*” dirler. Yani Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri düşmanları hep fenâ eyledi. Ve dahı Hazreti Cebrâil, Hazreti Nuh’a fütüvveti yetişdirdi ve Hazreti Nûh, Hazreti Cebrâil’i şeyh idindi. Ba‘de Hazreti Cebrâil, Hazreti Mikâil’i yol ata ve Hazreti İsrâfil’i yol karındaşı idindi. Andan sonra Hazreti Cebrâil, Hazreti Nûh’un

103b

beline şedd kuşatdı ve gemi yapmağı ta‘lim eyledi. Andan Hazreti Cebrâil, Cennet’den üzüm ve incir getürüb birbirine katub, helvâ eyledi. Dahı Hazreti Nûh’a virdi. Hazreti Nûh, ol helvâdan bir mikdâr yedi ve mü’minlere taksîm eyledi. Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretine şükr eylediler dua ve tekbîr olundu. Hazreti Nûh dahı fütüvveti oğlu Sâm’a yetişdirdi. Sâm dahı oğluna ve oğlundan oğula tâ Hazreti

104a

İbrâhîm’e gelince.

⁴⁵⁶ “«Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!»” **Kur’an-ı Kerim**, Nuh, 71/ 26.

Der Beyân-ı Şedd-i Hazreti İbrâhîm:⁴⁵⁷ Rivâyet olundu ki Halilü'r-Rahmân'ın şeddi, Hazreti Cebrâil'dendir. Ol vakitkim “*Ka’be bina eyle*” deyu emrolundu, Hazreti Mikâil yol ata ve Hazreti Cebrâil tâ’limiyle. Hazreti Mikâil yol ata ve Hazreti [Cebrâil] yol karındaşı oldu. Dahı Hazreti Cebrâil, Hazreti İbrâhîm Halîl’in bir turra ile belin bağladı ve Cennet’den bir tabak helvâ getürdü. Ve dahı Ka’be’nin yirin gösterdi

104b

ve gâyib oldu. Amma ehl-i fütüvvet dahı Hazreti İbrâhîm’e “*Pîr-i Tekbîr*” didiklerine sebep budur ki; Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri, Hazreti İbrâhîm Halîl’e emr eyledikim oğlu İsmâ‘il’i kurbân eyleye. Kaçan ki Hazreti İbrâhîm, İsmâil’e bıçak çaldı, kesdirmedi. Metîn olub, bıçağı taşa çaldı ol taşa iki pâre eyledi. Hazreti İbrâhîm hayretde iken Hazreti Cebrâil-i Emîn biizni Rabbi’l Âlemîn Cennet’den bir koç fedâ getürdü, havâ yüzünde iken Hazreti

105a

Cebrâil gördü ki Hazreti İbrâhîm hayrete dalmış. Hazreti Cebrâil: “*Allahu Ekber, Allahu Ekber*” didi. Halilü'r-Rahmân dahı Hazreti Cebrâil-i Emîn’den haberdâr olucak nazar kıldı. Bildikim Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazreti atâ idüb bir koç gönderdi, şâd olub cevâb virdikim: “*Lâ ilahe illallâhu vallâhu ekber*” didi. Hazreti İsmâil dahı bu esrâra vâkıf olub: “*Allahu Ekber ve lillâhi’l-hamd*” didi. Pes erbâb-ı fütüvvet bu tekbîre: “*Tekbîr-i*

105b

---

⁴⁵⁷ Matlab: Hikâyât-ı İbrâhîm ve İsmâ‘il aleyhümüsselâm.

Safâ” didiler. Yani Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri Hazreti İbrâhîm’e oğlu atâ kılub, yerine koç fedâ kılup ve müşkilin âsân eyleyüb safâ ve sürûr hâsıl kıldı. Bu şükrâne ki İsmâil Peygamber, Hakk Teâlâ Hazretlerinin kazâ ve kaderine sabır ve tahammül idüb, atasına muhalefet itmeyüb ol eceldendir. Andan sonra Hazreti İbrâhîm dahı Hazreti İsmâil’in belin bağladı ve fütüvveti ana yetiştirdi. Ve Hazreti

106a

İsmâil dahı fütüvveti oğlu Kayzâr’a yetiştirdi. Andan sonra oğuldan oğula tâ Hazreti Risâlet-penâh Muhammed Mustafa Sallallahu Aleyhi Veselleme gelince.

Fütüvvetnâme-i Yedeydân(?): Bismillahi’r-rahmâni’r-rahîm. Elhamdülillahi rabbi’l-âlemin ve’l-akibetu li’l-muttakîn velâ udvenâ illâ ale’z-zalimîn vesselâtu ve’s-selâmu alâ hayri halkihî Muhammedin ve alihî ve sahibihî ecma’în. Su’âl itseler ki: Hazreti Ali, Selmân Faris’e⁴⁵⁸ taşı ve usturayı nerede viridi?

106b

Cevâb budur ki: Kûfe şehrinde viridi. Anda kaç kimse hazır idi? Cevâb budur ki: on yedi kemerbeste hazır idi. Su’âl itseler ki; Selmân kaç adamı tıraş itdi ve etrafa gönderdi? Cevâb budur ki: Üç miyân-besteye kisvet virüb her birini bir canîbe gönderdi. Birisi Yemen’e gitdi, adına Yusuf Yemenî dirlerdi ve birisi Mısır’a gitdi, adına Zünnûn Mısrî dirlerdi ve birisin dahi Rum’a

---

⁴⁵⁸ Matlab: Selmân’a ustura ve taş nerede virildi ve kim viridi ve kim getürdü? Ve Selmân kaç şakird yetiştirdi, sonra nerede kaldı ve şakirdleri nereye gitdiler ve Selmân’ın seccâdesi kime degdi? Ustura mı, taş mı evveldir? Şakirdin kisvesi nedür ve neylendir anı bildirir.

107a

gönderdi, adına Suheyb Rûmî dirlerdi. Selmân, kendüsü Acem'de kaldı. Su'âl itseler ki: Seccâdesi kime kaldı?⁴⁵⁹ Cevâb budurkim: Mâlik Ejder'e kaldı, andan Kanber Ali'ye kaldı, andan Emirü'l-Mü'minîn Hazreti Hamzâ'ya kaldı. Ol dahı Amr Ayyar'a virdi, andan Abdullâh Ensarî'ye kaldı. Su'âl itseler ki; usturayı kim getürdü? Cevâb: Cebrâil getürdü. Ya sapını kim getürdü? Cevâb: Habibü'n-Neccâr getürdü. Ya çevî'yi kim yaptı?

107b

Cevâb: Hazreti Davud yaptı. Su'âl itseler ki: ustura mı evveldür taşı mı mukaddemdir? Cevâb: Taş evveldir. Su'âl: Şakirdin kisvesi erkek midir, dişî midir? Erkekdir. Ne ile? Pîrin erkânıyla ve üstâdın tekbîriyle ve tıraş nakîbiyle ve destur cemâat ile ve yol tarîk ile. Kaçan ki Hazreti Resûl Aleyhisselam Mi'raca çıkdı, Hazreti Allah ile doksan bin kelimât söyleşdi. Cümle esrâr-ı hakâik idi.

108a

Ve otuz bin tarîkat ve otuz bin hakîkat ve otuz bini sırrullâh idi. Bunları gönül hazinesinde gizledi. Andan Hazreti Resûl Aleyhisselam, makâmına geldi, Hazreti Ali'ye söyledi. Hazreti Ali sabr idemedi, bir gün sahrâya çıkdı, ol sahrâda bir battal kuyu var idi. Ol esrârı, ol kuyuya söyledi. Derhal ol kuyudan su çıkdı, revân oldu. Ol sahrada bir çoban gezerdi, gördükim kuyudan su çıkmış,

---

⁴⁵⁹ Matlab: Selmân'ın seccâdesi kime kaldı.

108b

ol su ayağında üç dâne kamış yetmiş. Derhal birin birin kesdi, düdük idindi. Çalup gezerken, Resûl Aleyhisselam meğer seyrâna çıkmış idi. Dinledi, gördükim ol esrâr hakka yeğdir ki Ali'ye demişdi ki ol çobanın çaldığı düdükde çalınur. Hazreti Resûl Aleyhisselam, Hazreti Ali'ye: “*Yâ Ali, bu ne haldir ki ol esrâr-ı hakâik ki sana didim, bu düdük de söylenür?*” didi. Hazreti Ali eyitti: “*Yâ Resûl-*

109a

allah, ben sabr idemedim, bu sözü kuyuya söyledim” didi. Resûl Aleyhisselam ol çobanı kağırdı ve eyitti: “*Sen bilür misin bu düdük ne söyler?*”. Çoban eyitti: “*Yok bilmezem amma avazı güzel gelür*” didi. Hazreti Resûl Aleyhisselam eyitti: “*Ya kande buldun?*”. Çoban dahı ol kamış kesdüğü kuyuyu gösterdi. Ol kamışın dahı ikisin Hazreti Ali kesdi, birin cerâ idüb daim küffâra

109b

gazâ iderdi. Birin dahı Selmân Farisî deldi, eyitti: “*Yâ Resûlallah anı bana virin. Senin asbâbını yudukca sereyim*” didi. Anı dahı Selmân'a virdiler. Su'âl itseler ki: Nâtırların kamışı kimden kaldı? Cevâb: Selmân Farisî'den kaldı. Su'âl itseler ki: Kafes kimden kaldı? Cevâb: Cemşîd'in kânûnudur. Su'âl itseler ki: Fûte kuşanmak kimden kaldı? Cevâb virkim: Kerîm Parasânî'den kaldı. Su'âl: Fûteyi önüne bağlamak kimden

110a

kaldı? Cevâb: Çalâk Mısrî'den kaldı. Su'âl: fûteyi yumak kimden kaldı? Temimdâr'dan kaldı. Su'âl: Hamam ferşeni yumak kimden kaldı? Cevâb: Mecnûn Vâsıtî'den kalmışdır. Su'âl: Fûte dürmek kimden kaldı? Cevâb: Usûl, Şirazî'den kaldı. Su'âl itseler ki: Fûteye nişân komak kimden kaldı? Cevâb virki: Saġân Tebrizî'den kaldı.

Katırcıların pîrin beyân ider:

110b

Sarsar ibni Uveyr dirler bir kimse var idi. Hazreti İbrâhîm Aleyhisselâm zamânında idi. Her bir hayvanı getirüb, birbiriyle çift iderdi ki “*Ne hâsıl olur bundan göreyim*” dirdi. Merkeb ile yundu çift itti, katır hâsıl oldu. Hazreti İbrâhîm'e gösterdi, adını “*Abdülvehhâb*” kodu.

Hâzâ Sekbânnâme budur ki zikr olunur: Fasıla⁴⁶⁰

Tüfenk atanları beyân ider:⁴⁶¹ şöyle ki silâh kullanan kemerbestelere

111a

bu su'âlleri bilmek vacibdir. Bunları bilüb cevâb virürse kemerbestelik ana caizdir. Tüfenk ahvâlin bilmezse tüfengi elinden ve silâh belinden alub, erkân tâ'lim ideler ve hadsine göre riâyet ideler. Yol yolsuzu yola getürmek bir adamı balçıkdan çıkarmak gibidir. Eġer Su'âl iderlerse ki: Kemerbeste evvel kimdir? Cevâb: Hazreti Ali kerremallâhi veche. Ya meydân kimden kaldı?

Cevâb: Baba Amr'dan

111b

⁴⁶⁰ Burdan sonra yazılan kısmın üstü kapatılarak başka bir konuya başlanılmıştır.

⁴⁶¹ Matlab: Tüfenk ve silâh ahvâlin bilenlere ne lazım ve bilmeyenlere yolsuza ne gerek ve (...) kemerbeste kimdir ve meydân kimden kaldı.

ve Sad Vakkâs'dan. Ya nice kaldı diseler. Cevâb: Gazâyâ giderken Sad Vakkâs at üzerinde dil-âzârlık eyledi, Baba Amr'a güç geldi, Hakk Teâlâ'ya münacât eyledi duası kabul olub, Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazreti Cebrâil'i gönderdi: "*Var, Habîbime selâm eyle. Baba Amr'un halini anlat*". Andan Hazreti Cebrâil Emîn nâzil olub, eyitti: "*Yâ Muhammed, Hakk Sübhanehû ve Teâlâ Hazretleri sana selâm ider*" ve eyitti:

112a

"*Baba Amr'un şikâyeti söylesen kimdendir?*" didi. Andan Hazreti Resûl Aleyhisselam, Hazreti Ali'ye buyurdu ki: "*Var, Baba Amr'un duasın dinle*" didi. Andan Hazreti Ali dahı varub Baba Ömer'i alub, Hazreti Resul Aleyhisselamın katına getürdü. Resûl Aleyhisselam eyitti: "*Ey Baba Amr şikâyetin kimdendir?*" didi. Baba Amr dahı eyitti: "*Yâ Resûlallah, Sad Vakkâs at üzerinden dil-âzârlık eyledi,*

112b

bizim halimiz nice olur" deyu ağladı. Hazreti Resûl Aleyhisselamın gönlü melûl oldu. Andan Hazreti Cebrâil nazîl olub, Cennet'den üç dâne yeşil yaprak getürdü, Resûl'ün eline virdi, eyitti: "*Yâ Baba Amr, var yaprakları Sad Vakkâs önüne ko.*" didi. Baba Amr dahı ashâbları cem' idüb Hazreti Ali'nin katına geldiler. Hazreti Ali dahı kalkub, Hazreti Resûl Aleyhisselamın

113a

katına geldi, eyitti: "*Yâ Resûlallah, Baba Amr ashâbları cem' idüb bana geldi, Baba Amr şekvâsı nice olur?*" didi. Hazreti Resûl Aleyhisselam

buyurdu: “*Yâ Ali meydân eyle*” didi. Hazreti Ali dahı Selman’ı gönderdi, Baba Amr’u getürdü. Andan Hazreti Ali, Resûlallah’ı icâzetle ve cümle ashâbların icâzetleriyle Baba Amr’u aldı vardı. Andan sonra Sad Vakkâs’ı aldı vardı. Andan Hazreti

113b

Selmân kapuya geçdi, zîra çavuş kapuya geçmeyince kimse geçmez. Andan Baba Amr dahı Selmân’ın yanında kapuya geçdi. Andan ahvâlini Hazreti Resûl’e arz eyledi. Hazreti Resûl Aleyhisselam, Sad Vakkâs’a: “*Ne dirsın?*” didi. Sad Vakkâs asla cevâb virmedi, çünkü cevâb virmiyicek. Cemî‘ ashâbların icâzetiyle edeb ve erkân üzerine dükkânın istihâl

114a

buyurdu. Sad Vakkâs meydân-ı tâ‘zire geldi. Üçlerin ve yedilerin dükkânının bir yere cem‘ idüb “*üçler ve yediler ve kırklar icâzetiyle*” deyüb, Hazreti Resul Aleyhisselam kendü mübarek eliyle yedi dükkânın istihâl gördüler. Bu meydân Sad Vakkâs üzerine, Baba Amr’un talebiyle, Hazreti Resûllah’ın katında, Hazret Ali kerremallahü vecheden, Sad Vakkâs’dan kaldı. Su’âl iderlerse:⁴⁶² Ya yeşil yaprak

114b

kaçdır? Cevâb: Beşdir. Üçü zâhirde, dahı ikisi bâtındadır. Ya kimdedir? diseler. Cevâb: Biri Baba Amr’dadır ve biri Süleymân’dadır ve biri Hazreti Resûl’dedir ve biri sonra gelen Süleymân’dadır. Ya Süleymân’a yeşil yaprak

---

⁴⁶² Matlab: Yeşil yaprak kaçdır ve kimdedir ve nereden geldi diseler ve ol şey ki ne yaşdır ve ne kurudur diseler.

neden geldi? deseler. Cevâb: Ol ne yaş ve ne kurudur. Ya nedir? diseler. Çekirge kanadıdır. Ya kaç Süleymân'a değdi, ya ol yeşil yaprak Süleymân'a neden geldi? diseler.⁴⁶³

115a

Cevâb: Kaf'a giderken karıncaya konuk oldu. Karıncalar zahîre çıkarub, Hazreti Süleymân'ı konukladılar ki hesâbın Allah Teâlâ bilür. Andan Hazreti Süleymân su'âl eyledi: *"Bu kadar zahîre nerede buldunuz"* didi. Karıncalar, çekirge kanadın anda peşkeş virdiler. Su'âl: Meydânın üstü nedir? Cevâb: Erenler meydânıdır. Ya meydânın üstünde ne vardır? Cevâb: *"Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm"*

115b

ve altında *"Elhamdülillâh"*. Ya bu Tûr Dağın kapusu ne kapudur?⁴⁶⁴ Cevâb: Şerî'at kapusudur. Ya fenkin üstünde ve altında ne vardır? Cevâb: Üstünde Hazreti Seyyidi'l-Mürselîn sallallahu aleyhi vesellem. Ya bu şerî'at kimden kaldı? Hazreti Âdem ve Havvâ Aleyhümüsselam'dan. Ya dib nedir, kapu nedür? diseler. Cevâb: Resûl Aleyhisselam ve Hazreti Ali kapudur. Ya ne kapudan girdin ve ne kapudan çıktın?

116a

diseler. Cevâb: Hakk kapusundan girdim, hakîkat kapusundan çıktım diye. Ya açıcıların pîri kimdir diye [suâl etseler]? Cevâb: (.....) niye, neden kaldı? Cevâb: Yine andan kaldı. Ya kazanın kulpu kaçdır? Cevâb: Dördür, (...)

⁴⁶³ Matlab: Ya ol yeşil yaprak ya Süleymân'a neden kaldı, meydâna üstü nedir, ya meydânın üstünde ve altında ne var.

⁴⁶⁴ Matlab: Ya bu Tûr Dağın kapusu ne kapudur, ya fenkin üstünde ne var, bu şerî'at kimden kaldı.

eldir. Ve bazıları demişlerdir ki biri ur ve biri su ve biri tuz. Ve bazıları demişlerdir ki biri ihtiyâr ve biri odabaşı ve biri çavuş ve biri vekilharç.

116b

Çavuşların pîri kimdir? Cevâb: Selmân Farisîdir ve bazıları demişler Kanber'dir. Ya sofranın kimden kaldı? diseler.⁴⁶⁵ Cevâb: Ali'den. Ya simât kimden kaldı? diseler. Cevâb: Süleymân'dan, Hazreti Ali nezrine düşdü. Ya sofranın üstünde ve altında ne vardır? Cevâb: Üstünde Bismillâh, altında Elhamdülillâh. Ya sofranın dört köşesinde ne vardır? *“İ'tesemte bike yâ Ali, İ'terefte aleyke yâ Ali, ekremte aleyke*

117a

yâ Ali, eslemte aleyke yâ Ali”. Ya sofranın kalktığı vakit ne okurlar?⁴⁶⁶ *“Bismillâhi ve'l-hamdülillâhi. Ulu sofranın tulunur benî kerem Ali, Muhammed-i Arabî, Sultan Hacı Bektâş-ı Velî, evliyâ ve enbiyâ demine hû diyelim hû”*. Ya postunun kimden kaldı diseler? Cevâb: Hazreti Resûl Aleyhisselam'dan. Ya postunun kilidi nedir diseler? Cevâb: Meydân görüb, haber virüb, haber alandır. Ya postunun köşesi kaçdır?

117b

Bazıları demişler dördür ve bazıları demişler kırkıdır. Zîra meydân mahallinde kırklar her bir köşesinde mevcuttur. Ya postunun dört köşesinde dört mes'ele vardır nedir?⁴⁶⁷ Cevâb: *“La ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah”*. Ya pîrimin dört kapuda gülbangı kimdir? Su'âl: Resûlullah'ın huzurunda Hazreti

⁴⁶⁵ Matlab: Sofra ya simât kimden kaldı, sofranın üstünde ve altında ve dört köşesinde ne var.

⁴⁶⁶ Matlab: Sofra kalkdusunda ne okurlar, ya postunun kilidi nedir veya postunun kaçdır, el-cevâb.

⁴⁶⁷ Matlab: Ya postunun dört köşesinde dört mesele vardır nedir.

Ali şeddi bağlayub kemerbeste olan Baba Amr'un üstâdı kimdir?⁴⁶⁸ Hazreti Ali'dir. Su'âl:

118a

Hazreti Ali nerede revân oldu? Cevâb: Edeb ve erkân üzerine şerî'at yolunu ve tarîkat ve hakîkat ve ma'rifet yolunu bilmek üzerine revân oldu. Ya revân olduğun vaktin meydâna ne ile geldin? Cevâb: Belimde fûta, sol elim göğsümde, sağ elim başımda, ad ile meydâna geldim. Ya tâlib misin, gâlib [misin]? Cevâb: Evvel şerî'at. Cevâb: Tarîkat. Su'âl: Ma'rifet, hakîkat ve şerî'at [ne] itmedir? Tarîkat yolu oğlum ve ma'rifet

118b

yoldaşımdır. Ya silâh kuşandığı vaktin üstâdına ne virdin? Cevâb: Ben üstâdıma hizmet virdim, üstâdım bana izzet ve nasîhat etdi. Su'âl iderlerse: Başında ne var idi, elinde ne var idi, bazunda ne var idi, yüzünde ne var idi, omuzunda ne var idi, ardında ne var idi?⁴⁶⁹ Cevâb: Başımda tâc-ı izzet elimde tâât, kaşımnda kalem-i kudret, burnumda

119a

rûz-u Cennet, kulağımda bang-ı Muhammed, ağzımda imân-ı şahâdet, dilimde dem-i hizmet, ayağımda nalın-ı himmet, önümde nasîb, ardımda ecel. Eğer diseler ki imânın lühûmu nedir?⁴⁷⁰ Cevâb: İlimdir. Ya imanın yemişi?

⁴⁶⁸ Matlab: Resûlullah huzurunda Ali şed bağlayub, kemerbeste olan Baba Amr'un üstâdı kimdir, Ali nerede revân oldu, ya silâh kuşandığın üstâdına ne virdin, el-cevâb.

⁴⁶⁹ Matlab: Başında, elinde, kaşında, alnında, bazunda, yüzünde, omuzunda, ardında ne var idi, el-cevâb.

⁴⁷⁰ Matlab: İmanın, lühûmu yemişi nedir? Üstâdın şakirde nasîhati nedir, beş dürlü don indi nedir anı bildirir.

Cevâb: Orucdur. Üstâdın şakirde nasîhati nedir? Cevâb: Elinle komaduğunu kaldırma, gözünle görmediğin nesneyi beyân itme, toz itmek hakkında hıyânet itme ve bir kimseye bühtân

119b

itme, yoldaşına yemîn sunmaya. Âdem oğlanına beş dürlü don indi, nedir? Cevâb: Evvel Âdem'e ak indi, Musa'ya sarı indi, İsa'ya gök indi, Nuh'a yeşil indi, Ali'ye siyah indi. *“Allah birdir,⁴⁷¹ Celîl, Cebbâr, şefâ'at Muhammed Mustafâ kemerbeste Sallallâhu Aleyhi Vesellem, Hazreti Halîl İbrâhîm, kurbân İsmail, devrân-ı âlem ve hikmet-i Lokman ve velâyet-i Ahmed Zemçî, dört kapunun selâmı*

120a

ile gelen Rüstem, şeyhân ruhuna pîr ve civân Muhammed Mustafâ'dır Sallallahu Aleyhi Vesellem (...) hasâ'il, üstâdımız Şâh-ı Merdân Ali'dir, pîrimiz Hacı Bektâş-ı Velî'dir, dört bin dört yüz tabâkat erenleri ve dokuz pîrler hürmetine Muhammed'e salavât: Allahümme Salli alâ Seyyidinâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammedîn.” Evvel bilinsin ki Peygamberlere Allahû Teâlâ'dan vahiy

120b

inmiştir. Peygamberlere câzûlukdan şeytân vesvesesi değildir. Gökden inen kitâblar yüz dört suhufdur; on suhufu Âdem'e, elli suhufu Şit'e, otuz suhufu İdris'e, on suhufu İbrâhîm'e, Zebur Davud'a indi, Tevrat Musa'ya indi, bin

---

⁴⁷¹ Matlab: Gülbang-ı Muhammedî.

ayedir, her ayeti bir süpâredür, her süpâre bir yılda okunur, amma Tevrat'ın tamamı yetmiş deve yüküdür, İncil İsa'ya indi,

121a

Furkân Muhammed'e indi Sallallahu Aleyhi Vesellem. Hemân Allahû Teâlâ Hazretinden temennâmız budur ki Habîb-i Ekrem ve Resûl-ü Mükerrer Sallallâhu Aleyhi Vesellem hürmetine kâffe ehl-i imânın ahir nefesde imânından ayırmaya. Âmin. Yâ Rabbe'l-Âlemîn ve Yâ Seyyidi'l-Mürselîn bi-rahmetike yâ erhame'r-rahîmîn tahriren fi'l-yevmi'l salis ısrin min şehr-i rebîü'l ahir min şühûr sene selâse ve semânî ve elf⁴⁷² ğaferallahû'l-müellefe

121b

ve'l-kâtibe ve'l-kâriye ve's-sâire'l-mü'minîn bi-rahmetike yâ erhame'r-rahîmîn sene 1083-1082, sene 1083-1082.

---

⁴⁷² İstinsah Tarihi: 23 Rebîülâhir 1083 (18 Ağustos 1672).

4. SONUÇ

Kökeni İslâm öncesi bazı örneklere dayandırılmakla beraber aslî hüviyetini İslâm diniyle kazanan fütüvvetçilik, hadd-i zâtında bir mü'minin diğergamlığının, cömertliğinin, yiğitliğinin ve âl-i himmetinin toplumsal bir anlayışa dönüşmüş şeklidir. Yani evvelce kişisel olan üstün ahlakî ilkeler, fütüvvetin tasavvufi bir boyut kazanmasıyla birlikte zamanla toplumsal bir olgu haline dönüşmüştür. İşte kelime olarak gençlik, yiğitlik ve cömertlik anlamlarına gelen fütüvvetin günümüzde ki karşılığı, halk arasında *babayiğitlik* denilen sıfatı kendine şiar edinmiş olan sosyolojik bir organizasyondur.

Fütüvvet, İslâmiyet'ten ayrı bir anlayış değildir. Nitekim fütüvvetin, Kur'an'da "*fetâ*" olarak zikredilen ve fedakâr gençlerden bahseden ayetlerden ilham

almış olması; fütüvvet ehline, fütüvvetin edeb ve erkânı konusunda bilgi vermek amacıyla yazılmış olan fütüvvetnâmelerin pek çok ayet ve hadislerle desteklenmeleri; yine fütüvvet erbâbının iman esaslarına inanma ve İslâm'ın şartlarına uyma mecburiyetinde olmaları bunun açık bir göstergesidir ki nihâi amaç Kur'an ve hadislerde tanımlandığı gibi ideal bir kul olmaktır.

Fütüvvet, tasavvuftan da ayrı bir anlayış değildir. Zira Kuşeyrî, Herevî ve Sülemî gibi büyük mutasavvıflar, eserlerinde fütüvvetten bahsetmişlerdir. Öyle ki bu eserlerde fütüvvet ile tasavvuf neredeyse eş anlamlı olarak kullanılmış, tasavvuf erbâbı için geçerli olan düstûr ve kurallar fütüvvet ehli için de cârî olmuştur. Teorik olarak tasavvuf denilen ve bunun pratik uygulamasından ibaret olan tarîkatlarda, seyr-i sülûk denilen nefsî terbiyeye metotlarıyla ulaşılma istenen gâye ne ise fütüvvet yoluna giren sâlik içinde varılmak istenen amaç aynıdır. Yani kendisini, nefsinin daima kötülüğü arzulayan isteklerinden kurtarıp, mutmaîn bir nefis mertebesine çıkarmaktır.

Fütüvvetin yayıldığı alana baktığımızda, tasavvufun yayıldığı alan ile paralellik gösterdiği; İslâmiyet'i sonradan kabul eden unsurların yoğunlukta bulunduğu Horasan, Irak ve İran bölgelerinde tasavvufi ekolün güçlenip yayılmasıyla birlikte fütüvvetin de giderek yayılıp köklendiği müşahade edilmiştir. İslâm devletlerinde özellikle askeri görevleri deruhte eden Türklerin de benimseyip taraftar olmalarıyla fütüvvetin zamanla sadece tasavvufla bağlı kalmayıp, aynı zamanda silahlı ve askerî bir gazâ rûhu kazandığı görülmüştür.

İşte Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Anadolu'da büyük bir dönüşüm geçirerek esnaf zümrelerine de şâmil olan Ahîlik teşkilatı böylesi bir tarihsel birikimin mahsulüdür. Zamanının çok ilerisinde uygulamalara imza atan, hatta modern toplumların bile ticari yaşamlarında hayret ve gıpta ile karşılayabileceği kadar hassas prensiplere sahip olan ahîler, hem tasavvuf ehli, hem savaşçı ve hem de sanatkâr kişilikleriyle tarihte eşine rastlanılmayan topluluklardır.

Böylesi muazzam bir kültürün mümessili olan ahîler daha çok anlaşılmayı hak etmektedir. Onları anlamak ise onların bıraktıkları eserleri daha iyi mütâlaa etmekle mümkün olmaktadır. Bu eserlerin başında ise fütüvvetnâmeler gelmektedir. Esnaflığın sadece mal alıp-satmaktan ibaret olmadığını; bilakis dinî, psikolojik ve sosyolojik arka planının olduğunu bildiren bu fütüvvetnâmeleri geçmişimizin değerini bilmek ve geleceğimizi daha sağlam tesis etmek için bilim dünyasına sunma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca dinî ve ahlâkî dejenerasyonun giderek yaygınlaştığı toplumlarda fütüvvet ilkelerinin, temel insanî ve İslâmî değerlerini sahiplenmek isteyen toplumlara bir fener ışığı gibi yol göstereceği muhakkaktır.

Bu bağlamda çalışmamızda, Türk- İslâm sosyo- kültürel tarihin temel kaynaklarından olan fütüvvetnâmelerden birini her yönüyle ele almaya çalıştık. Ele aldığımız nüshada fütüvvetin ne olduğu, fütüvvet geleneğinin nereden geldiği, ilk fütüvvetdârların kimler olduğu, fütüvvet amacının ne olduğu, fütüvvet ehlinin taşıması gereken insanî, İslâmî ve meslekî vasıfların neler olduğu, kimlerin fütüvvet giremeyeceği ve kimlerin fütüvvetten düşecekleri konularından bahsedildiğini müşahede ettik.

Ayrıca fütüvvetnâmelerin, Ahîlerin ne yiyip ne yiyemeyecekleri, nasıl yiyecekleri, yemek yerken hangi sözleri sarf edemeyecekleri, yemek yemenin farz, sünnet ve kurallarına uymaları ve daima şükretmeleri gerektiğinden bahseden yeme-içme âdâbı; Ahîlerin hangi maddeden üretilen elbiseleri giyebilecekleri ve hangilerini giyemeyecekleri, Ahîlerin meslek gruplarına göre elbiselerinin hangi renk olması gerektiği ve giyilmemesi gereken renkleri anlatan giyim- kuşam âdâbı; Ahîlerin oturma, kalkma, hal, hareket ve davranış ölçülerini belirleyen fütüvvet sıfatları ve yine fütüvvet ehline özgü giysiler ve malzemeler ile bunların ne mânâya geldikleri hususlarında da Ahî âdâp ve erkânını genel hatlarıyla yansıttığını gördük.

Bununla birlikte iktisâdî hayatın ihtiyaç duyduğu; doğruluk, güvenilirlik, emânete sahip çıkma, haram yememe, helâlinden kazanmaya gayret etme, çalışkanlık, meslekî eğitimin önemi, yetişmiş insan gücü temini, üretimde standardizasyonun sağlanması gibi genel-geçer birçok ilkenin de özellikle vurgulandığını sonucuna vardık ki bunlar ahîler için bağlayıcılığı olan, fütüvvet ehlinin dikkat etmesi gereken hususlardır.

Ayrıca incelediğimiz *Razavî Fütüvvetnâmesi* nüshasında diğer nüshalardan farklı olarak bâz-mühre, meftûl, tel, zeytin, pabuç ve sinepûş gibi Âhi erkânından olan malzemeler, yine *Razavî Fütüvvetnâmesi*'nin diğer nüshalarında rastlamadığımız *Helvây-ı Çanâğiye* gibi tabir ve Şâtırlar gibi grup isimleri çalışmamız esnasında tespit ettiğimiz farklılıklar olmuştur.

Bu minvalde tezimizin, bu alanda şu ana kadar yapılan çalışmalara sağladığı yeni bilgilerle; fütüvvetin kökeni, fütüvvet teşkilâtının ve Ahîliğin mâhiyeti, fütüvvet erkânlarının anlamı, fütüvvetin önemi, fütüvvet anlayışının toplumun iktisâdî, sosyal ve kültürel yaşamına sunduğu katkılar, sorunlara yaklaşımları ve çözüm önerileri, günümüz toplumsal hayatına model olabilecek uygulamaları hususlarında Ahîlik kültürü ve fütüvvetnâmelerle ilgili bilimsel çalışmalara kaynaklık edeceği inancındayız.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa.(1981) *Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*. M. M. Bozkurt (Sad.). İstanbul: Çile.

Ahmet Eflakî. (2011). *Ariflerin Menkıbeleri*. T. Yazıcı (Çev.). İstanbul: Kabcacı.

Akça, G. (2004, Güz). Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14, 209- 219.

Anadol, C. (1991). *Türk- İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Arsal, O. (2010). *Kitâb-ı Fütüvvet*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Aydınlı, O. (2011). *Fütüvvetnâme-i Tarîkat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bayram, M. (2008). *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi.

Bayram, M. (2012). *Sosyal ve Siyasî Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya: Nüve Kültür Merkezi.

Benli, Y. (2009, Ocak-Haziran) Ahîlikte Şîlik Etkisi ve Ahîliğin Anadolu'da Alevîliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler, *Hikmet Yurdu*, 3, 147-180.

Canan, İ. (1995). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ.

Çağatay, N. (1997). **Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik**, Ankara TTK, 184.

Çağatay, N. (1952). Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 59- 68.

Demirci, M. (1992). Ahilikte Tasavvufi Boyut: Fütüvvet. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 83- 90.

Demirci, M.(2011). Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 121- 137.

Demirpolat, A./ Akça, G. (2004, Güz). Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, , 15, 355- 376.

Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn es-Sülemî. (1977). *Tasavvufta Fütüvvet*. S. Ateş (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Eğri, O. (2006). Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi. Menekşe Ö. (Der.) *Ehl-i Beyt Sevgisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Ekinci, Y. (1990). *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

El-Buti, M. S. R. (1992). *Fıkhu's Siyre (Peygamberimiz (S.A.V) 'in Uygulamasıyla İslâm)*. A.Nar ve O.Aktepe (Çev.). İstanbul: Gonca.

Eser, M. (2009). Hz.Peygamber'in Zulmü Engelleme Amaçlı Hilfu'l-Fudûl'a Katılması, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, 311- 329.

Fayda, M. (1991). Amr b. Ümeyye, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt 3, 94-95).

Fığlalı, E. R. (2006). Gadîr-i Hum. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 13, 279-280).

Gölpınarlı, A. (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Gölpınarlı, A. (1955 Ekim- 1956 Temmuz). Fütüvvet-Nâme-i Şeyh Huseyn ibni Gaybî. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1-4*, (Cilt 17), 73- 126.

Gölpınarlı, A. (1955 Ekim- 1956 Temmuz). Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in Fütüvvet-Nâmesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. 1- 4*, (Cilt 17), 27- 72.

Gregory Abû'l-Farac. (1999). *Gregory Abu'l-Farac Tarihi (Cilt 2)*. Ankara: T.T.K.

Gürel, R. (1192). *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Hacıgökmen, M. A. (2013). Ahîlerin Genel Görünüşleri Üzerine Bir Çalışma, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 67, 103- 119.

Hacıgökmen, M. A. (2012, Güz). Anadolu'da Ahîliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32, 263- 291.

Hamidullah, M. (1998). Hılfü'l- Fudûl. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 18, 31- 32) .

Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi. (2010). H. Duran ve D. Gümüşoğlu (Haz.), Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.

İbn-i Batuta. (1981). *İbn Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler*. İ. Parmaksızoğlu (Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Karasoy, Y. (2004 Güz). Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14, 1- 23.

Kayaoğlu, İ. (1982). Halife En-Nasır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, (Cilt 25), 221- 227.

Kazıcı, Z. (1996). *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul: Timaş.

Kılıç, M. E., (2013). Ni'metullâh-ı Velî, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt 33, 133- 135)

Köksal, M. F. (2012). Ahi Evran'ın Menkabevi Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Ahî Cihân-ı Nasreddîn Ahi Evran, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 83- 108.

Kur'an-ı Kerim. (2011). H. Karaman, A. Özek, İ.K. Dönmez, M.Çağrııcı, S. Gümüş, A. Turgut (Haz.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kuşeyrî, A. (2004). *Kuşeyrî Risalesi (Sûfilerin İnanç ve Ahlâkları)*, D. Selvi (Çev.). İstanbul: Semerkand.

Küçük, S. (2000). Abdullah Ensari El-Herevi'nin Tasavvufi Fütüvvet Risalesi: Kitâbu'l-Fütüvvet, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 57- 75.

Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı.

Razavî, *Fütüvvet-i Ehl-i Erkân*, Hacı Bektaş Halk Kütüphanesi No: 49(560).

Sarıkaya, M. S. (2008, Ekim). Esnaf Teşkilâtı ve Fütüvvetnâmelere Yönelik Eleştiriler (Nisâbu'l-İntisâb Örneğinde), *Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, 1- 16.

Sarıkaya, M. S. (2008). *Fütüvvetnâme-i Cafer Sâdık*, İstanbul: Horasan.

Sarıkaya, M. S. (1999). Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahîlik Açısından Bir Bakış Denemesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 49- 67.

Şeker, M. (2011). *Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*, İstanbul: Ötüken.

Taeschner, F. (1956). Kırşehir'de Ahî Evran Zaviyesinin Mütevellisine Ait 1238/ 1822-23 Tarihli Bir Berat, Ş. Akkaya (Çev), *Vakıflar Dergisi*, 3, 95-96.

Tarım Ertuğ, Z. (2010). Şâtır. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 38, 379- 380).

Torun, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Turan, N. S. (2007). Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 152- 187.

Uçma, İ. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul: İşaret.

Ülgener, S. F. (1981). *Zihniyet ve Din- İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*, İstanbul: Der.

Yahyâ b. Sâlih el-İslâmbolî. (2006). *Tarîkat Kıyafetleri*. M. S. Tayşi ve M. Aşkar (Haz.). İstanbul: Sufî Kitap.

Yeniterzi, E. (2001). Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-nâmeler, *Konya Postası*, 173, 1- 7.

EKLER

Razavî, Fütüvvet-i Ehli Erkân, vr. 1b-2a.

در دینی شکر ایما کرد اما اول دوز که سندر
 اول طعام دن او کدین الی یوم قدر ایکنی
 طعامه صومدن نسیم الله دبه او جی
 کاردن بیه اور تادن صومینه و دوی
 طعامدن صکره خیر الله دبه اما اول او
 ایکی که ادبدر طعام برکن صومینه مکر
 ضروری اوله و طعام برکن صومینه
 اغرنه دستمال طوبه اللین طومینه
 و طعام برکن کسبه کره قلبه یعنی کسه
 کورسه

کورسه ایاقا اوزره فالقیه و اور و طو
 درکن عمیه لر و صومینه لر نیک حضرت
 رسول علیه السلام بیورر یه کسه
 سزدن اور و طوب صومینه ددی
 انلر ایندی لر بار رسول الله باطعام
 یکه در ایندی اولدی برام در آمدی
 ای به و شخه کر کدره دبا طعام
 بدوره اما منت اقمیه زبانه کستی
 رزق بر شکر ایه که حق تعالی حضرت

کلمه شکر
 ای که در این کتاب
 از کتب معتبره
 و در حدیث معتبره
 و در کتب معتبره
 و در کتب معتبره
 و در کتب معتبره

Razavî, Fütüvvet-i Ehli Erkân, vr. 60b-61a.

غشدر بغير لره جازو لقدن شيطان
 وسوسه سي دكلدر كوكدن اينن كتاب
 لريوزدورت صحفدر اون صحفي آدمه
 اللي صحفي شسته اوتور صحفي ادريسه
 اون صحفي ابراهيمه زبور اووده
 اندي تورات موسي به اندي بيك
 ايندر هم ابي برسپاره در هم سپاره
 بر بلده او قنور امانور اتك غامبي نقش
 دوه يوكيدر انجيل عيسى به اندي

فرقان

فرقان محمد اندي صلي الله عليه وسلم
 الله تعالي حضر تمدن متافز بودر كه
 حبيب اكرم ورسول مكرم صلي الله عليه
 وسلم حتمه كافة اهل ايمان اخر نفسه
 ايماندن ايرميه امين يارب العالمين
 وياسيد المرسلين برحمتك يا ارحم
 الراحمين تحرير في اليوم الثالث عشر من
 من شهر ربيع الاخر من شهر سنة ثلاثه
 وثمانين والف غفر الله لؤلؤه

ÖZ GEÇMİŞ

1979 yılında Almanya'nın Duisburg şehrinde doğdu. Altı yaşında ailesiyle birlikte Türkiye'ye kesin dönüş yaparak Nevşehir İli Gülşehir İlçesi'ne yerleşti. İlkokulu Gülşehir 100.Yıl İlkokulu, ortaokulu Gülşehir Alparslan Ortaokulu, liseyi Kırşehir-Kaman Sağlık Meslek Lisesi'nde tamamladı. 2001 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışma hayatına başladı ve halen Nevşehir Devlet Hastanesi'nde görevine devam ediyor. Evli ve iki çocuk babasıdır. 2010 yılında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Bilimsel Hazırlık Programına başladı.

Serdar AKTAŞ

Ragıp Üner Mahallesi

108.Sokak Hamitoğlu Apt.

No: 51/ 6 NEVŞEHİR

Tel: 0506 9134732

serdaraktas50@mynet.com